MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA

GODA SKIKIENĖ
TEISĖ IR POLICIJOS VEIKLA

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ TYRIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas: doc. dr. Ž. Navickienė

Kaunas, 2021

TURINYS

ĮVADAS.....3

1. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ SAMPRATA.....8

2. KRIMINALISTINĖ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ CHARAKTERISTIKA 15

2.1. Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų asmenų ypatumai 15

2.2. Neapykantos nusikaltimų būdo bruožai 30

2.3. Neapykantos nusikaltimų aplinkos pobūdis.....38

2.4. Neapykantos nusikaltimų subjekto ypatybės 42

3. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ TYRIMO PLANAVIMAS IR ATSKIRŲ PROCESINIŲ VEIKSMŲ ATLIKIMO, TIRIANT ŠIUOS NUSIKALTIMUS, YPATUMAI 51

3.1. Neapykantos nusikaltimų tyrimo planavimo ypatumai.....51

3.2. Atskirų procesinių veiksmų atlikimo, tiriant neapykantos nusikaltimus, ypatumai 59

3.2.1. Įvykio vietos ir daiktų apžiūros ypatumai.....60

3.2.2. Kratos atlikimo ypatumai.....64

3.2.3. Nukentėjusiojo, liudytojo ir įtariamojo apklausos bruožai.....65

3.2.4. Objektų tyrimo ir ekspertizės atlikimo ypatumai.....71

IŠVADOS 75

PASIŪLYMAI **77**

LITERATŪROS SĄRAŠAS.....78

SANTRAUKA.....92

SUMMARY.....93

ĮVADAS

Baigiamojo darbo temos aktualumas. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistiniais duomenimis[1], neapykantos nusikaltimų Lietuvoje įvykdoma mažai. Daugiausia įvykdoma neapykantos nusikaltimų pagal Lietuvos baudžiamojo kodekso (toliau darbe – BK) 170 straipsnį: 2016 m. užregistruoti 47 nusikaltimai, 2017 m. – 17, 2018 m. – 21, 2019 m. – 28 ir 2020 m. daugiausia, net 50 neapykantos nusikaltimų.[2] Pagal BK 138 straipsnio 2 dalies 13 punktą 2017 m.[3] bei 2020 metais užregistruota tik po vieną neapykantos nusikaltimą. 2019 – 2020 m. užregistruota taip pat tik po vieną kitą nusikalstamą veiką, kurios galbūt padarytos siekiant išreikšti neapykantą dėl rasės, tautybės, kilmės, seksualinės orientacijos ar tikėjimo[4]. Tačiau pateikti oficialūs statistiniai duomenys su gana žemais neapykantos nusikaltimų rodikliais kelia abejonių ir neatspindi realios situacijos apie tokius nusikaltimus šalyje, nes neapykantos nusikaltimai dėl aukų baimės, nepasitikėjimo teisėsauga, savęs kaltinimo ir pan. pasižymi dideliu latentiškumu, kurį pabrėžia mokslininkai, [5] atlikti tyrimai[6] ir visuomenės nuomonės apklausos[7]. Tai rodo, kad neapykantos nusikaltimų problema opi mūsų šalyje, ir šios rūšies nusikaltimų tyrimui turi būti skiriamas deramas dėmesys.

Darbo temos naujumas. Lietuvos mokslinėje literatūroje neapykantos nusikaltimams dėmesys skirtas, bet būtent šių nusikaltimų tyrimas – nederamai ir ilgam laikui pamirštas. Tik 2019 m. suintensyvėjo mokslinė veikla šiame kontekste. D. Murauskienė 2019 m. pateikė rekomendacijas dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą

[1] Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos neišskiria konkrečiai nusikaltimų neapykantai kategorijos. Statistika apie šias veikas teikiama pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 170 straipsnį, pagal 129, 135 ir 138 straipsnio 2 dalies 13 punktą. Nuo 2018 metų statistika išskiriama į kategoriją „Kitos nusikalstamos veikos, galimai padarytos siekiant išreikšti neapykantą dėl rasės, tautybės, kilmės, seksualinės orientacijos ar tikėjimo“, kur įtraukti duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas turint neapykantos motyvą, kai jis pripažįstamas baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe.

[2] „Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas siekiant diskriminuoti ar išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui Lietuvos respublikoje per 2020 m. sausio - gruodžio mėn.“ 2021-01-08 NR. NR. (6-2) 24St-21, žiūrėta 2021 kovo 28 d. https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8928&datasource=55343&export=pdf.

[3] Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos statistiniai duomenys, pateikiami ataskaitose, žiūrėta 2021 kovo 28 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/?year=2017&period=1-2&group=162.

[4] „Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas siekiant diskriminuoti ar išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui Lietuvos respublikoje per 2020 m. sausio - gruodžio mėn.“ 2021-01-08 NR. NR. (6-2) 24St-21, žiūrėta 2021 kovo 28 d. https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8928&datasource=55343&export=pdf.

[5] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 23.

[6] Liutauras Labanauskas, *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*, (Vidaus reikalų ministerija, 2019).

[7] „Visuomenės nuomonės apklausos“, (LSTC etninių tyrimų institutas, 2019, 2020 m.) žiūrėta 2021 kovo 28 d. http://www.ces.lt/veikla-2/ziniasklaidos-stebesena/visuomenes-nuomones-apklausos/.

kurstančias kalbas taikymo[8], kuriose, be kitų aktualių klausimų, aptarė ir tam tikrus neapykantos nusikaltimų charakteristikos aspektus. 2020 m. Ž. Navickienė ir K. Miliūnė parengė metodologinę medžiagą, kurioje analizuojami pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais. Šiose rekomendacijose aiškiai, išsamiai ir sistemiškai aprašyti pagrindiniai tokių nusikaltimų tyrimo ypatumai.[9] Nepaisant ypač vertingo minėtų autorių indėlio analizuojant neapykantos nusikaltimų tyrimą, vis dar trūksta mokslinių darbų, kuriuose būtų pateikta sisteminė ir įvairiapusė neapykantos nusikaltimų tyrimo ypatumų analizė ne tik remiantis Lietuvos ir užsienio moksline doktrina, tačiau ir remiantis aktualia Lietuvos teismų praktika baudžiamosiose bylose dėl neapykantos nusikaltimų. Šis magistro baigiamasis darbas pateikia tokį požiūrį. Darbe apibendrinamos Lietuvos ir užsienio mokslininkų[10] pozicijos, įvairūs tyrimai[11], tarptautinių[12] ir Lietuvos teismų[13] praktika, naujausios Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. įsakymu patvirtintos ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos,[14] pateikiant sisteminį požiūrį į neapykantos nusikaltimų tyrimą (nuo neapykantos nusikaltimų sampratos, kriminalistinės šių nusikaltimų charakteristikos iki tyrimo planavimo, atskirų veiksmų atlikimo).

Baigiamojo darbo temos problema. Mokslinių tyrimų neapykantos nusikaltimų srityje rezultatai[15] rodo, kad neapykantos nusikaltimai opi problema visuomenėje net keliais aspektais.

---

[8] Dovilė Murauskienė, *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo,* (Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2019), 6.

[9] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020).

[10] Pvz. Александр Кондаков, *Преступления на почве ненависти против ЛГБТ в России* (СПб. : Центр независимых социологических исследований, Реноме, 2017); Irena Bihariová and col. *Tackling hate crime and hate speech in Europe* (In Iustitia, 2018), Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти.* (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf. ir t.t.

[11] Pvz., Liutauras Labanauskas, Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita, (Vidaus reikalų ministerija, 2019); Homofobiniai ir transfobiniai neapykantos nusikaltimai Lietuvoje (LGL stebėsenos ataskaita 2013), 10-11, žiūrėta 2020 liepos 3 d. https://www.lgl.lt/assets/Stebesenos-ataskaitaLT-internet1.pdf. ir kt.

[12] „European Court of Human Rights judgment 22 Dec 2009 case of Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina ,application nos. 27996/06 and 34836/06, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-2974573-3281658%22]}. „European Court of Human Rights judgment 9 February 2012 case of Vejdeland and others v. Sweden, application no. 1813/07“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-109046%22]}. Ir kt.

[13] Pvz. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/132265600987849/2K-91-976/2018; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101-976/2019“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/94059568703080/2K-101-976/2019 ir kt.

[14] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.

[15] Pavyzdžiui, *Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje* apžvalga (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017), 4, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/12/Atsakas-%C4%AF-neapykantos-nusikaltimus-2017-1.pdf; Dovilė Murauskienė, *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo,* (Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2019), Žaneta Navickienė

Pirma, visuomenė nėra pakankamai šviečiama ir informuojama nediskriminavimo klausimais, o tai trukdo formuoti visuomenės narių adekvatų elgesį į įvairius, šalyje vykstančius globalizacijos procesus visuomenėje (skirtingas kultūras, seksualines orientacijas ir t.t.) ugdant jų toleranciją ir pagarbą kitų žmonių teisėms ir laisvėms. Antra, nuo neapykantos nusikaltimų nukentėję asmenys, vengia kreiptis į teisėsaugos institucijas (nepasitikėjimas teisėsauga, kerštо baimė, kaltė ir pan.). Trečia, teisėsaugos pareigūnai stokoja įgūdžių atpažinti neapykantos motyvą nusikaltimuose (kai kada ir dėl skeptiškumo šių nusikaltimų atžvilgiu) bei jį inkriminavus efektyviai ir kokybiškai tirti neapykantos nusikaltimus[16]. Atsižvelgiant į šias problemas, magistro baigiamajame darbe ieškoma atsakymų į kelis probleminius klausimus: kaip atpažinti neapykantos motyvą nusikalstamose veikose ir kaip sustiprinti visuomenės, o ypač nukentėjusiųjų asmenų pasitikėjimą teisėsauga šioje srityje? Į kokius ypatumus turėtų atsižvelgti pareigūnai, siekdami efektyviai ir kokybiškai ištirti neapykantos nusikaltimus? Su kokiomis problemomis gali susidurti tyrėjai tirdami neapykantos nusikaltimus ir kaip jos turėtų būti sprendžiamos? Tikėtina, kad tyrimo rezultatai prisidės prie teisėsaugos pareigūnų supratimo, žinių apie neapykantos nusikaltimų atpažinimą ir tyrimą ir leis sėkmingiau užkardyti šį neigiamą reiškinį visuomenėje.

Tyrimo objektas. Neapykantos nusikaltimų[17] tyrimo teoriniai ir praktiniai ypatumai nuo neapykantos nusikaltimų sampratos suvokimo, kriminalistinės šių nusikaltimų charakteristikos iki tyrimo planavimo, atskirų veiksmų atlikimo, tiriant dažniausiai Lietuvos teismų praktikoje nagrinėjamus neapykantos nusikaltimus.

---

ir Vilius Velička, *Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizės ataskaita* (Vilnius, 2019). ir kt.

[16] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 25.

[17] Neapykantos nusikaltimai BK reglamentuojami įvairiuose BK skyriuose ir straipsniuose. BK VIII skyriuje „Bausmės skyrimas“ 60 straipsnio „Atsakomybę sunkinančios aplinkybės“ 1 dalies 12 punkte numatyta, kad atsakomybę sunkinanti aplinkybė – veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Neapykantos nusikaltimais galima laikyti ir BK XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ 99 – 100 straipsniuose numatytus nusikaltimus. BK 99 straipsnyje įtvirtintas „Genocidas“, BK 100 straipsnyje – „Tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis“. Analizuojami nusikaltimai numatyti ir BK XXV skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“ 169 – 171 straipsniuose. BK 169 straipsnyje įtvirtintas diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės. BK 170 straipsnyje reglamentuotas kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę. BK 170 (1) straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla. BK 170 (2) straipsnis numato atsakomybę už viešą pritarimą tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimą ar šiurkštų menkinimą. Ir 171 straipsnyje reglamentuotas trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes. Taip pat rasiniai, nacionalistiniai, ksenofobiniai, homofobiniai, religiniai ir kiti netolerancijos ar diskriminacinio pobūdžio motyvai kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai yra numatyti BK 129 straipsnio „Nužudymas“ 2 dalies 13 punkte, 135 straipsnio „Sunkus sveikatos sutrikdymas“ 2 dalies 13 punkte ir 138 straipsnio „Nesunkus sveikatos sutrikdymas“ 2 dalies 13 punkte. Neapykantos nusikaltimams galima priskirti ir BK XLV skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai mirusiojo atminimui“ BK 312 straipsnio „Kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimas“ 2 dalį, pagal kurią baudžiamas tas, kas atliko vandališkus veiksmus kapinėse ar kitoje viešosios pagarbos vietoje arba dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų išniekino kapą ar kitą viešosios pagarbos vietą.

Darbo tikslas. Atkleisti neapykantos nusikaltimų tyrimo teorines nuostatas ir praktines aktualijas.

Nurodytam darbo tikslui pasiekti iškelti šie **uždaviniai**:

1. Pateikti neapykantos nusikaltimų sampratą siaurąja ir plačiąja prasmėmis;
2. Išanalizuoti kriminalistinę neapykantos nusikaltimų charakteristiką aptariant nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų asmenų ypatumus, šių nusikaltimų būdo bruožus, aplinkos pobūdį, subjekto ypatybes.
3. Išnagrinėti neapykantos nusikaltimų tyrimo planavimą.
4. Nustatyti ir išanalizuoti atskirų procesinių veiksmų atlikimo ypatumus tiriant neapykantos nusikaltimus.

Ginamasis teiginys. Tinkamas neapykantos nusikaltimų ištyrimas priklauso nuo teisėsaugos pareigūnų kompetencijos ir gebėjimų atpažinti neapykantos motyvą nusikalstamose veikose, nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų asmenų bei šiuos neapykantos nusikaltimus padariusių asmenų ypatumų pažinimo, šių nusikaltimų būdo bruožų, aplinkos pobūdžio išmanymo, sugebėjimo planuoti neapykantos nusikaltimų tyrimą bei atlikti atskirus, būdingus būtent šiems specifiniams nusikaltimams, procesinius veiksmus.

Tyrimo metodai. Baigiamajame darbe siekiant visapusiškai atskleisti neapykantos nusikaltimų tyrimo ypatumus, naudoti įvairūs mokslinio tyrimo metodai. Remiantis lingvistiniu metodu analizuota neapykantos nusikaltimų samprata siauruoju ir plačiuoju aspektais, pateikiamos kitos aktualios darbo temai sąvokos. Naudojantis dokumentų analizės tyrimo metodu – atlikta teisės aktų, mokslinės literatūros bei teismų praktikos analizė. Atliekant tyrimą remtasi Europos žmogaus teisių teismo (toliau darbe – EŽTT) praktika. Taip pat nagrinėjamai temai atkleisti išnagrinėta 2010 – 2020 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau darbe – LAT), Lietuvos apeliacinio teismo, apygardos bei apylinkės teismų praktika dėl neapykantos nusikaltimų. Viso ištirta 51 baudžiamoji byla[18]. Šių bylų analizė padėjo atkleisti pagrindinius neapykantos nusikaltimų charakteristikos bruožus, bei išryškinti atskirų procesinių veiksmų atlikimo ypatumus tiriant šias nusikalstamas veikas. Sisteminis metodas taikytas siekiant atrinkti ir pateikti tik aktualiausią darbo temai informaciją. Loginis – analitinis metodas taikytas atskleidžiant nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų asmenų ypatumus, būdo bruožus, neapykantos nusikaltimų aplinkos pobūdį, neapykantos nusikaltimų subjektų ypatumus. Remiantis indukciniu metodu išskiriami neapykantos nusikaltimų tyrimo ypatumai nuo tyrimo planavimo iki atskirų, dažniausiai praktikoje atliekamų procesinių veiksmų (įvykio vietos apžiūra, krata, nukentėjusiojo, liudytojo ir įtariamojo apklausa, objektų tyrimas ir ekspertizė) bei nustatant praktikoje kylančias

[18] Sąrašas pridedamas literatūros sąraše.

neapykantos nusikaltimų tyrimo problemas. Apibendrinimo metodas padėjo suformuluoti skyrių apibendrinimus, išvadas ir pateikti siūlymus.

1. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ SAMPRATA

„Įvairia forma ir lygmeniu reiškiamas smurtas, jėga ir neapykanta yra kasdienybės realijos.[19]“ Tačiau ypač žalingi neapykantos nusikaltimai. Neapykantos nusikaltimai pažeidžia konstitucinį lygiateisiškumo principą, kelia grėsmę saugumui. Tokie nusikaltimai daro žalą ne tik pavieniams asmenims, bet ir visuomenei plačiąja prasme: skatina nesantaiką, trukdo darniai jos raidai.[20] Kai kada „gali peraugti ir į aktyvią diskriminaciją ar net fizinį susidorojimą“[21]. Taigi ši nusikalstama veika kaip specifinis socialinis reiškinys yra žalinga visai visuomenei, jos taikiam sugyvenimui.

Nusikaltimai + neapykanta = neapykantos nusikaltimai. Lietuvių kalbos žodynas žodį „neapykanta“ aiškina kaip priešiškumo jausmą, neapkentimą[22]. Vadinasi, semantine prasme neapykantos nusikaltimus galima aiškinti kaip nusikaltimus, kurie padaryti siekiant išreikšti tokius neigiamus priešiškumo, neapkentimo jausmus.

Teisininkės E. Dobrovolskos pastebėjimu, „neapykantos nusikaltimo samprata yra pakankamai nauja“[23]. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju kalbama tik apie Europą, nes terminas „neapykantos nusikaltimas“ Jungtinės Amerikos Valstijose (toliau darbe – JAV) atsirado dar 1985 m. paskelbus Neapykantos nusikaltimų statistikos įstatymą“ (angl. „Hate Crime Statistics Act“)[24]. Taigi pirmą kartą Europos mastu susirūpinimą dėl neapykantos pobūdį turinčių veiksmų (ir kovos su jais) 1991 m. išreiškė Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Organizacija (toliau darbe – ESBO)[25]. Tačiau kaip nurodo D. Murauskienė, kalbėdama apie analizuojamo termino teisines ištakas, pirmiausia buvo pavartotas terminas „neapykantos kalba” ir tai buvo padaryta 1997 metais Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (97) 20 dėl neapykantos kalbos[26]. Terminas „neapykantos nusikaltimai“ (angl. *hate crimes*) atsirado vėliau, 2003 m., kai šis terminas buvo pavartotas ESBO surengtame Ministrų Tarybos susitikime Mastrichte[27], kuriame pabrėžta

[19] Indrė Isokaitė, Ekonominio nuosmukio poveikis neapykantos veikų tendencijoms, *Teisė* 94 (2015): 191.
[20] *Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje* apžvalga (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017), 4, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/12/Atsakas-%C4%AF-neapykantos-nusikaltimus-2017-1.pdf.
[21] „Už neapykantos nusikaltimus – VRM rekomendacijos, kaip taikyti baudžiamąją atsakomybę“, žiūrėta 2020 liepos 15 d. https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/uz-neapykantos-nusikaltimus-vrm-rekomendacijos-kaip-taikyti-baudziamaja-atsakomybe.
[22] „Lietuvių kalbos žodynas“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. http://www.lkz.lt/?zodis=neapykanta&lns=-1&les=-1&id=20012400000.
[23] Izabelė Švaraitė, „Teisininkė: neapykantos nusikaltimų dar nesame supratę“, žiūrėta 2020 liepos 20 d., https://manoteises.lt/straipsnis/teisininke-neapykantos-nusikaltimu-dar-nesame-suprate/.
[24] Anna Janette Rosga, „Bias before the law:the rearticulation of hate crimes in Wisconsin v. Mitchell“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. https://socialchangenyu.com/wp-content/uploads/2017/12/AnnJanette-Rosga_RLSC_25.1.pdf.
[25] *Hate crimes in the osce region: incidents and responses annual report for 2012* (Warsaw, November 2013), 6.
[26] Dovilė Murauskienė, *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo,* (Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2019), 6.
[27] *Hate crimes in the osce region: incidents and responses annual report for 2012* (Warsaw, November 2013), 6.

teisėkūros kovas su neapykantos nusikaltimais svarba, o valstybės narės įsipareigojo rinkti informaciją ir statistinius duomenis apie neapykantos nusikaltimus.[28]

Pažymėtina, kad literatūroje pateikiama daug ir įvairių neapykantos nusikaltimų apibrėžčių. J. Gilligan pastebėjimu, vakarų šalyse neapykantos nusikaltimų apibrėžimas nėra išsamus, tačiau pažymima, kad jiems įprasta priskirti nusikalstamas veikas prieš asmenis ar nuosavybę, įvykdytas dėl neapykantos tam tikros rasės, etnoso, lyties, religijos, negalios, netradicines seksualinės orientacijos atstovams.[29] Iš tiesų, daugelis autorių, pvz. Key Sun[30], D. G. Willis[31], N. Chakraborti[32], J. Schubert[33] ir kt., apibūdindami neapykantos nusikaltimus, akcentuoja nusikalstamą veiką prieš asmenį ar jo nuosavybę, kurie padaryti dėl tam tikro priešiškumo tam asmeniui. Tokiais veiksmais, anot G. M. Herek, siekiama sumenkinti asmenį ar grupę, įskaudinti ar paniekinti orumą[34]. Panašiai neapykantos nusikaltimus apibrėžia ir įvairios institucijos. Štai JAV Federalinis tyrimų biuras neapykantos nusikaltimus apibrėžia kaip nusikalstamą veiką prieš asmenį ar turtą, kurio motyvą (visiškai ar iš dalies) lemia priešiškumas to asmens rasei, religijai, tautybei, seksualinei orientacijai, lytinei tapatybei[35]. Lietuvos gėjų lyga neapykantos nusikaltimais įvardija nusikalstamą veiką, padarytą siekiant išreikšti neapykantą asmeniui dėl jo amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų[36]. Žmogaus teisių stebėjimo institutas nurodo, kad „neapykantos nusikaltimų terminas Lietuvoje yra vartojamas siekiant apibūdinti nusikalstamas veikas, kurių motyvas yra neapykanta asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Todėl beveik kiekviena nusikalstama veika prieš asmenį, visuomenę ar nuosavybę gali būti neapykantos nusikaltimu, jei ji motyvuota prietarais ar išankstinėmis

[28] Ministerial Council Decision No. 4/03 on tolerance and non-discrimination, 2 December 2003, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/19382.pdf.
[29] James Gilligan, *Smurto prevencija*, (Eugrimas, 2002), 21.
[30] Key Sun, „The legal definition of hate crime and the hate offender's distorted cognitions“, *Issues in Mental Health Nursing* 27, 6 (2006), 597.
[31] Danny G. Willis, „Hate crimes against gay males: an overview“, 09 Jul (2009): 115 žiūrėta 2020 liepos 10 d. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01612840490268090?src=recsys.
[32] Neil Chakraborti, „Framing the Boundaries of Hate Crime,“ In The Routledge International Handbook on Hate Crime, ed. Nathan Hall, Abbee Corb; Paul Giannasi and Grieve John (London: Routledge, 2014), 14.
[33] Jessica Schubert, „What Is a Hate Crime? - Definition, Statistics & Examples“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://study.com/academy/lesson/what-is-a-hate-crime-definition-statistics-examples.html.
[34] Gregory M. Herek, „Documenting hate crimes in the United States: Some considerations on data sources“, *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 4(2), 143–151.
[35] *Strategies for responding to hate crimes and bias incidents* (Civil Rights Division Office of the Attorney General 2020), 1, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://www.marylandattorneygeneral.gov/CivilRights%20Documents/Hate_Crimes.pdf.
[36] *Neapykantos nusikaltimai: būtina žinoti. Trumpas praktinis vadovas, kuris padės atpažinti ir pranešti apie homofobiškus ir transfobiškus neapykantos nusikaltimus*, (Lietuvos gėjų lyga, 2013), 3.

neigiamomis nuostatomis apie minėtas asmenų grupes ar joms priklausančius asmenis“.[37] Akivaizdu, kad visi neapykantos nusikaltimai apima neapykantos sąlygojamas nusikalstamas veikas, atliekamas prieš asmenis, kurie iš kitų asmenų išsiskiria tam tikrais požymiais (tikėjimu, seksualine orientacija, negalia ir pan.). Darbo autorė sutinka su E. West pastebėjimu, kuriuo teigiama, kad „dabar diapazonas platus ir kai kurie nusikaltimai, priskiriami „neapykantos nusikaltimams, kadaise būtų buvę laikomi paprasčiausiu šiurkštumu, o ne teisiniu klausimu“[38].

Kaip ir mokslinėje doktrinoje, teisiniame reglamentavime „nėra tarptautiniu mastu pripažinto bendro neapykantos veikų apibrėžimo, todėl įprasta jas atpažinti pagal ESBO suformuluotą sampratą: neapykantos nusikaltimai yra nusikalstamos veikos, padarytos dėl neapykantos[39]“. Neapykantos nusikaltimai BK reglamentuojami įvairiuose BK skyriuose ir straipsniuose. BK VIII skyriuje „Bausmės skyrimas“ 60 straipsnio „Atsakomybę sunkinančios aplinkybės“ 1 dalies 12 punkte numatyta, kad atsakomybę sunkinanti aplinkybė – veika padaryta siekiant išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Neapykantos nusikaltimais galima laikyti ir BK XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ 99 – 100 straipsniuose numatytus nusikaltimus. BK 99 straipsnyje įtvirtintas „Genocidas“, BK 100 straipsnyje – „Tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis“. Analizuojami nusikaltimai numatyti ir BK XXV skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“ 169 – 171 straipsniuose. BK 169 straipsnyje įtvirtintas diskriminavimas dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės. BK 170 straipsnyje reglamentuotas kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę. BK 170 (1) straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimas ir veikla. BK 170 (2) straipsnis numato atsakomybę už viešą pritarimą tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimą ar šiurkštų menkinimą. Ir 171 straipsnyje reglamentuotas trukdymas atlikti religines apeigas ar religines iškilmes. Taip pat rasiniai, nacionalistiniai, ksenofobiniai, homofobiniai, religiniai ir kiti netolerancijos ar diskriminacinio pobūdžio motyvai kaip nusikalstamą veiką kvalifikuojantys požymiai yra numatyti BK 129 straipsnio „Nužudymas“ 2 dalies 13 punkte, 135 straipsnio „Sunkus sveikatos sutrikdymas“ 2 dalies 13 punkte ir 138 straipsnio „Nesunkus sveikatos sutrikdymas“ 2 dalies 13 punkte. Neapykantos nusikaltimams

[37] *Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017), 4, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/12/Atsakas-%C4%AF-neapykantos-nusikaltimus-2017-1.pdf.
[38] Ed West. *Įvairovės iliuzija: imigracijos politikos klaidos* (Valstybingumo studijų centras, 2018), 13.
[39] Indrė Isokaitė, Ekonominio nuosmukio poveikis neapykantos veikų tendencijoms, *Teisė* 94 (2015): 191.

galima priskirti ir BK XLV skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai mirusiojo atminimui“ BK 312 straipsnio „Kapo ar kitos viešosios pagarbos vietos išniekinimas“ 2 dalį, pagal kurią baudžiamas tas, kas atliko vandališkus veiksmus kapinėse ar kitoje viešosios pagarbos vietoje arba dėl rasinių, nacionalinių ar religinių motyvų išniekino kapą ar kitą viešosios pagarbos vietą.[40]

Nepaisant tokio plataus sąrašo neapykantos nusikaltimų, jų apibrėžimas BK nėra pateikiamas. Neapykantos nusikaltimai apibrėžti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinėse rekomendacijose“ (toliau darbe – Rekomendacijos dėl neapykantos nusikaltimų). Šių rekomendacijų 14 punkte įtvirtinta neapykantos nusikaltimų sąvoka. „Neapykantos nusikaltimai (angl. *hate crime*) – tai visos nusikalstamos veikos, kurių motyvas neapykanta, šališkumas ir (ar) išankstinis nusistatymas prieš asmenų grupę, išskiriamą pagal amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų požymius“[41]. Matome, kad šis apibrėžimas yra panašus į doktrinoje pateikiamus, o neapykantos nusikaltimai suvokiami kaip priešiškumo nulemtos nusikalstamos veikos prieš asmenis dėl jų tautybės, rasės, amžiaus ir kt. požymių.

Apibendrinant neapykantos nusikaltimų apibrėžimus bei siekiant kuo tiksliau juos pateikti, darbo autorės nuomone, tikslinga išskirti pagrindinius jų požymius. A. Kondakov manymu, neapykantos nusikaltimai nuo kitų nusikaltimų skiriasi tik tuo, kad nusikaltimo subjektas turi nusistatymą prieš auką, kurį lemia aukos rasė, odos spalva, tautybė, religija, seksualinė orientacija ir pan.[42] Taigi šis autorius įžvelgia tik vieną neapykantos nusikaltimų požymį. Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų (13 punkte) be priešingos teisei veikos, būdingos visiems nusikaltimams, taip pat išskiriamas vienas pagrindinis neapykantos nusikaltimų elementas – tai neapykanta, šališkumas ir (ar) išankstinis nusistatymas[43]. Darbo autorės manymu, be neapykantos, šališkumo, nusistatymo, kurie yra neabejotinai būdingi neapykantos nusikaltimams, galima išskirti ir dar vieną požymį. Kaip įžvalgiai pastebi V. Čigrin, nusikaltimai neapykantos

[40] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89-2741, (2000).
[41] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.
https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.
[42] Александр Кондаков, *Преступления на почве ненависти против ЛГБТ в России* (СПб. : Центр независимых социологических исследований, Реноме, 2017): 21.
[43] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.
https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

nusikaltimais kvalifikuojami tik tada, kai kėsinimosi objektas buvo pasirinktas dėl priklausimo grupei, kuria vienija rasės, religijos, tautybės, ar kiti požymiai[44]. (Atkreiptinas dėmesys, kad tam, kad veika būtų kvalifikuota kaip neapykantos nusikaltimas, ji nebūtinai turi būti padaryta prieš tam tikrais požymiais realiai pasižymintį asmenį ar asmenų grupę. Užtenka, jog minėtus požymius kaltininkas asociatyviai pats priskirtų nukentėjusiajam, t. y., nesvarbu, ar neapykantos motyvas turėjo realų pagrindą ar ne).[45] Taigi, nereikėtų klysti ir neapykantos nusikaltimams priskirti tik tų, kurie įvykdyti tik esant motyvuotai neapykantai. Neapykantos nusikaltimui būtinas ir specifinis kėsinimosi objektas. Remiantis tuo, galima sakyti, kad neapykantos nusikaltimai yra specifinė nusikaltimų kategorija, kurią iš kitų nusikalstamų veikų išskiria du tarpusavyje susiję, būtini požymiai: 1.) neapykantos nusikaltimų auka, nukentėjusysis, kuris priklauso specifinei, tam tikrai socialinei grupei (dėl rasės, tautybės, seksualinės orientacijos ir pan.) bei 2.) neapykantos, priešiškumo ir nusistatymo prieš tam tikrą socialinę grupę motyvas, kurio vedamas nusikalstamą veiką padaręs asmuo įvykdo nusikaltimą.

Neapykantos nusikaltimai apima įvairias išraiškos formas, kurios rodo, jog dėl įvairių priežasčių skleidžiama, kurstoma, skatinama ar pateisinama neapykanta, smurtas ir diskriminacija prieš tam tikrą asmenį ar asmenų grupę.[46] Neapykantos nusikaltimai dažnai yra smurtiniai nusikaltimai, tokie kaip užpuolimas, žmogžudystė, padegimas, vandalizmas ar grasinimas padaryti tokius nusikaltimus. Tokie nusikaltimai taip pat gali reikšti sąmokslą ar prašymą kito asmens padaryti tokius nusikaltimus, net jei nusikaltimas niekada nebuvo įvykdytas.[47] Tačiau šiuo atveju kyla klausimas, ar neapykantos nusikaltimai apima neapykantos kalbą?

Neapykantos kalba „tai yra viešas informacijos (idėjų, nuomonių, neteisingų faktų), kuria tyčiojamasi, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų, skleidimas (žodžiu, raštu)“ [48]. Neapykantos kalba, pagal I. Bihariovą, yra neapykantos kupini žodiniai pasisakymai prieš kitus asmenis dėl jų rasinės, tautybės ar etninės kilmės, religinių įsitikinimų ar seksualinės orientacijos.[49] Todėl neapykantos kalba yra kalba, kuri reiškia neapykantą tam tikroms asmenų grupėms, skatina prievartą ir kelia grėsmę asmenų saugumui bei lygiateisiškumui. Šioms veikoms

[44] Viačeslav Čigrin, „Neapykantos nusikaltimai: aktualijos ir tendencijos“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9 (2013): 77.
[45] *Homofobiniai ir transfobiniai neapykantos nusikaltimai Lietuvoje (*LGL stebėsenos ataskaita 2013), 10-11, žiūrėta 2020 liepos 3 d. https://www.lgl.lt/assets/Stebesenos-ataskaitaLT-internet1.pdf.
[46] „Hate speech and violence“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/hate-speech-and-violence
[47] „Learn about hate crimes“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. https://www.justice.gov/hatecrimes/learn-about-hate-crimes.
[48] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus,* (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020): 33.
[49] Irena Bihariová and col. *Tackling hate crime and hate speech in Europe* (In Iustitia, 2018), 5.

yra būdinga tai, kad jos dažniausiai padaromos naudojant kalbines priemones, kai asmenys raštu ar žodžiu išreiškia neapykantą tam tikros socialinės grupės asmenims. Literatūroje nurodoma, kad skirtingai nei neapykantos kalba, neapykantos nusikaltimų sudėtis – ne žodiniai, bet jau fiziniai veiksmai (išpuoliai, kėsinimaisi ir pan., smurtas – fizinis psichinis, vandalizmas) nukreipti prieš asmenį ar jo nuosavybę.[50] Kai kada neapykantos kalba apibūdinama atskirai nuo neapykantos nusikaltimų. Kaip atskiras kategorijas analizuojamus institutus pateikia, pvz., mokslininkas N. Chakraborti[51], atskirai juos apibūdina ir Europos Komisijos atstovai[52]. Lietuvoje 2020 kovo 30 d. Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba taip pat apibūdinami atskiromis sąvokomis (14 ir 16 punktuose)[53], nors ankstesnės redakcijos Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų buvo pateikiamas tik vienas neapykantos nusikaltimų apibrėžimas,[54] manytina, apimantis ir neapykantos kalbą. Analizuojant BK XXV skyrių „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“ , kurio 169 – 171 straipsniuose[55] numatyta baudžiamoji atsakomybė už įvairius nusikaltimus (diskriminavimą dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės; kurstymą prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę; grupių ir organizacijų, turinčių tikslą diskriminuoti žmonių grupę arba kurstyti prieš ją, kūrimą ir veiklą; viešą pritarimą tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimą ar šiurkštų menkinimą; trukdymą atlikti religines apeigas ar religines iškilmes)[56], įstatymų leidėjas neskiria neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kalbos kaip atskirų kategorijų. Tačiau yra numatytas neapykantos kurstymas (BK 170 straipsnyje). Čia pažymėtina ir tai, kad lietuvių kalboje neapykantos kalba (angl. *hate speech*) dar

[50] „Hate Crime Laws - A Practical Guide“, *Publisher Organization for Security and Co-operation in Europe*, (9 March 2009), žiūrėta 2020 liepos 1 d. https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/36426.pdf.
[51] Neil Chakraborti, „Framing the Boundaries of Hate Crime,“ in The Routledge International Handbook on Hate Crime, ed. Nathan Hall, Abbee Corb; Paul Giannasi and Grieve John (London: Routledge, 2014), 14.
[52] „European Commission High Level Group on combating racism, xenophobia and other forms of intolerance“ (2017), žiūrėta 2020 liepos 1 d. https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=51025.
[53] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.
https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.
[54] Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 gruodžio 23 d. „Metodinių rekomendacijų dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40“, 15 punkte buvo nurodyta, kad „Neapykantos nusikaltimai (nusikalstamos veikos) – tai ne vien kurstymas prieš tam tikrais baudžiamajame įstatyme numatytais grupinės priklausomybės požymius atitinkančius ar jiems pagrįstai ar nepagrįstai priskiriamus individus ar tokias žmonių grupes, neapykantos jiems skatinimas, jų niekinimas, kitoks menkinimas, psichinis ar fizinis smurtas prieš juos, bet ir nusikaltimai tokių žmonių grupių ar jų narių nuosavybei, pasireiškiantys vandalizmu, įvairiais išpuoliais prieš tam tikros žmonių grupės (bendruomenės) centrus, maldos namus ir pan.“
[55] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89-2741, (2000).
[56] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89-2741, (2000).

verčiama į neapykantos kurstymą[57]. Tokiu būdu galima teigti, kad visos BK 169 - 171 straipsniuose nurodytos nusikalstamos veikos, tarp jų ir neapykantos kurstymas (arba neapykantos kalba), yra neapykantos nusikaltimai. Būtų tiesiog nelogiška teigti, kad, sakykim, pagal BK 170 straipsnio 2 dalį viešas tyčiojimasis, niekinimas, neapykantos skatinimas ar kurstymas diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų[58] yra neapykantos kalba (BK vadinamas neapykantos kurstymu), bet nėra neapykantos nusikaltimas. Kad baudžiamoji teisė Lietuvoje „neapykantos nusikaltimams priskiria ir neapykantos kalbą“, pabrėžiama ir literatūroje[59]. Todėl, darbo autorės manymu, galima sutikti su Ž. Navickienės ir K. Miliūnės pateikiama nuomone, kad „analizuojant su neapykanta susijusių veiksmų pobūdį ir vertinant teisiškai, būtų galima teigti, kad neapykantos nusikaltimas yra baudžiamojo įstatymo uždrausta ir aprašyta nusikalstama veika, padaryta prieš asmenį ar asmenų grupę ir nukreipta išreiškiant ar siekiant išreikšti diskriminacinius motyvus: neapykantą asmeniui dėl jo rasės, tautybės, lyties, amžiaus, seksualinės orientacijos, neįgalumo, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, atliekamos veiklos ar užimamų pareigų“.[60] Šios autorės, įvertinusios visus su neapykanta susijusius nusikalstamus veiksmus, neapykantos nusikaltimus supranta kaip pačius įvairiausius veiksmus, kuriuose yra diskriminacinis motyvas. Tai reiškia, kad dalis neapykantos nusikaltimų susiję su neapykantos kalba, o dalis – kitokie. Todėl šiame magistro darbe, kalbant apie neapykantos nusikaltimus, jie bus suprantami plačiąja prasme, t. y., kaip visi nusikaltimai, kuriuose yra tam tikras diskriminacinis motyvas.

Apibendrinant neapykantos nusikaltimais galima vadinti specifines nusikalstamas veikas, 1) padarytas prieš tam tikrai socialinei grupei priskirtinus (dėl rasės, tautybės, religijos, seksualinės orientacijos ir pan.) asmenis, jų grupę ar jiems priklausančią nuosavybę, kai 2) šios veikos yra motyvuotos kaltininko išankstinių, prietarais ar stereotipais grįstų neigiamų, priešiškų, neapykanta pagrįstų nuostatų prieš tokį asmenį (ar grupę). Taigi neapykantos nusikaltimai bet – kokie nusikaltimai, kuriems būdingas neapykantos motyvas.

[57] Pvz. Natalija Bitiukova, *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013), 5.
[58] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89-2741, (2000).
[59] Irena Bihariová and col. *Tackling hate crime and hate speech in Europe* (In Iustitia, 2018), 30.
[60] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 30.

2. KRIMINALISTINĖ NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ CHARAKTERISTIKA

2.1. Nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų asmenų ypatumai

Kriminalistikos charakteristikoje nusikalstamos veikos objektas aiškinamas per pasikėsinimo dalyką ir suvokiamas kaip materialus objektas, į kurį nukreipta kaltininko veika ir (arba) kuriam nusikaltimu padaroma žala[61]. Vadinasi, nusikalstamos veikos objektas – tai tam tikra, įstatymo saugoma vertybė, kuriai nusikalstamais veiksmais keliamas pavojus arba padaroma žala. Doktrinoje išskiriamos kelios pasikėsinimo objektų grupės, kurias sudaro:

1. Gyvosios gamtos objektai (žmonės, gyvūnai ir t.t.);
2. Negyvosios gamtos objektai (turtas, vertybės, daiktai ir pan.);
3. Informacija (duomenys);
4. Įvairaus pobūdžio sistemos (informacinės, technologinės, visuomenėje priimta tvarka – elgesio taisyklės, pareigūnų, įmonių, organizacijų, įstaigų veikla ir t.t.).[62]

Kadangi mūsų nagrinėjamu atveju nusikalstamos veikos – neapykantos nusikaltimų, objektas – gyvosios gamtos objektas, t. y. žmogus arba asmuo, kuris kriminalistikoje nėra vadinamas nusikaltimo objektu, nes jis nėra daiktas, turi specifinį nukentėjusiojo statusą. Taigi, būtina nustatyti, kokie asmenys gali būti laikomi nukentėjusiaisiais nuo neapykantos nusikaltimų.

BK XXV skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei“ nurodyti tokie asmens ar asmenų grupių bruožai, kurie parodo tam tikrų asmenų pažeidžiamumą, kalbant apie neapykantos nusikaltimus. Tai asmenys (jų grupės), kuriems būdingi amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų ypatumai (pvz., BK 169, 170 straipsnio 1 dalis)[63]. Šiuo atveju neapykantos motyvas yra kaip veiką kvalifikuojantis požymis. Tokie pat asmenų bruožai, tik jau kaip sunkinanti aplinkybė, numatyti ir, pvz., BK 138 straipsnio „Nesunkus sveikatos sutrikdymas“ 13 punkte, BK 129 straipsnio „Nužudymas“ 13 punkte ir kt.[64] Pažymėtina, kad visuose BK straipsniuose nurodyti analogiški neapykantos skatinimo pagrindai. Manytina, kad BK numato išsamų ir baigtinį sąrašą asmenų bruožų, kurie apibrėžia pažeidžiamus dėl neapykantos nusikaltimų asmenis. Šie pagrindai, išskyrus pilietybės pagrindą, kurio BK nenumato, yra identiški Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nurodytiems. (Čia apibrėžiama diskriminacija, kuri suvokiama kaip tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija,

[61] Pranas Kuconis et al., *Nusikaltimų finansams tyrimas ir nagrinėjimas teisme sumarinio proceso tvarka: metodinės rekomendacijos* (Vilnius, 1996), 9.
[62] Lina Novikovienė ir Eglė Kažemikaitienė, *Kriminalistikos paskaitų tezės. Teisės ir muitinės veiklos programos studentams* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 80.
[63] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89-2741, (2000).
[64] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89-2741, (2000).

priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu).[65] Pastebėtina, kad, remiantis Europos Teisingumo Teismo (toliau darbe – ETT) praktika, galima teigti, jog pilietybė gali būti suprantama kaip vienas iš sudedamųjų etninės priklausomybės elementų[66]. (Nors Rasinės lygybės direktyvoje[67] pilietybė į rasės ar etninės priklausomybės sąvoką nėra įtraukiama). Todėl suprantama, kodėl atskirai neišskiriamas pilietybės pagrindas.

Itin išsamiai neapykantos nusikaltimai aprašomi Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų. Nors jose pateikiamas toks pat neapykantos nusikaltimų sąrašas kaip ir BK, tačiau apie juos kalbama plačiau ir su paaiškinimais. Remiantis šių rekomendacijų 19 – 42 punktais, galima detaliai įvardyti, kokie asmenys gali būti nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų. Taigi jais gali būti:

- Asmenys, priklausantys tam tikrai rasei;
- Tam tikros tautybės asmenys;
- Tam tikros kilmės asmenys;
- Kalbantys tam tikra kalba asmenys;
- Tam tikros lyties asmenys;
- Transseksualai;
- Kitokios nei heteroseksuali orientacijos asmenys;
- Atitinkamos socialinės padėties asmenys;
- Tam tikrą religiją išpažįstantys asmenys;
- Tam tikrus įsitikinimus ar pažiūras turintys asmenys;
- Negalią turinys asmenys;
- Atitinkamo amžiaus asmenys.[68]

Įdomu, kad užsienio valstybės numato skirtingus neapykantos nusikaltimų pagrindus. Pvz., Slovakijos BK, reglamentuojantis neapykantos nusikaltimus, įvykdytus prieš asmenis ar jų

[65] „Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas“, *Valstybės žinios*, 114-5115 (2003).
[66] „Court of Justice judgment 19 October 2004, case of Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v Secretary of State for the Home Department“, EUR-LEX https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A62002CJ0200.
[67] „2000 m. birželio 29 d. Tarybos Direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės“, OJ L 180, 19.7.2000, EUR- LEX https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32000L0043.
[68] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, PROKURATUROS.LT https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

grupes dėl tikrų ar tariamų charakteristikų, nenumato amžiaus, kalbos, neįgalumo pagrindų[69]. Kiti numatyti pagrindai – tokie pat kaip Lietuvoje. Čekijos baudžiamieji įstatymai saugo tik penkias asmenų, kurie rizikuoja nukentėti nuo neapykantos nusikaltimų ar panašaus pobūdžio smurto, charakteristikas – rasę, tautybę, etninę kilmę, religinius ir (ar) politinius įsitikinimus. Nors Vengrijoje nuo neapykantos nusikaltimų saugomų pagrindų sąrašas yra atviras, atskirai BK straipsniuose įtvirtintos tik tokios nukentėjusiųjų charakteristikos: priklausymas tautinei, etninei, rasinei bendruomenei ar religinei, kalbinei grupei, tam tikros socialinės grupės, pvz., negalia, lytinė tapatybė, socialinė orientacija[70]. Kaip matome, Lietuvoje asmenų, saugotinų nuo neapykantos nusikaltimų, sąrašas, lyginant su Slovakija, Vengrija ir Čekija, – plačiausiais ir išsamiausiais. Toliau paanalizuokime detaliau aukščiau išvardytus, pateikiamus Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų nukentėjusiųjų asmenų bruožus.

Kaip jau minėta, nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų gali būti asmenys, priklausantys tam tikrai rasei. Pagal EŽTT, rasės sąvoka kyla iš biologinio žmonių klasifikavimo į porūšius pagal morfologines savybes, kaip antai, odos spalvą ar veido ypatybes[71]. Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų neapykanta šiais bruožais pasižymintiems asmenims ar jų grupei aiškinama biologiniais rasių skirtumais, kurie lemia kultūrinius ar individualius pasiekimus. Laikoma, kad viena rasė yra aukštesnė už kitą ir dėl to turi teisę valdyti žemesniąją. [72] Itin dažnai asmenų rasiniai skirtumai yra akivaizdūs – pvz., kitokia odos spalva, veido bruožai ir t.t. Taigi, anot A. J. Binikov, šios kategorijos nusikaltimams būdinga tai, kad pažeidėjui asmeninės kiekvieno aukos savybės nėra svarbios. Reikšmingas yra tik aukos priklausymas tam tikrai rasei arba bet kuriai kitai rasei, išskyrus tą, kuriai priklauso nusikaltėliai.[73] Svarbu tik tai, kuri rasė nėra vietinė, t. y. įprasta. Kitokios nei tame regione vyraujančios rasės asmuo ir yra nukentėjusysis nuo neapykantos nusikaltimų.

Kalbant apie Lietuvą, statistiniai duomenys apie tai, kiek kokios rasės asmenų gyvena, - nėra. Tačiau teigiama, kad 86, 4 proc. gyventojų – lietuviai, o kitos tautybės sudaro 13,6 proc. Iš jų – daugiausia lenkų, rusų, baltarusių, ukrainiečių, dar kitos tautybės sudaro tik 0,4 proc.[74] Iš šių

[69] Irena Bihariová and col. *Tackling hate crime and hate speech in Europe* (In Iustitia, 2018), 34.
[70] Irena Bihariová and col. *Tackling hate crime and hate speech in Europe* (In Iustitia, 2018), 34-35.
[71] „European Court of Human Rights judgment 13 Dec 2005 case of Timishev v. Russia, applications nos. 55762/00 and 55974/00“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-1532826-1603961&filename=003-1532826-1603961.pdf.
[72] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 19, 27 punktai, PROKURATUROS.LT https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.
[73] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.
[74] „Lietuvos gyventojai (2019 m. leidimas). Gyventojų skaičius ir sudėtis“, žiūrėta 2020 liepos 15 d. https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai/lietuvos-gyventojai-2019/salies-gyventojai/gyventoju-skaicius-ir-sudetis.

duomenų galima spręsti, kad Lietuvoje itin mažai kitos nei baltaodžių rasės žmonių, tad akivaizdu, kad ir rasistinių neapykantos nusikaltimų yra mažai. Pagal statistinius duomenis, kuriuos, remdamasis Lietuvos ataskaitomis paskelbė, ESBO Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras, 2017 m. užfiksuoti 4 incidentai, susiję su rasizmu ir ksenofobija, 2018 m. užfiksuotas tik vienas incidentas, susijęs su rasizmu[75]. Taigi, dėl to, kad Lietuvoje yra mažai skirtingos rasės asmenų, nukentėjusiųjų nuo rasinių neapykantos nusikaltimų yra nedaug. Tuo tarpu akivaizdu, kad pvz. JAV, kaip nurodoma literatūroje, kur egzistuoja rasinė įvairovė, rasiniai neapykantos nusikaltimai (dažniausiai prieš juodaodžius, afroamerikiečius) sudaro didžiausią dalį iš visų šios rūšies nusikalstamų veikų[76].

Aptariant nukentėjusiuosius dėl rasės Lietuvoje, paminėtinos 2 baudžiamosios bylos, kuriose buvo užfiksuoti rasistinio neapykantos nusikaltimo atvejai. Baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017 nukentėjusysis buvo tamsiaodis (indų tautybės asmuo), kuris patyrė rasistinį išpuolį dėl savo rasės biologinių ypatumų. Nustatyta, kad nukentėjusiojo atžvilgiu išsakyti žodžiai ir atlikti smurtiniai veiksmai buvo tiesiogiai siejami su nukentėjusio asmens tamsesne odos spalva. Tokiais pasisakymais norima parodyti, jog kitos rasės asmuo yra menkesnis, mažiau reikšmingas ir vertingas būtent dėl savo odos spalvos ir kilmės. Teisiamojo posėdžio metu pirmojoje instancijoje metu apklausti liudytojai patvirtino pastebėję, kad nukentėjęs asmuo yra akivaizdžiai užsienietis, kitokios odos spalvos. Liudytojams susidarė įspūdis, kad nukentėjęs asmuo buvo užsipultas būtent dėl jo odos spalvos, rasės. Liudytojas T. D. parodė, jog, jo manymu, tokiam nuteistųjų elgesiui įtakos turėjo nukentėjusiojo tautybė ir tamsesnis gymis. Liudytojas T. K. parodė, jog nuteistųjų savo elgesiu reiškė rasinę diskriminaciją. Liudytojui L. M. taip pat susidarė įspūdis, kad konfliktas kilo dėl rasės. Nustatyta, kad tokie bylos duomenys patvirtina, jog kaltinamųjų veiksmai buvo rasistiniai.[77] Kitoje baudžiamojoje byloje asmuo taip pat nukentėjo dėl savo rasės. Nustatyta, kad V. I. nuteista už tai, kad, rodydama nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai, keikėsi necenzūriniais žodžiais, viešai tyčiojosi iš B. C. C., savo viešais pareiškimais žodžiu niekino nukentėjusiąją bei skatino neapykantą pastarosios rasei. Po to ji tyčia sudavė B. C. C. ne mažiau kaip po vieną smūgį kumščiu ir diržu į galvą, sukeldama pastarajai fizinį skausmą[78]. Šios bylos atskleidė, kad asmenys nuo neapykantos nusikaltimo nukentėjo būtent dėl savo rasinei būdingų fizinių bruožų. Būtent rasė, ne kokios nors asmeninės savybės buvo lemiamas neapykantos nusikaltimo veiksnys.

[75] „Hate crime reporting“, OSCE, ODIHR, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://hatecrime.osce.org/lithuania.
[76] „Racist incidents recorded by police in England & Wales and Scotland“, žiūrėta 2020 liepos 10 d. https://publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmscotaf/712/2032007.htm.
[77] „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017.
[78] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis byloje Nr. 2K-91/2010“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/151651741248220/2K-91/2010.

Įdomu pastebėti, jog, kalbant apie rasinius neapykantos nusikaltimus, literatūroje reiškiama nuomonių (pvz. C. Funnell), kad baltaodžių asmenų atžvilgiu rasizmo galimybė ginčytina[79]. Darbo autorės manymu, tokios nuomonės reiškimas paremtas stereotipais. Teigiama, kad tose šalyse, kuriose baltieji žmonės sudaro daugumą gyventojų, natūralu, kad užregistruojama daugiau rasistinių neapykantos nusikaltimų prieš juodaodžius, indus, azijiečius, nes tose šalyse jų mažuma. Tačiau neatmetama ir neapykantos nusikaltimų prieš baltaodžius galimybė[80]. Realius faktus pateikia amerikiečiai N. Manskar ir P. Staff. Šie autoriai, apžvelgdami statistiką apie neapykantos nusikaltimus Niujorke 2018 m., nurodo, kad dalis tokių nusikaltimų padaryta ir prieš baltaodžius asmenis.[81]

Atkreiptinas dėmesys, kad, remiantis EŽTT praktika, rasė yra glaudžiai susijusi ir iš dalies sutampa su etnine priklausomybe.[82] (Be to, EŽTT, teigimu „diskriminacija dėl asmens etninės priklausomybės yra rasinės diskriminacijos forma“[83]). Tai nestebina, nes, darbo autorės manymu, tiek asmens odos spalva, išvaizda, tiek kalba natūraliai siejama ne tik su rase, tačiau ir etnine priklausomybe bei kilme. Tai reiškia, kad nukentėjusiajam nuo neapykantos nusikaltimų gali būti būdingi net keli bruožai, sąlygojantys jo pažeidžiamumą. Nukentėjusysis dėl savo rasės tuo pat metu gali būti ir nukentėjusiuoju dėl etninės priklausomybės, kilmės ar kalbos, kuria kalba.

Nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų gali būti ir kitos tautybės, kilmės, kalbantys kita kalba asmenys (pvz., etninės, tautinės mažumos). „Akcentas, kultūra ar išvaizda tampa skiriamaisiais jų bruožais bei didina pažeidžiamumą“[84]. Kaip jau minėta aukščiau, etninė priklausomybė, kilmė, kalba glaudžiai siejasi su nukentėjusiojo rase ir kartais skiriamosios ribos net nelieka. Galbūt todėl Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų atskirai išskirtas antisemitizmas[85], susijęs su žydų tautybės asmenimis, jų bruožais. Šiuo atveju kalbama apie nepakantumą, priešiškumą būtent žydams, kuris pasireiškia ne tik kaip priešiškumas žydų tautybei, bet apskritai jų kilmei, etninei priklausomybei, kalbai, religijai ar net idėjoms. Pvz., Anglijos

[79] Corinne Funnell, „Racism by stealth: the construction of racist hate crimes“ (Thesis is submitted in candidature for the degree of Doctor of Philosophy School of Social Sciences Cardiff University, 2013): 10.
[80] „Racist incidents recorded by police in England & Wales and Scotland“, žiūrėta 2020 liepos 10 d. https://publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmscotaf/712/2032007.htm.
[81] Noah Manskar, Patch Staff, „Hate Attacks On Whites See More Arrests Than Those Against Blacks“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://patch.com/new-york/new-york-city/hate-attacks-whites-see-more-arrests-those-against-blacks.
[82] „European Court of Human Rights judgment 13 Dec 2005 case of Timishev v. Russia, applications nos. 55762/00 and 55974/00“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-1532826-1603961&filename=003-1532826-1603961.pdf.
[83] „European Court of Human Rights judgment 22 Dec 2009 case of Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina ,application nos. 27996/06 and 34836/06, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-2974573-3281658%22]}.
[84] Tadas Leončikas, „Lygios galimybės ir diskriminacija: rasės, tautybės, religijos aspektai“, Iš Indrė Mackevičiūtė *Diskriminuoti draudžiama integruoti*, (Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2007): 36.
[85] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, PROKURATUROS.LT https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

teismas, spręsdamas neapykantos nusikaltimų bylą prieš žydus, pažymėjo, kad žydai – rasinė grupė. Tai asmenų grupė, apibrėžta pagal rasę, odos spalvą, tautybę (įskaitant pilietybę), etninę ar tautinę kilmę.[86] Šiuo atveju akivaizdu, kad nukentėjusysis asmuo, būdamas žydas, gali nukentėti ne vien tik dėl savo tautybės, kalbos, religijos. Neapykantą šiai rasinei grupei sudaro kompleksas priešiškumą iššaukiančių savybių. Manytina, kad rasinei grupei galima būtų priskirti ir, pvz., romus, kurie Lietuvoje, tyrimų duomenimis, „labiausiai nemėgiama grupė daugumai visuomenės[87]“. Apie šiuos asmenis egzistuoja daug stereotipų (piešiamas neigiamas romų įvaizdis; jie siejami su vagystėmis, narkotinių medžiagų laikymu bei pardavimu, nenoru dirbti ir pan.), galinčių iššaukti ir praktikoje iššaukiančių neapykantos nusikaltimus. Pvz., LAT baudžiamojoje byloje Nr. 2K-359/2014 buvo užsipulti romai, vienas jų – sumuštas. G. S., A. U. ir V. K. viešoje vietoje netoli parduotuvės, rodydami nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai, viešai išsakydami necenzūrinius žodžius, tyčiojosi ir viešai kurstė smurtauti prieš romus, rėkaudami taip: „Muškit“, „Jūs čia, čigonai, negyvensit“, „Čigonai, jums bus galas“, „Užmušim“, „Čigonai, lauk“. Tuo metu atvažiavusiam automobiliu ir iš jo išlipusiam romui K. J. sudavė ne mažiau kaip penkis smūgius rankomis, kojomis ir medine lazda į įvairias kūno vietas, sukeldami fizinį skausmą ir padarydami sužalojimus, nuo kurių buvo nesunkiai sutrikdyta sveikata[88].

Kalbant apie nukentėjusiuosius nuo neapykantos nusikaltimų, atskirai dera paminėti ir užsieniečius. Jie pagal Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų – svetimšaliai, besiskiriantys nuo didesnės visuomenės dalies asmenys, kuriems reiškiamas nepalankumas, priešiškumas.[89] Neapykanta užsieniečiams reiškiasi ksenofobija. „Plačiausia prasme terminas ksenofobija yra vartojamas siekiant apibūdinti baimę ar akivaizdų nepasitenkinimą užsieniečiais, nepažįstamaisiais ar asmenimis, besiskiriančiais nuo didesnės visuomenės dalies“[90]. Taigi, šiuo atveju neapykantai kilti nėra svarbu, kokia užsieniečio rasė, tautybė ar pan., pakanka tik to, kad asmuo būtų atvykęs iš svečios šalies.

Neabejotina, kad nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų „gali būti abiejų lyčių asmenys.[91] Tačiau neapykantos nusikaltimai gali būti nukreipti ir konkrečiai prieš kurią nors lytį

[86] „Racist and Religious Hate Crime - Prosecution Guidance“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/racist-and-religious-hate-crime-prosecution-guidance.
[87] Tadas Leončikas, „Lygios galimybės ir diskriminacija: rasės, tautybės, religijos aspektai“, Iš Indrė Mackevičiūtė *Diskriminuoti draudžiama integruoti*, (Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2007): 36.
[88] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-359/2014“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/267063738226763/2K-359/2014.
[89] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 19,27 punktai, PROKURATUROS.LT https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.
[90] „Rasizmas ir ksenofobija“, žiūrėta 2020 birželio 27 d. https://manoteises.lt/straipsnis/rasizmas-ir-ksenofobija/.
[91] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

– t. y., vyrą ar moterį.“ Lytis – biologinių skirtumų tarp vyrų ir moterų visuma[92]. Taigi lytis suvokiama, kaip žmogaus gimtis, skirtybė, turinti dvi formas. Neapykanta šiuo atveju nukreipiama į kurią nors žmogaus prigimtinę skirtybę. Darbo autorės manymu, neapykanta lyčiai šiuo atveju suvokiama ne tik biologine, tačiau ir socialine prasme. „Asmens biologinę lytį sąlygoja X ir Y chromosomos. Tuo tarpu socialinė lytis yra kultūrinis konstruktas, kurio kaitą įtakoja įvairios aplinkybės”.[93] Būtent socialinis požiūris lemia, kad visuomeniniuose santykiuose moterys ir vyrai dalyvauja lygiomis teisėmis.

Nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų gali būti ir transseksualai – asmenys, turintys skirtingą lytinį tapatumą[94]. Teigiama, kad asmens lytis dažniausiai yra nulemiama gimstant ir tampa socialiniu bei teisiniu faktu. Vis dėlto kai kurių asmenų socialinė lytis nesutampa su šiems asmenims priskirta biologine lytimi[95]. Taigi, transekssualai – tai žmonės, esantys vienos lyties, tačiau save tapatinantys su kitos lyties asmenimis. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad lyties tapatybės srities terminologija – sudėtinga. Teisinėje doktrinoje sąvoka „transseksualus asmuo“ daugiau vartojama kalbant apie asmenis, kurie pasikeičia lyties tapatybę, t. y., jiems atliekamos medicininės lyties pakeitimo procedūros ir įgyvendinama fiziologinė transformacija[96]. Asmenys, kurie pakeitė lyčių vaidmenis, tačiau nepakeitė savo fiziologinės lyties (operacijos būdu), vadinami translyčiais asmenimis[97]. Lietuvoje „transseksualūs žmonės sudaro mažumą, kuri yra nematoma, nutylima, stereotipizuojama, diskriminuojama“[98], taigi neabejotinai šie asmenys gali lengvai tapti neapykantos nusikalstamų veikų aukomis.

EŽTT yra pabrėžęs, kad diskriminacija, kurios pagrindas – seksualinė orientacija, yra tokia pat rimta (sunki, pavojinga), kaip ir diskriminacija, kurios pagrindas – rasė, kilmė ar odos spalva[99]. Todėl dauguma ES valstybių (pvz., Belgija, Danija, Vokietija, Estija, Ispanija, Prancūzija, Airija ir kt.) numato baudžiamąją atsakomybę už neapykantos nusikaltimus būtent seksualinės orientacijos pagrindu[100]. Remiantis šiuo pagrindu, neapykantos nusikaltimų aukos – ir netradicinės (kitokios, nei heteroseksuali) orientacijos asmenys. Literatūroje pažymima, kad nuo homofobiško

[92] Juozas Leonavičius, *Sociologijos žodynas (*Vilnius: Academia. 1993), 119.
[93] *Lygybės retorika: žiniasklaida ir (ne)stereotipinė lyčių reprezentacija* (Vilnius, Lygių galimybių plėtros centras., 2008), 11. Žiūrėta 2020 liepos 1 d. http://www.gap.lt/images/publikacijos_img/lygybesretorika.pdf; prisijungimo laikas 2014-01-12.
[94] „Is There a Difference Between Being Transgender and Transsexual?“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. Is There a Difference Between Being Transgender and Transsexual?
[95] „Žodynėlis“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. https://www.lgl.lt/zmogaus-teises/naudinga-zinoti/zodynelis/.
[96] Lal Zimman, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies* (2016), 2360.
[97] Peter Cava „Cisgender and Cissexual“, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies* (2016), 267.
[98] Arnoldas Zdanevičius, *Lesbiečių, gėjų, biseksualų ir transseksualų (LGBT) teisių apsauga ir socialinės atskirties tyrimas,* (LGBT teisių apsauga ir socialinės atskirties tyrimas, 2007), 34.
[99] „European Court of Human Rights judgment 9 February 2012 case of Vejdeland and others v. Sweden, application no. 1813/07“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-109046%22]}.
[100] Natalija Bitiukova, *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013), 16.

ar transfobiško neapykantos nusikaltimo gali nukentėti lesbietės, gėjai, biseksualūs asmenys[101]. „Homoseksualūs žmonės yra vyrai ir moterys, turintys seksualinį potraukį tai pačiai lyčiai“ [102]. Šie asmenys save įvardija ir yra vadinami gėjais bei lesbietėmis. Nors daugumoje šaltinių[103] biseksualumas siejamas su seksualiniu potraukiu abiejų lyčių atstovams, lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių žmonių bendruomenės (toliau darbe – LGBT) teigimu, „biseksualūs asmenys gali jausti seksualinę, emocinę ir/arba meilės trauką daugiau nei vienos lyties atstovams. Čia sąmoningai neteigiame, kad biseksualumas yra „gebėjimas jausti potraukį ir vyrams, ir moterims“, kadangi biseksualumas nėra tiesiogiai susijęs su lyčių binariškumu, o biseksualūs asmenys gali jausti potraukį ir savęs nei vienai iš išvardintų lyčių nepriskiriantiems, translyčiams asmenims[104]“. Taigi, LGBT, apibūdindami biseksualius asmenis, jų sąvoką išplečia, įtraukdama potraukį ne tik vyrams ir moterims, bet ir translyčiams asmenims. D. Lyzenko, remdamasi įvairių tyrimų duomenimis, teigia, kad „biseksualumas Lietuvoje traktuojamas kaip neigiamas reiškinys, o šia seksualine orientacija pasižymintys asmenys yra priversti gyventi su neigiamos socialinės tapatybės šleifu“[105]. Tai reiškia, kad šie asmenys - potencialios neapykantos nusikaltimų aukos. Autoriai pastebi, kad Lietuvoje homoseksualios orientacijos bei transseksualūs asmenys nukenčia rečiau nei kitos rasės, tautybės ar tikėjimo asmenys[106].

Įdomu pastebėti, kad praktikoje kyla neaiškumų dėl seksualinės orientacijos neapibrėžtumo. Vienoje baudžiamojoje byloje kasatorius išreiškė poziciją, kad netradicinei seksualinei orientacijai galėtų būti priskirtas ir fetišizmas. Atitinkamai prieš tokius asmenis padaryti nusikaltimai galėtų būti priskirtini neapykantos nusikaltimų kategorijai. [107] Nors teismas dėl šio aspekto nepasisakė (tai nebuvo nagrinėjimo dalykas), pastebėtina, kad fetišizmas teisine prasme nėra laikytinas tam tikra seksualine orientacija. „Tai negyvo objekto kaip stimulo panaudojimas seksualiniam sujaudinimui ar seksualiniam pasitenkinimui pasiekti. Daugelis fetišų skirti žmogaus kūnui, pavyzdžiui, aprangos ar avalynės gaminiai. Kiti plačiai paplitę fetišai yra pagaminti iš tam tikros medžiagos, pavyzdžiui, gumos, plastiko ar odos. Fetišo objektai skiriasi pagal jų svarbą asmeniui: kai kuriais atvejais jie tiesiog tarnauja seksualiniam sujaudinimui,

---

[101] *Neapykantos nusikaltimai: būtina žinoti. Trumpas praktinis vadovas, kuris padės atpažinti ir pranešti apie homofobiškus ir transfobiškus neapykantos nusikaltimus*, (Lietuvos gėjų lyga, 2013), 4.

[102] Arnas Zdanevičius (sud.) *Heteronormos. Hegemonija. Homoseksualių žmonių socialinė atskirtis ir diskriminacijos patirtys* (Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2007), 137.

[103] Joye D. Swan (editor), Shani Habibi (editor), *Bisexuality: Theories, Research, and Recommendations for the Invisible Sexuality (*2018), 12.

[104] „Biseksualumas: kalbėkime apie tai“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://gayline.lt/Biseksualumas-kalb%C4%97kime-apie-tai.d?sid=9031.

[105] Darja Lyzenko, „Biseksualių asmenų patirtys ir biseksualios socialinės tapatybės formavimasis Lietuvoje“, *Kultūra ir visuomenė* 2,2 (2011), 12.

[106] Natalija Bitiukova, *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013), 9.

[107] „Vilniaus apygardos teismo 2011 kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-376-2011“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/237221773410566/1A-9-376-2011.

pasiekiamam įprastai, sustiprinti (pvz., partneris, dėvintis tam tikrą aprangą)“[108]. Taigi, tai, remiantis sisteminiu ligų sąrašu, psichikos ir elgesio sutrikimas, todėl šie asmenys negali būti neapykantos nusikaltimų aukos seksualinės orientacijos prasme.

Neapykantos nusikaltimų aukos gali būti ir atitinkamos socialinės padėties asmenys. Lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 8 dalyje įvardyta, kad socialinė padėtis – fizinio asmens įgytas išsilavinimas, kvalifikacija ar mokymasis ir studijos mokslo ir studijų institucijose, turima nuosavybė, gaunamos pajamos, teisės aktuose nustatytos valstybės paramos poreikis ir (arba) kiti su asmens finansine (ekonomine) padėtimi susiję veiksniai[109]. Čia „pažymėtina, kad taip apibrėžta socialinė padėtis apima labai daug veiksnių, tačiau įstatymine prasme suprantama kur kas siauriau nei plačiąja, visuomenėje suvokiama prasme. Pastebėtina, kad tokie svarbūs požymiai, pavyzdžiui, gyvenamoji vieta, šeiminė ar santuokinė padėtis, priklausymas tam tikrai profesijai įstatymo prasme nėra priskirti socialinės padėties sampratai“.[110] Vadinasi, nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų dėl socialinės padėties gali būti tik tie asmenys, kuriems neapykanta išreiškiama dėl įgyto išsilavinimo, kvalifikacijos ar mokymosi ir studijų mokslo ir studijų institucijose, turimos nuosavybės, gaunamų pajamų, teisės aktuose nustatytos valstybės paramos poreikio ir kt. su asmens finansine (ekonomine) padėtimi susijusių veiksnių. Atitinkamai nukentėjusiuoju nuo neapykantos nusikaltimų dėl socialinės padėties nebus laikomas nepilnos šeimos narys, neprestižinių rajonų gyventojas, nėščia moteris ir pan.

Apibūdinant nukentėjusįjį nuo neapykantos nusikaltimų dėl tikėjimo, lemiamas veiksnys – tam tikros religijos išpažinimas. T. Blinstrubis pastebi, kad teisės moksle ginčijamasi dėl religijos sąvokos. Nors, jo manymu, apskritai bandymas teisiškai apibrėžti religiją greičiausiai baigiasi visišku diletantizmu, bene tiksliausiai religiją apibūdina Vokietijos federalinis teismas, nurodydamas, kad religija yra laikomas nuo žmogaus asmens neatsiejamas įsitikinimas, konkrečiai aiškinantis pasaulio visumą ir žmogaus kilmę bei gyvenimo tikslą. Dėl to religijos pagrindas yra virš žmogaus esanti ir jį subordinuojanti tikrovė, o pasaulėžiūra apsiriboja vidinio pasaulio ryšiais[111]. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, religija suvokiama kaip asmens pasaulėžiūra, žmogaus būties sampratą. Laikoma, kad tam tikrą religiją išpažįstantis asmuo – tikintysis. Pasaulyje egzistuoja daug ir įvairių religijų, taigi egzistuoja ir tikinčiųjų įvairovė. Tačiau manytina, kad dažniausiai dėl neapykantos nusikaltimų nukenčia tikintieji, kurie konkrečioje šalyje sudaro religines mažumas. Literatūroje religinė mažuma suvokiama kaip mažesnioji piliečių grupė,

[108] „TLK sisteminis ligų sąrašas, psichikos ir elgesio sutrikimai“, žiūrėta 2020 liepos 12 d., http://ebook.vlk.lt/e.vadovas_iki2016.12.31/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/5skyrius.html.
[109] „Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas“, *Valstybės žinios*, 114-5115 (2003).
[110] *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2009 m. ataskaita* (Vilnius, 2010), 79.
[111] Tomas Blinstrubis „Bažnyčios (religinių bendruomenių) konstitucinė samprata ir savireguliacijos ribos. Šveicarijos pavyzdys (II)“, *Socialinių mokslų studijos* 3, 1 (2011): 180.

užimanti ne dominuojančią padėtį valstybėje, tačiau turinti pastovias religines savybes ir norinti išlaikyti savo tapatybę[112]. Kalbant apie Lietuvą, Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas išskiria tris religinių bendruomenių rūšis Lietuvoje: tradicines (5 straipsnis), pripažįstamas valstybės (6 straipsnis) ir įregistruotas (11 straipsnis)[113]. (Pastebėtina, kad gali egzistuoti ir neregistruotos religinės bendruomenės, tačiau jos neturės teisinio statuso). Didžiausią dalį Lietuvoje pagal Teisingumo ministerijos 2017 m. pateikiamus duomenis (naujesni duomenys nepateikiami) sudaro 896 Romos katalikų religinės bendruomenės[114]. Akivaizdu, kad mažai tikėtina, jog šios tradicinės religinės bendruomenės nariai dėl dominuojančios bendruomenės padėties Lietuvoje taptų neapykantos nusikaltimo dėl tikėjimo aukomis. Tuo tarpu tokios tradicinės religinės bendruomenės kaip judėjai (mitnagedai ir chasidai) ar musulmonai sunitai – yra nepalyginamai mažesnės Lietuvoje (sudaro tik po 10 religinių bendruomenių), tad šių religinių bendruomenių nariai turi didesnę tikimybę tapti neapykantos nusikaltimų dėl tikėjimo aukomis. Tas pats pasakytina ir apie kitas, tradicinių ir pripažintų religinių bendruomenių teisinio statuso neturinčias, tačiau įregistruotas, mažas religines bendruomenes Lietuvoje, pvz., metodistus (9 bendruomenės), Jehovos liudytojus (3 bendruomenės), išganymo armiją (1 bendruomenė), pasaulietinį namų misionierinį judėjimą (1 bendruomenė), rumunų ortodoksus (1 bendruomenė), suvienijimo judėjimą (munistus) – (1 bendruomenė), neislamiškojo sufizmo bendruomenę (1 bendruomenė)[115] ir kt.

Atskirai išskirtini musulmonų tikėjimą išpažįstantys asmenys. Remiantis Rekomendacijomis dėl neapykantos nusikaltimų, islamofobija - nepagrįsta islamo religijos arba ją išpažįstančių žmonių – musulmonų –baimė arba nusistatymas prieš juos. Ji paplito po 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių JAV.[116] Nors musulmonų bendruomenė Lietuvoje negausi, dėl savo religijos dėvimų apdarų – lengvai atpažįstami visuomenėje. 2019 m. Vidaus reikalų ministerijos atliktas kokybinis tyrimas apie neapykantos nusikaltimų pažeidžiamas bendruomenes atskleidė, kad kuo aiškiau pagal išorinius požymius yra akivaizdesnis asmens identitetas, pvz. religiniai drabužiai ar simboliai, musulmonių moterų atveju – hidžabas, – tuo didesnė tikimybė iš aplinkinių sulaukti žodinės ar fizinės agresijos. Tyrimo metu kalbintos musulmonės pasakojo, kad imasi priemonių,

[112] Катько, Наталья Сергеевна, „Критерии определения меньшинства“, Белорусский журнал международного права и международных отношений 2, (2001), žiūrėta: 2019 rugsėjo 14 d., http://evolutio.info/ru/beljournal/2001-2/2001-2-katko.

[113] „Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas“, *Valstybės žinios*, 89,1985 (1995).

[114] „Įregistruotų religinių organizacijų statistika 2000-2017 m.“ žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/krypciu_sarasas_ir_statistika_2017-red.pdf.

[115] „Įregistruotų religinių organizacijų statistika 2000-2017 m.“ žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/krypciu_sarasas_ir_statistika_2017-red.pdf.

[116] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 28 p.

kad būtų mažiau pastebimos, t. y., hidžabą dažnai keičia mažesniu galvos apdangalu.[117] Taigi, tyrimas atskleidė, kad musulmonai visuomenėje yra lengvai atpažįstami dėl dėvimų religinių drabužių. Dėl to jiems kyla pavojus tapti potencialiomis neapykantos nusikaltimų aukomis.

Įdomu pastebėti, kad „tikėjimas apima vieną iš religijos pasirinkimų ir neapima ateizmo, kaip įsitikinimo, kad religija neegzistuoja“[118]. Vadinasi, nukentėjusiuoju asmeniu dėl tikėjimo negalima laikyti ateisto. Tačiau darbo autorės manymu, ateistas gali būti nukentėjusysis nuo neapykantos nusikaltimų ne dėl religijos neišpažinimo, o dėl savo antireliginių, pasaulietiškų įsitikinimų ar pažiūrų, kadangi „terminą pažiūros rekomenduojama traktuoti ne religine, bet pasaulietine prasme ir šis terminas apima politines, socialines, mokslines, ekonomines ar kitas pažiūras“[119].

Aptariant nukentėjusiuosius nuo neapykantos nusikaltimų dėl politinių pažiūrų, žinotina, kad „politinių pažiūrų sąvoka visų pirma apima turimas pažiūras, įsitikinimus ar tikėjimą tam tikru klausimu[120]“. Žinoma, tas klausimas susijęs su politika. Pvz., vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad kilo konfliktas dėl politinių pažiūrų. Pokalbio metu asmuo pasakė, kad jam patinka P. „Gerai būtų, kad mūsų valstybė turėtų tokį prezidentą kaip P.“ Taip pat pokalbio metu buvo aptarinėjamas tuo metu žiniasklaidoje iškeltas politinis klausimas, vykusi politinė diskusija[121]. Taigi, akivaizdu, kad nukentėjusiojo nuo neapykantos nusikaltimų dėl politinių pažiūrų sąvoka apima asmenį, kurio politinės pažiūros skiriasi nuo nusikaltimo subjekto pažiūrų. Manytina, kad neretai tokios skirtingos pažiūros skiriasi nuo asmens kilmės/buvimo šalies daugumos asmenų (taip pat ir vyriausybės) pažiūrų. Galimi nukentėjusieji ir dėl kitokių pažiūrų – socialinių, mokslinių, ekonominių ir kt. Rekomendacijos dėl neapykantos nusikalstamų veikų, nepateikia galutinio sąrašo tokių pažiūrų. Darbo autorės manymu, pateikti galutinį sąrašą būtų netikslinga, nes egzistuoja itin platus spektras asmens įsitikinimų įvairiose gyvenimiškose srityse.

Nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų gali būti ir įvairią negalią (pagal lietuvių kalbos žodyną, vartotini ir vieną prasmę turintys du žodžiai - negalė ir negalia[122]) turintys asmenys.

---

[117] Liutauras Labanauskas, *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*, (Vidaus reikalų ministerija, 2019), 68.

[118] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 38 p.

[119] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 38 p.

[120] „Generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada, pateikta 2020 m. gegužės 28 d.(1) bylpoje C-238/19 EZ prieš Vokietijos Federacinę Respubliką, atstovaujamą Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (Federalinė migracijos ir pabėgėlių tarnyba), žiūrėta 2020 liepos 20 d. http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=4DB42D076388C7118E69D3947EF235B0?text=&docid=226875&pageIndex=0&doclang=LT&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=14243556.

[121] „Vilniaus apygardos teismo 2017 gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-90-209/2017“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/219726928986229/1-90-209/2017.

[122] „Lietuvių kalbos žodynas“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. http://www.lkz.lt/?zodis=negalia&lns=-1&les=-1&id=20015870000.

Kaip nurodo Pasaulio sveikatos organizacija, „negalė yra medicininė ir socialinė žmogaus būklė, pasireiškianti sutrikimu, negebėjimu atlikti įprastinių kasdienių veiksmų, visaverčio gyvenimo varžymu.“[123] O socialinės darbo profesijos terminų žodyne negalia apibrėžiama kaip „ribotas žmogaus pajėgumas atlikti įprastus ir normalius kiekvienam sveikam asmeniui veiksmus.“[124] Vadinasi, negalia yra medicininė ir socialinė asmens būklė, kuri yra suvaržyta tam tikrų to asmens sveikatos sutrikimų. Taigi, neapykantos nusikaltimų auka gali būti asmuo, kurio medicininė ar socialinė būklė suvaržyta jo sveikatos sutrikimų. Čia dera pastebėti, kad asmens sveikatos būklės sutrikimai yra įvairūs. Literatūroje negalia skirstoma į fizinę, psichinę ir protinę[125]. Remiantis tuo neapykantos nusikaltimų negalios pagrindu, auka – asmuo, turintis fizinę, psichinę arba protinę negalią. R. Adomaitienė, apibūdindama fizinę negalią, nurodo, kad negalia – tai „asmens gebėjimas ar negebėjimas atlikti fizinius kasdieninio gyvenimo ir apsitarnavimo veiksmus, kurių pagrindu dažniausiai yra vertinama žmogaus priklausomybė nuo aplinkinių pagalbos bei paties žmogaus gebėjimo prisitaikyti resursų“.[126] Vadinasi fizinę, negalią turintis žmogus negeba atlikti įprastų, žmogui būtinų veiksmų, nes to daryti jam neleidžia fiziniai sutrikimai. Fizinė negalia skirstoma į judėjimo negalią ir somatinių sutrikimų sukeltą ir sensorinę negalią. G. Katz ir E. Lazcano – Ponce aiškina, kad esant judėjimo negaliai yra apribota asmens galimybė judėti, valdyti rankų ar kojų judesius (paraplegija, kvadraplegija, paralyžius, cerebrinis paralyžius, raumenų/kaulų ligos). Somatinių sutrikimų, chroniškų ligų sukelta negalia gali būti išoriškai nematoma (išsėtinė sklerozė, širdies ligos, retosios ligos). Taip pat skiriama sensorinė negalia, tai jutimo organų sutrikimas, trukdantis priimti informaciją jutimo organais.[127] Remiantis išdėstytu, neapykantos nusikaltimų auka gali būti asmuo, turintis fizinę negalią, apimančią judėjimo, somatinius ir sensorinius asmens sutrikimus. Taip pat nukentėjusiuoju nuo neapykantos nusikaltimų gali tapti asmuo, turintis psichinę negalią. Teigiama, kad „psichinė negalia – sudėtingas sutrikimas, paveikiantis smegenų funkcijas, sutrikdantis mąstymą, jausmus, suvokimą, bendravimą bei kasdieninę asmens veiklą (pvz., šizofrenija – girdėjimas, matymas ir jautimas dalykų, kurių tikrovėje nėra, t. y., kontakto su realybe praradimas“[128]; depresija – giliai ir stipriai išgyvenamos neigiamos emocijos, jos sukelia žmogui menkavertiškumo jausmą, prarandamas noras gyventi; nerimo sutrikimai – panikos priepuoliai, potrauminio streso sutrikimas; valgymo

[123] Apolinaras Zaborskis ir kt. *Veiksminga pagalba neįgaliam vaikui ir jo šeimai Kauno mieste. Informacija tėvams, medikams, pedagogams*, (Kaunas, 2002), 3.
[124]Ilona Skridlaitė et al. Socialinio darbo profesijos terminų žodynas (Kauno kolegija, Medicijos fakultetas, 2016), žiūrėta 2020 liepos 10 d. https://core.ac.uk/download/pdf/75821365.pdf.
[125] *Pažink negalią. Praktiniai patarimai negalios etiketo klausimais*, (Vilnius: Etnomedijos intercentras, 2005), 4.
[126] Rūta Adomaitienė et. al. *Taikomoji neįgaliųjų fizinė veikla,* (Kaunas: LKKA, 2003), 32.
[127]„Teoriniai negalios sampratos aspektai“, žiūrėta 2020 liepos 12 d, https://www.teo.lt/sites/default/files/APIE_TEO/Paveiksliukai/2012/mokymai.pdf.
[128] „Negalios formos“, žiūrėta 2021 balandžio 20 d., https://galiudezute.lt/negalios-formos/.

sutrikimai – anoreksija (nevalgymas), bulimija (persivalgymas ir vėmimas).[129] Kaip matome, psichinė negalia – tai tam tikros psichikos ligos sukelti asmens sutrikimai, nulemiantys jo protinius sugebėjimus. Čia derėtų atriboti proto negalią, nes ji nėra tapati psichiniams sutrikimams. Nurodoma, kad tai – protinis atsilikimas (įgimtas ar įgytas)[130]. Tai yra būklė, kuomet asmuo dėl vystymosi sutrikimų turi suvokimo ir mokymosi sunkumų. Proto negalia yra visą gyvenimą trunkanti pastovi būklė, kuriai vaistai negali padėti, ir todėl ji neišgydoma[131]. Pvz., protinė negalia – dauno sindromas ar autizmas. Taigi nukentėjusiuoju nuo neapykantos nusikaltimų gali būti ir proto negalią turintys asmenys.

Analizuojant nukentėjusiųjų nuo negalios situaciją, būtina aptarti negalios ir ligos santykį. ETT atribodamas ligos ir negalios definicijas ETT byloje *HK Danmark, acting on behalf of Jette Ring v Dansk Almennyttigt Boligselskab DAB and HK Danmark* nurodė, kad apribojimo, kuris atsiranda dėl nepagydomos ligos, ilga trukmė paprastai yra savaime suprantama. Tačiau ir iš esmės pagydoma liga, kol visiškai pasveikstama, gali tiek tęstis, kad apribojimas tampa ilgai trunkantis. Taip pat ir iš esmės išgydomos ligos atveju gali atsirasti ilgalaikių apribojimų. Sergant chroniškomis ligomis perėjimas nuo vienos (pagydomos) ligos iki veikiausiai ilgalaikio apribojimo, kuriame jau galima įžvelgti negalios požymių, gali atrodyti kaip vientisas procesas. Tik tada, kai yra prognozuojamas ilgalaikis apribojimas, svarstomas negalios pripažinimo klausimas. Teismas aiškino, kad, apibrėžiant negalios sąvoką, nėra reikšminga tai, kad sutrikimą sukėlė liga; svarbu tik tai, ar apribojimas yra ilgai trunkantis[132]. Taigi nors negalia skiriasi nuo ligos, jei liga yra ilgalaikė, ji gali sukelti negalią. Tačiau kitoje byloje ETT išaiškino konkrečiau, nurodydamas, kad ligą būtina skirti nuo negalios, o ligos atveju apsauga nuo diskriminacijos nesuteikiama.[133] Taigi, nors ir galima teigti, kad ilgalaikė liga kai kuriais atvejais gali nulemti asmens negalią, mūsų nagrinėjamu atveju (kaip ir diskriminacijos atveju) liga nepripažįstama neapykantos nusikaltimų pagrindu. Atitinkamai nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų sąvoka neapima asmenų, sergančių tam tikromis ligomis.

2020 m. Rekomendacijose veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje atkreipiamas dėmesys, kad „nusikaltimai

[129]„Teoriniai negalios sampratos aspektai“, žiūrėta 2020 liepos 12 d, https://www.teo.lt/sites/default/files/APIE_TEO/Paveiksliukai/2012/mokymai.pdf.
[130] „Negalia ir jos rūšys“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. http://www.jnvc.lt/lt/aktuali-informacija/item/10-negalia-ir-jos-rusys.
[131]„Lygios galimybės visiems“ (2007), 34 žiūrėta 2020 liepos 12 d. http://www.mature-project.eu/materials/Discrimination.pdf.
[132]„Opinion in joined cases C-335/11, C-337/11 - HK Danmark, acting on behalf of Jette Ring v Dansk Almennyttigt Boligselskab DAB and HK Danmark acting on behalf of di Lone Skouboe Werge v Pro Display A/S „, žiūrėta 2020 liepos 10 d. http://csdle.lex.unict.it/docs/labourweb/Opinion-in-joined-cases-C-33511-C-33711---HK-Danmark-acting-on-behalf-of-Jette-Ring-v-Dansk-Almennyt/3763.aspx.
[133] „Court of Justice judgment 11 July 2006, case of Sonia Chacón Navas v Eurest Colectividades SA, C-13/05“, CURIA http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-13/05.

prieš žmones, turinčius negalią, plačiai paplitę visame pasaulyje. Nepaisant to, visose trijose Baltijos šalyse labai trūksta duomenų ir statistikos apie asmenis su negalia kaip nusikaltimų, įskaitant neapykantos nusikaltimus, aukas. Šiose trijose šalyse pastebimos panašios tendencijos – neapykantos nusikaltimai prieš žmones, turinčius negalią neatpažįstami, neregistruojami ir netiriami“[134]. Atsižvelgiant į tai, kad negalios motyvas nėra fiksuojamas, į jį neatsižvelgiama, neįmanoma nustatyti, kiek asmenų Lietuvoje (taip pat ir Latvijoje, Estijoje) yra nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų dėl savo negalios (ir kokie jie). Šis aspektas rodo ir tai, kad neįgalieji nėra apsaugoti nuo neapykantos nusikaltimų. Atsižvelgiant į tai, minėtų rekomendacijų autoriai siūlo inicijuoti teisines diskusijas dėl esamo teisinio reguliavimo tobulinimo, numatančio baudžiamąją atsakomybę už neapykantos nusikaltimus prieš asmenis, turinčius negalią[135]. Pritartina šiai pozicijai. Darbo autorės manymu, šiuo atveju itin svarbus valstybės požiūris, nes jis rodo, kad Lietuvoje neapykantos nusikaltimų prieš negalią turinčius žmones nėra.

Nukentėjusieji nuo neapykantos gali būti ir atitinkamo amžiaus asmenys. Žmogaus amžius aiškinamas kaip laikotarpis, kurį žmogus nugyveno. Jis skirstomas į tam tikrus tarpsnius, kurie pasižymi specifinėmis morfologinėmis bei fiziologinėmis savybėmis (tam tikra fizine būkle) ir individo psichikos ypatumais[136]. Prokuroro Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų neapykanta žmogaus amžiui siejama su diskriminacija dėl žmogaus amžiaus (42 punktas) [137]. Čia pažymėtina, kad gerontologas R. Butler, studijavęs asmenų diskriminaciją amžiaus pagrindu 1968 metais, sugalvojo šiam reiškiniui terminą „ageizmas” (angl. ageism)[138], kuris plačiai naudojamas užsienio literatūroje apibūdinant diskriminavimą amžiaus pagrindu. „Ageizmas – neigiamos idėjos, nuostatos, įsitikinimai ir veikla, kuri yra nukreipta prieš asmenis ar grupes, remiantis vien jų amžiumi”[139]. Taigi, toks diskriminavimas paremtas vien amžiaus aspektu. Diskriminavimas dėl amžiaus yra plačiai paplitęs. Ne išimtis ir Lietuva, - nurodoma, kad kaip ir visoje ES, diskriminacija dėl amžiaus mūsų šalyje yra viena iš labiausiai paplitusių diskriminacijos formų[140].

---

[134] Dovilė Juodkaitė et. al. *Rekomendacijos veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Lietuvos negalios organizacijų forumas ir užsienio partneriai, 2020) 2 , žiūrėta 2020 liepos 12 d. http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2020/04/Pongo-rekomendacijos-LT.pdfF.

[135] Dovilė Juodkaitė et. al. *Rekomendacijos veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Lietuvos negalios organizacijų forumas ir užsienio partneriai, 2020), 7 , žiūrėta 2020 liepos 12 d. http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2020/04/Pongo-rekomendacijos-LT.pdfF.

[136] „Amžius“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://www.vle.lt/Straipsnis/amzius-73692.

[137] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.
https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

[138]Sandra L McGuire 1, Diane A Klein, Shu-Li Chen. *Ageism revisited: a study measuring ageism in East Tennessee, USA* (2008), 6.

[139] *Ageism in America*, (New York : International Longevity Center-USA, 2006), 16.

[140]„Lygios galimybės visiems“ (2007), 26 žiūrėta 2020 liepos 12 d. http://www.mature-project.eu/materials/Discrimination.pdf.

Taip yra todėl, kad ši diskriminacija nuo kitų jos formų išsiskiria itin plačiu jos subjektų ratu. T.D. Nelson nurodo, kad ageizmas – diskriminacinis elgesys, nesvarbu, kokia amžiaus grupė yra diskriminuojama[141]. Taigi kiekvienas, tiek jaunas, tiek vyresnio amžiaus asmuo yra potenciali diskriminacijos dėl amžiaus formos auka bet kuriame gyvenimo etape.[142] Tačiau ypač gajūs stereotipai apie vyresnio amžiaus asmenius. Rekomendacijose dėl neapykantos nusikaltimų nurodoma, kad amžiumi pagrįsta diskriminacija apima „manymą, kad amžius neigiamai veikia asmens fizinius ir protinius gebėjimus, kad jaunesni asmenys yra produktyvesni, energingesni ir pan.“ Dėl to „vyresnio amžiaus žmonės dažniau skundžiasi diskriminavimu dėl amžiaus nei jaunesni.”[143] Remiantis išdėstytu galima teigti, kad neapykantos nusikaltimų aukos gali būti bet kokio amžiaus asmenys, šiuo atveju „negalima besąlygiškai riboti aukos amžiaus“, [144] tačiau tikėtina, kad dažniau nuo neapykantos nusikaltimų gali nukentėti vyresnio amžiaus asmenys.

Aptariant visas nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų, grupes pažymėtina, kad tam, jog asmuo būtų pripažintas nukentėjusiuoju dėl neapykantos nusikaltimų, šis nusikaltimas nebūtinai turi būti padarytas prieš tam tikrais požymiais realiai pasižymintį asmenį ar asmenų grupę.

D. Murauskienės teigimu, nors Lietuvoje galiojantys teisės aktai to tiesiogiai nenumato, tačiau asmuo gali tapti nukentėjusiuoju nuo neapykantos nusikaltimo dėl to, kad nusikalstamos veikos subjektas neteisingai priskyrė jį tam tikrai grupei, nors realiai nukentėjusysis šiai grupei ir nepriklauso.[145] „Užtenka, jog minėtus požymius kaltininkas asociatyviai pats priskirtų nukentėjusiajam, t. y., nesvarbu, ar neapykantos motyvas turėjo realų pagrindą ar ne.“[146] Tai reiškia, kad nusikaltimo subjektas turi manyti, kad asmuo, sakykim, yra, pvz., homoseksualus, nors iš tiesų taip ir nėra, toks asmuo būtų pripažįstamas nukentėjusiuoju.

Naujausioje EŽTT praktikoje pabrėžiama, jog neapykantos nusikaltimams svarbi ne tik nukentėjusiųjų tapatybė, bet veikiau nusikaltėlių neapykantos prigimtis[147]. Tai reiškia, kad nuo neapykantos nusikaltimų gali nukentėti ir tie asmenys, kurie patys nepriklauso aukščiau išvardytoms nukentėjusių grupėms. EŽTT nurodo, kad priskyrimą pagal asociaciją gali lemti ir

---

[141]Todd D. Nelson, „Ageism, Stereotyping and Prejudice against Older Persons“. (*Ageing and Society* , March 2003): 21.

[142]Eric F. Dubow, „Supporting the Old but Neglecting the Young? The Two Faces of Ageism“, (Dev Psychol, May; 56, 5 2020), žiūrėta 2020 liepos 21 d. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7144460/.

[143] Gediminas Navaitis et. al. Lygių galimybių pažeidimai (amžiaus aspektas), *Socialinis darbas* 7,3, (2008): 46.

[144] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[145] Dovilė Murauskienė, Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo, (Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2019), 21.

[146] *Homofobiniai ir transfobiniai neapykantos nusikaltimai Lietuvoje (*LGL stebėsenos ataskaita 2013), 10-11, žiūrėta 2020 liepos 3 d. https://www.lgl.lt/assets/Stebesenos-ataskaitaLT-internet1.pdf.

[147] „European Court of Human Rights judgment 28 March 2017 case of Škorjanec v. Croatia, application no. 25536/14“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-172327%22]}.

nukentėjusiojo draugystės ar kiti artimi ryšiai, priklausymas tam tikroms organizacijoms.[148] Tai gali būti tam tikrai nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų grupei priskirtinų asmenų artimieji, draugai ir kitaip susiję asmenys. Pvz., nuo neapykantos nusikaltimo nukentėjo indų tautybės asmens gyvenimo draugė[149]. Arba kitu atveju nukentėjo (buvo sumušta) mergina, LGBT teisių aktyvistė.[150]

Apibendrinant galima teigti, jog nukentėjusieji dėl neapykantos nusikaltimų – tai asmenys, priklausantys tam tikrai rasei, tautybei, esantys tam tikros kilmės, kalbantys atitinkama kalba, tai ir abiejų lyčių transseksualūs asmenys, kitokios nei heteroseksuali orientacijos asmenys, atitinkamos socialinės padėties asmenys, tam tikrą religiją išpažįstantys ar atitinkamus įsitikinimus bei pažiūras turintys asmenys, asmenys, turinys fizinę, protinę, psichinę negalią, bei įvairaus amžiaus asmenys. Neapykantos nusikaltimams svarbūs išsiskiriantys iš daugumos nukentėjusiųjų tapatybės bruožai, kurių jie dažniausiai negali kontroliuoti ar pakeisti. Nukentėjusiuoju dėl neapykantos nusikaltimų gali būti ir asmuo, kuris nėra tam tikrais požymiais realiai pasižymintis asmuo, tačiau nusikaltimo subjektas mano, kad toks asmuo pasižymi atitinkamais požymiais. Taip pat aukomis gali tapti ir asmenys, tiesiogiai nepasižymintys nustatytais požymiais, tačiau palaikantys kokius nors ryšius su šių požymių turinčiais asmenimis.

2.2. Neapykantos nusikaltimų būdo bruožai

E. Kažemikaitienė ir S. Matulienė teigia, kad „nusikaltimo būdas atspindi žmogaus nusikalstamos veikos išorines aplinkybes, kurias lemia objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai. Jis suvokiamas kaip nusikaltėlio veiksmų (pasiruošimo, darymo ir slėpimo) sistema, nukreipta nusikalstamam tikslui pasiekti ir susieta laiko bei erdvės atžvilgiu“[151]. Vadinasi, neapykantos nusikaltimų padarymo būdas apima subjektyvius ir objektyvius veiksmus, skirtus pasiruošti šiam nusikaltimui įvykdyti, bei veiksmus, nukreiptus į jo atlikimą ir slėpimą.

Neapykantos nusikaltimų padarymo būdai labai įvairūs, priklauso nuo nusikalstamo elgesio ypatumų, susiklosčiusios situacijos iki nusikaltimo padarymo, po jo padarymo bei kitų veiksnių. Galima sutikti su, pvz., N.M. Girenko teigimu, neapykantos nusikaltimams, kuriais kėsinamasi į nukentėjusiojo sveikatą ir gyvybę, atlikti naudojami visi tradiciniai būdai, kuriais

[148] „European Court of Human Rights judgment 28 March 2017 case of Škorjanec v. Croatia, application no. 25536/14“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-172327%22]}.

[149] „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017. Tiesa, moteris nenukentėjo nuo smurtinio nusikaltimo, tačiau, manytina, tai tinkamas pavyzdys pailiustruoti kokie asmenys gali nukentėti nuo tokios rūšies nusikaltimų dėl savo sąsajų su tam tikrų grupių nukentėjusiaisiais.

[150] *Homofobiniai ir transfobiniai neapykantos nusikaltimai Lietuvoje: LGL stebėsenos ataskaita*, (Vilnius, 2013):19 . http://www.lgl.lt/lgl/veikla/publikacijos/lietuviu-k/2013-m/.

[151] Eglė Kažemikaitienė ir Snieguolė Matulienė „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – vienas iš kriminalinės justicijos informacinės sistemos modelio kūrimo pagrindų Lietuvoje,“ *Jurisprudencija* 65-67 (2005): 48.

padaromi šie nusikaltimai, net ir neturint neapykantos motyvo.[152] Visgi visiems jiems „būdingas vienas bendras, esminis subjektyvusis požymis – tikslinga, kryptinga ir specifinė rasistinio, homofobinio, diskriminacinio (plačiausia šių sąvokų bendrąja prasme) pobūdžio veikos motyvacija“.[153] Nepaisant nusikalstamos veikos padarymo būdų įvairovės, darbo autorės manymu, remiantis teismų praktika, galima išskirti dvi analizuojamų nusikaltimų padarymo būdų grupes:

1. Pirmoji grupė apima nagrinėjamų nusikalstamų veikų padarymo būdą, kuriam nėra būdingas išankstinis pasirengimas arba pėdsakų slėpimas, t. y., egzistuoja vien nusikalstamos veikos padarymo etapas, arba nėra pasiruošimo nusikaltimui ar nusikaltimo slėpimo etapo. Kuomet neapykantos nusikaltimuose nėra planavimo, ketinimas įvykdyti nusikalstamą veiką kyla staiga, spontaniškai, tam nesiruošiant, nusikaltimo padarymo mechanizmas yra atsitiktinis. Galima sakyti, kad tokias atvejais neapykantos nusikaltimų padarymo būdas – nepilnos struktūros;
2. Antrąją neapykantos nusikaltimų grupę sudaro nusikaltimai, kuriems būdingas įvykdymo pilnos struktūros būdas. Šiuo atveju neapykantos nusikaltimai padaromi esant vieningam nusikalstamos veikos padarymo sumanymui, taigi apima nusikaltimo pasiruošimo, jo padarymo ir pėdsakų paslėpimo etapus.

Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje neapykantos nusikaltimai dažniausiai kvalifikuojami kaip pirmosios grupės nusikaltimai. Pilnos struktūros neapykantos nusikaltimai mūsų šaliai nėra būdingi. Manytina, kad taip yra todėl, kad itin reti smurtiniai neapykantos nusikaltimai, dažniausiai neapykanta reiškiama per neapykantos kalbą.

Analizuojant nusikalstamų veikų padarymo būdą, kuriam nėra būdingas išankstinis pasirengimas, paminėtinas atvejis, kai neapykantos nusikaltimas buvo įvykdytas prekybos centre, laukiant prie kasos, kuomet kaltinamieji pamatė eilėje stovintį kitos rasės, tautybės asmenį ir atliko smurtinius veiksmus prieš jį.[154] Šiuo atveju nusikaltimas padarytas neplanuojant, spontaniškai, dėl atsitiktinai susiklosčiusių aplinkybių (nebuvo nenumatyta, kad asmenys vienu metu apsipirkinės bei lauks toje pačioje eilėje). Tačiau byloje nustatyta, kad padarę nusikaltimą kaltinamieji slėpė savo veidus, paslėpė ir mašinos numerius. Tai rodo, kad padarę nusikaltimą kaltinamieji mėgino pasislėpti. Kitu atveju nustatyta, kad asmuo neapykantos komentarą parašė kaip atsaką į kažkokių asmenų neigiamus komentarus po vienu straipsniu socialiniame tinkle ,,Facebook“.[155] Šiuo atveju

[152] Николай Михайлович Гиренко и др. *Противодействие преступлениям на почве ненависти. Уголовно-правовые, криминалистические и психолого-правовые аспекты*, (Спб., 2006), 14.
[153] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 57 punktas.
[154] „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017.
[155] „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. liepos 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. N1-873-537/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1cc11479-22ea-4972-abdb-5c860ea69e2b.

kaltinamasis, atsitiktinai perskaitęs straipsnį, sureagavo ir parašė komentarą neplanuodamas. Taigi neapykantos nusikaltimas įvykdytas neplanuotai, nebuvo ir slėpimo veiksmų. (Čia pažymėtina, kad paprastai teismai pabrėžia, jog vienkartinis internetinis komentaras yra laikytinas neetišku, amoraliu, nekorektišku, prasilenkiančiu su etišku informacijos nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu, dėl to turinčiu neigiamą ir niekinamą pobūdį, tačiau jis savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK 170 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų požymių.[156] Tačiau mūsų nagrinėjamu atveju baudžiamojoje byloje priimtas baudžiamasis įsakymas, t. y., supaprastinta proceso forma, o pagrindinis aspektas, kuriuo buvo remtasi nustatant, kad buvo įvykdyta pavojinga veika, – kaltinamojo prisipažinimas).

Teisės doktrinoje nurodoma, kad „ruošdamiesi nusikalstamai veikai asmenys dažnai ieško ir renka informaciją apie konkretų kėsinimosi objektą. Ši informacija yra būtina, kad būtų galima sėkmingai pasirengti vykdyti nusikalstamą veiką ir ją slėpti. Tokiai informacijai gauti nusikaltėliai ieško informacijos šaltinio, kuris turėtų ryšį su kėsinimosi objektu, ieško žmonių, kurie savo žiniomis ar sugebėjimais padėtų arba tiesiogiai dalyvautų rengiantis nusikalstamai veikai ar ją vykdant, stebi ir prireikus fiksuoja kėsinimosi objektą, rengia detalaus plano medžiagą, susisiekia su „reikalingais“ žmonėmis, panaudoja asmeninius ryšius ir t.t. Planuojant nusikalstamą veiką yra analizuojama surinkta informacija, kuriami įvairūs veikimo variantai, nagrinėjami įvairūs variantai dėl galimų neigiamų pasekmių kilimo, sprendžiamas klausimas dėl nusikalstamos veikos slėpimo ir alibi“[157]. Taigi, planavimas - sudėtingas ir daugialypis etapas, kurio specifika priklauso nuo ketinamos įvykdyti nusikalstamos veikos specifikos. Neapykantos nusikaltimai labai įvairūs, tad ir planavimas skiriasi priklausomai nuo to, kokį nusikaltimą planuojama padaryti. Vienoks planavimas - kai ruošiamasi neapykantą išreikšti fiziniais veiksmais (pvz. užpulti kitos rasės, tautybės ar pan. asmenį, siekiant sutrikdyti jo sveikatą), kitoks planavimas vyksta, kai siekiama neapykantą išreikšti per neapykantos kalbą. Praktikoje pasitaikančius planavimo būdus atskleidžia teismų praktika.

Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad O. T., turėdamas tikslą kurstyti neapykantą individualioje įmonėje „X“, užsakė pagaminti – atspausdinti – 1000 vnt. proklamacijų „Tautieti“, kuriose esantis tekstas skleidžia neapykantą žmonių grupėms – siekia jas niekinamai išskirti, įžeisti.[158] Šiuo atveju asmuo sukūrė neapykantos tekstą bei užsakė jį atspausdinti spaustuvėje, taigi nusikalstama veika buvo planuojama. Kitoje byloje nustatyta, kad asmenys rengėsi nusikaltimui iš anksto, paruošdami namuose atspausdintus plakatus su neapykantą

[156] „Vilniaus miesto apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 1S-1377-487/2015“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/50991858308776/1S-1377-487/2015.
[157] Snieguolė Matulienė, „Kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika“. Iš Vidmantas Egidijus Kurapka et. al. *Kriminalistika. Teorija ir technika*, (Vilnius, 2012): 163.
[158] „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.

keliančiais užrašais.[159] Kaip matome, kaltinamieji namuose iš anksto sukūrė, sumaketavo kompiuteriu plakatus, kuriuos atspaustino su turima namuose spausdinimo įranga. Baudžiamojoje byloje 1-253-659/2019 nustatyta, kad V. T. iš anksto ruošėsi menkinančiai atsiliepti apie partizanų vadą A. Ramanauską – Vanagą. (Siekdamas skatinti neapykantą žmonių grupei, skiriamai ginkluoto pasipriešinimo dalyvių – Lietuvos partizanų, jų rėmėjų pagrindu). T. y., sužinojęs, kad X m. savivaldybėje bus svarstomas A. Ramanausko – Vanago veiklos įamžinimo klausimas, V. T. ieškojo jį kompromituojančios informacijos viešojoje erdvėje (rado informaciją iš LTSR Aukščiausiojo teismo bylos).[160] Ši byla atskleidė, kad pasiruošdami neapykantos nusikaltimui, nusikaltimo subjektai domisi savo auka, ieškodami informacijos elektroninėje erdvėje. Baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-497/2020 neapykantos nusikaltimas buvo taip pat planuotas. M. P. ir V. C. veikė pagal iš anksto sukurtą scenarijų, kuriame A.S. buvo surašęs ir veikėjų veiksmus, ir dialogus. Apsirengus dvasininkų liturginiais drabužiais, grimu padengtu veidu, organizavo viešą pasirodymą bažnyčioje, kurio metu įžūliais ir nepadoriais veiksmais sutrikdė religines apeigas.[161] Rengimąsi neapykantos nusikaltimui rodo scenarijaus parašymas, vaidmenų pasiskirstymas, išmokimas, drabužių, grimo pasirinkimas, atėjimas į bažnyčią tam tikru laiku, t. y., kada vyksta pamaldos. Dar vienoje baudžiamojoje byloje konstatuota, kad neapykantos komentarą parašė asmuo, socialiniame tinkle pasivadinęs „Anoniminis vartotojas“[162]. Tad, akivaizdu, kad asmuo planavo nusikaltimą, nes nenorėjo komentare parašyti savo tikro vardo ir pavardės. Tyrimų duomenys rodo, kad, „palyginus tūkstančius anoniminių ir neanoniminių lankytojų interneto naujienų tinklalapiuose paskelbtų komentarų, nustatyta, jog net 53,3 proc. anoniminių komentarų buvo vulgarūs, rasistiniai, niekinantys ar persmelkti neapykantos; tuo metu iš neanoniminių komentarų nepriimtini buvo vos 28,7 proc.[163]“ Akivaizdu, jog galima teigti, kad anonimiškai pasivadinę asmenys internete mano, jog tikimybė juos surasti yra mažesnė. Todėl įgyja daugiau drąsos nusikalsti.

Darbo autorės manymu, kai neapykantos komentarai reiškiami sistemingai, galima teigti, kad tokia nusikalstama veika – planuojama. Net teismų praktikoje pažymima, kad asmuo ne dėl atsitiktinumo vieną kartą, bet sistemiškai, nuolat paskelbdamas minėtus plačios apimties tekstus ir pateikdamas viešus komentarus, veikė suvokdamas savo veikos pavojingumą ir norėdamas

[159] „Kauno apylinkės teismo 2016 lapkričio 4 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-384-240/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/122713871088504/1-384-240/2016.
[160] „Kauno apylinkės teismo 2019 gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/43514973593019/1-253-659/2019.
[161] „Vilniaus apygardos teismo 2020 kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-497/2020, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=09d841f8-3284-4765-8195-b309f79ccbbc
[162] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. sausio 31 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-289-610/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0903814d-c2dc-4021-a2ea-c3746e6eee1c.
[163] Jūratė Šidlauskienė, „Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anoniminiais komentarais: Interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2019): 67.

paskatinti neigiamą visuomenės reakciją, nukreiptą į žydų tautą, homoseksualius žmones bei konservatorių ir liberalų partijoms priklausančius asmenis, iš jų tyčiojosi ir juos niekino.[164] Šie pasikartojantys veiksmai, teismų manymu, rodo apgalvotą asmens požiūrį į komentuojamą objektą, vadinasi galima sakyti asmuo tokius veiksmus planuoja. Štai baudžiamojoje byloje Nr. 1-31-962/2016 nustatyta, kad asmuo išsakė net 15 neapykantos komentarų apie rusų tautybės asmenis po internetiniais straipsniais, kuriuose buvo rašoma apie Rusiją, pvz.: „Rusija vetavo JT rezoliucijos projektą dėl Rytų Ukrainoje numušto lėktuvo“, „Krymo medaus mėnuo su Rusija baigėsi: prasidės antrasis invazijos etapas“, „Naujas „Islamo valstybės“ taikinys – Rusija“ ir t.t.[165] Manytina, jog tai, kad asmuo nuolat rašė neapykantos kupinus komentarus po tam tikrais straipsniais, reiškia, kad jis šią nusikalstamą veiklą planavo. Priešingai nei tuomet, kai neapykantos kalba išreikšta tik pavieniu komentaru, spontaniškai, šiuo atveju asmuo ieško būdų, pvz., konkrečių straipsnių, informacijos jį dominančia tema, taip siekdamas išreikšti savo neapykantą. Panašus atvejis užfiksuotas ir baudžiamojoje byloje Nr. 1-161-486/2019. Nustatyti keli atvejai, kai asmenys, veikdami kaip bendrininkų grupė, viešojo transporto stotelėje pamatę kitos rasės, tautybės, įsitikinimų, pažiūrų asmenis smurtavo prieš juos.[166] Tokiu būdu sisteminis nusikalstamas elgesys - pasirinkta vis ta pati vieta (viešojo transporto stotelė, nors ir skirtingose gatvėse), pasirinkti panašūs nukentėjusieji (išsiskiriantys dėl savo rasės, tautybės) rodo, kad asmenys nusikalstamą veiką planavo – sąmoningai ieškojo tokių žmonių tikėtinose jų buvimo vietose. Planavimą rodo ir tai, kad nusikaltėliai, liudytojo teigimu, „buvo su kapišonais, šalikais“[167], taigi ieškojo tinkamos, maskuojančios jų išvaizdą aprangos. Tokios aprangos pasirinkimas, darbo autorės manymu, rodo ir tai, kad kaltinamieji stengėsi išlikti neatpažinti.

Kalbant apie neapykantos nusikaltimų slėpimą, daugeliu atvejų nusikaltimo nuslėpimo veiksmai nėra planuojami iš anksto. Slėpimo veiksmai realizuojami jau po nusikalstamos veikos įvykdymo. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje kaltininkai po neplanuoto nusikaltimo padarymo slėpė savo veidus, paslėpė ir mašinos numerius[168]. Pasitaiko atvejų, kada kaltinamieji slepia elektroninius įrenginius, kuriais pasinaudodami internete parašė neapykantos komentarą. Pavyzdžiui, buvo nustatyta, kad kaltinamasis, komentarus parašęs telefonu, jį slėpė kažkur lauke,

[164] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/132265600987849/2K-91-976/2018.
[165] „Prienų rajono apylinkės teismo 2016 balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31-962/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/145597981474757/1-31-962/2016.
[166] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-161-486/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d737f4ba-c7d4-40b4-9307-3de7ad67d6bf.
[167] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-161-486/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d737f4ba-c7d4-40b4-9307-3de7ad67d6bf.
[168] „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017.

o po to – namuose savo asmeniniuose daiktuose.[169] Darbo autorės manymu, neapykantos nusikaltimų slėpimo specifiką galima atskleisti ir nagrinėjant kaltinamųjų ir įtariamųjų veiksmus, kuriais teisėsaugos pareigūnams trukdoma ištirti nusikaltimą. Pavyzdžiui, kaltinamasis G. Š. teigė, kad tuo kompiuteriu, kuriuo naudojantis buvo paskelbti straipsniai išreiškiantys neapykantą, naudojosi daug žmonių, nes buvęs jos savininkas daugelyje vietų, keliavęs po Europą. Kompiuteryje slaptažodžio nebuvo. Jis nežino, iš kur tame standžiajame diske yra straipsnių kopijos ir straipsnių tekstai. Kur kompiuteris buvo tuo metu, kada buvo sukurti failai ar atsiųsti, neprisimena[170]. Aptartu atveju akivaizdu, kad asmuo daro kliūčių išsiaiškinant nusikaltimo padarymo aplinkybes.

Neapykantos nusikaltimai, kai nesikėsinama į žmogaus sveikatą ir gyvybę, gali būti padaryti naudojant visuomenės informavimo priemones, pvz., televiziją, radiją, spaudą, internetą. Tokiu atveju jiems būdingas padarymo būdas – viešumas. Šiuo atveju įžeidžiančio, niekinančio, diskriminacinio pobūdžio vieši kaltininko pareiškimai skiriami neapibrėžtam skaitytojų ar klausytojų ratui palenkti, t. y., skatinti neapykantą prieš tam tikrą žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų[171]. Pavyzdžiui, vienoje byloje konstatuota, kad V. S. komentaras buvo viešas, prieinamas plačiam ir įvairiam visuomenės ratui, o ne tik kuriam nors vienam ar keletui internetinėje diskusijoje dalyvavusių komentatorių[172]. Kitoje byloje asmuo viešai – internetiniame tinklapyje „X“ – publikavo straipsnį „Ir vėl Vilniuje triumfuoja lenkai“, kuriame, išdėstydamas kontraversiškas pažiūras į Lietuvos visuomeninius ir politinius reiškinius, lietuvius, kaip žmonių grupę, skiriamą tautiniu pagrindu, vertino itin neigiamai, menkinamai.[173]

Neapykantos nusikaltimams atlikti prireikia tam tikrų daiktų, kurie, baudžiamąja teisine prasme laikomi nusikaltimo padarymo įrankiais. N. M. Girenko kalbėdamas apie neapykantos nusikaltimų padarymo įrankius juos skirsto į tradicinius ir netradicinius. Tradiciniai neapykantos nusikaltimų padarymo įrankiai, jo manymu, tai – daiktai, pritaikyti pakenkti žmogaus gyvybei ir sveikatai, t. y., ginklai, sprogstamieji įtaisai ir sprogmenys bei namų apyvokos daiktai - peiliai, kirviai, virvės ir kt., transporto priemonės. Netradiciniai - spausdinti leidiniai, t. y. lankstinukai, laikraščiai, žurnalai, brošiūros, plakatai, taip pat įrankiai, naudojami įvairių spaudinių gamybai ir

[169] „Šiaulių apylinkės teismo 2020 kovo 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-340-899/2020“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/88407051510648/1-340-899/2020.
[170] „Kauno apygardos teismo 2020 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-634/2020“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=346becd0-62b6-4cc9-86c6-5c73afccb791.
[171] Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 60 punktas.
[172] „Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-334/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/53929303364439/1-155-334/2016.
[173] „Kauno apygardos teismo 2020 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-634/2020“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=346becd0-62b6-4cc9-86c6-5c73afccb791.

užrašų bei piešinių ant pastatų sienų ir kitų objektų gamybai, - spausdinimo įranga ir priemonės (kompiuteriai, skaitytuvai, spausdintuvai, kopijavimo aparatai ir kt.); dažai, balionėliai su dažais, teptukai, kiti įrankiai užrašams ir piešiniams daryti[174]. Darbo autorė, remdamasi Lietuvos teismų praktika, abejoja dėl tokio mokslininko pateikiamo neapykantos nusikaltimo įrankių skirstymo. Negalima teigti, kad kompiuteriai, mobilūs telefonai, spausdinimo įranga ir pan. nėra netradiciniai įrankiai, nes mūsų šalyje būtent jais neapykantos nusikaltimai padaromi dažniausiai. Nors neabejotina, kad įvairūs daiktai, skirti pakenkti žmogaus gyvybei ir sveikatai (pritaikyti ir namų apyvokoje), taip pat gali būti neapykantos nusikaltimų įrankiais, tik vargu, ar juos galima vadinti tradiciniais. Neapykantos nusikaltimai neapima vien tik nusikalstamų veikų, nukreiptų į žmogaus sveikatą ir gyvybę. Tai, kaip jau buvo analizuota 1 darbo skyriuje, - daug platesnė kategorija.

Nagrinėjant neapykantos nusikaltimų įrankius, svarbu pabrėžti, kad vieni jų glaudžiai susiję su elektronine erdve – internetu. Šiuolaikiniame gyvenime daugeliu atvejų „internetas yra pagrindinė, iš esmės visuotinai prieinama ir naudojama elektroninė žmonių komunikacijos ir informacijos perdavimo, sklaidos priemonė, kuri dažnai panaudojama ir nusikalstamiems tikslams, suteikdama neribotas galimybes ne tik skleisti įstatymais draudžiamą informaciją, tačiau ir leidžianti tokios informacijos kūrėjams, platintojams ir naudotojams beveik nevaržomai koordinuoti savo veiksmus, tiesiogiai ar užmaskuotai verbuoti savo pasekėjus, pasinaudojant mažomis materialinėmis ir laiko sąnaudomis sukelti neramumus visuomenėje, skatinti neapykantos proveržius ir net su tuo susijusius fizinio, psichinio smurto prieš labiausiai pažeidžiamas visuomenės grupes išpuolius realiame gyvenime (gatvėse, buityje ir pan.)“[175]. Todėl nenuostabu, kad neapykantos nusikaltimų įrankiai yra interneto prieiga ir įvairi informacinių technologijų įranga bei elektroninės priemonės, kurių pagalba galima prisijungti prie interneto. N. Goranin ir D. Mažeika nurodo, kad „kompiuteriai vis dažniau tampa ne tik teisėtos veiklos, bet ir nusikaltimo įrankiais.[176] Mūsų nagrinėjamu atveju kompiuteriai buvo naudojami kaip pagrindinis nusikaltimo įrankis – kai, sakykim, internete paskelbiamas neapykantos komentaras, ir kaip pagalbinė neapykantos nusikaltimo priemonė, kai asmuo ieško tam tikros informacijos, ketindamas įvykdyti nusikaltimą. Be to įdomu, tai, kad komentarai gali būti parašyti ne kompiuterio savininko, kadangi kompiuteriu gali pasinaudoti ir kiti žmonės – šeimos nariai, draugai, kolegos, ypač jei kompiuteryje nėra slaptažodžio. Pvz., vienoje byloje nustatyta, kad neapykantos komentarai buvo parašyti iš nešiojamojo kompiuterio „DELL INSPIRON N5010,

[174] Николай Михайлович Гиренко и др. *Противодействие преступлениям на почве ненависти. Уголовно-правовые, криминалистические и психолого-правовые аспекты*, (Спб., 2006), 14.
[175] Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 67 punktas.
[176] Nikolaj Goranin ir Dalius Mažeika, *Nusikaltimai elektroninėje erdvėje ir jų tyrimo metodikos*. *Mokomoji knyga* (KTU Informatikos fakultetas, 2011), 7.

kurio IP adresas X. Išsiaiškinta, kad komentarus rašė ne kompiuterio savininkė, tačiau jos draugas, kuris pas ją lankydavosi, prisėsdavo prie kompiuterio paskaityti, leido laisvalaikį.[177] Gana dažni nusikaltimo įrankiai rašant neapykantos komentarus – mobilūs telefonai. Štai, pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje buvo nustatyta, kad neapykantos komentarą asmuo parašė naudodamasis savo mobiliojo ryšio telefonu „iPhone 6“.[178] Tačiau praktikoje nemažai atvejų, kuomet nusikaltimo įrankių nustatyti nepavyksta. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 1A-353-210/2018 nurodyta, kad asmuo neapykantos nusikaltimą padarė naudodamas ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą techninę įrangą su nenustatyta interneto prieiga[179]. Kitoje byloje taip pat konstatuota, kad nusikaltimas įvykdytas naudojant įrodymų tyrimo metu nenustatytą šaltinį.[180] Taip daugeliu atveju yra todėl, kad nuo, pavyzdžiui, neapykantos komentaro parašymo iki ikiteisminio tyrimo praeina gana didelis laiko tarpas ir asmenys pakeičia kompiuterinę įrangą, telefoną. Pavyzdžiui, vienu atveju nustatyta, kad nuo kaltinime nurodyto laikotarpio pabaigos praėjo treji metai, todėl įrenginio, iš kurio buvo rašomas vienas ar kitas komentaras, neatsimena.[181]

Analizuojant nusikaltimo padarymo būdą neapykantos kalbos atveju pažymėtina, kad nuo kitų neapykantos nusikaltimų jie skiriasi ir savo ypatingu padarymo būdu – peržengiant išraiškos laisvės ribas. Kaip nurodoma teismų praktikoje, tam tikru komunikacijos aktu autorius pasirenka tokį kalbėjimo stilių, kuriuo viešai įžeidžia, niekina žmonių grupę, skiriamą tam tikru pagrindu.[182] Nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl neapykantos kalbos pastebimi įvairūs įžeidžiantys kalbėjimo stiliai. Štai nacionalistinių pažiūrų asmenys, išreikšdami neapykantą, pabrėžia pagarbą, tariamą pagalbą Lietuvai ir pan. Pavyzdžiui, vienoje byloje kaltinamieji naudojo šūkį „Lietuva lietuviams“,[183] kitoje byloje nustatyta, tokia neapykantos kalba: „Laikas pradėti žydų deportaciją iš Lietuvos, kol neišnyko iš Europos žemėlapio vardas LIETUVA???[184]. Pasisakant prieš netradicinės lytinės orientacijos žmones kalbama: „Isnaikinsim“[185]; „Su inkarais i jura

[177] „Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-334/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/53929303364439/1-155-334/2016.
[178] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. sausio 31 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-289-610/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0903814d-c2dc-4021-a2ea-c3746e6eee1c.
[179] „Šiaulių apygardos teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-353-210/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c1fcf0f8-9829-48c5-bddd-bab7deb47631.
[180] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[181] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[182] „Prienų rajono apylinkės teismo 2016 balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31-962/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/145597981474757/1-31-962/2016.
[183] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-161-486/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d737f4ba-c7d4-40b4-9307-3de7ad67d6bf.
[184] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-188-270/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cf0e4509-5d7f-4bc4-bfd1-1018f308f20b.
[185] „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=90a00f2d-cae9-4a69-9e83-6f7ffcb11bbc.

issigimelius!![186]; „Is kur tu išsigimėlių priviso pasaulyje, nesuprantu??? Kaip juos isnaikinti??? Kas tokioj valstybėj norės gyventi, pyderasineje, kur įstatymai eina uz pyderasus?? Nieko keisto, kad žmonės masiškai is cia emigruoja!“[187]; „Visus pydarus į duju kamera sukist ir uzdusyt bei utilizuot ir kuo ekonomiskiau kad nebutu uztersta zeme nes ar pydara palaidosi ar radioktyvias atliekas jokio skirtumo“ ;[188] „sudegint visus pydarus“; „kart, skandyt, pjaut, iššaudyt, sudegint piderastus ibanus tegul kasasi po žeme patys“ [189]. Tokiais pasakymais kaltinamieji viešai ragina imtis diskriminacinių veiksmų prieš visuomenės grupes, skatina su jomis fiziškai susidoroti. Pastebėtina, kad neapykantos kalba parašyta su klaidomis, be lietuviškų rašmenų, o tai rodo, kad žmonės komentavo įsiaudrinę, susijaudinę, įpykę.

Apibendrinant galima teigti, jog neapykantos nusikaltimų padarymo būdai gali būti skirstomi į dvi grupes. Pirmoji - nepilnos struktūros, apimanti nagrinėjamų nusikalstamų veikų padarymo būdą, kuriam nėra būdingas išankstinis pasirengimas ir/arba pėdsakų slėpimas. Antroji grupė – pilnos struktūros nusikaltimų padarymo būdai, kai neapykantos nusikaltimai padaromi esant apgalvotam nusikalstamos veikos padarymo sumanymui, taigi apima nusikaltimo pasiruošimo, jo padarymo ir pėdsakų paslėpimo etapus. Remiantis Lietuvos teismų praktika, dažnesni tie nusikaltimų padarymo būdai, kurie priklauso pirmajai grupei kadangi smurtinio pobūdžio neapykantos nusikaltimai reti ir neapykanta dažniau reiškiama per neapykantos kalbą. Neapykantos kalbai reikšti būtinas viešumas. Neapykantos nusikaltimų padarymo įrankiai įvairūs, jie priklauso nuo įvykdyto nusikaltimo pobūdžio. Praktikoje dažni įrankiai – prietaisai, susiję su prisijungimu prie elektroninės erdvės – interneto.

2.3. Neapykantos nusikaltimų aplinkos pobūdis

A. Gorbatkov nusikalstamos veikos aplinką aiškina kaip pačią terpę, kurioje pasireiškia nusikalstamos veikos būdas ar mechanizmas[190]. Todėl akivaizdu, kad neapykantos nusikaltimų padarymo aplinka yra tokia ribotos erdvės terpė, kurioje pasireiškia šios rūšies nusikalstamos veikos.

[186] „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 09 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1308-610/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2247b217-b059-45d4-b3d8-6d87b3532428.
[187] „Tauragės apylinkės teismo 2020 m. gegužės 19 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-282-1010/2020“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e79804af-efa4-45c3-861a-d34729af0fef.
[188] „Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-01-1-05190-2018-9“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a8562736-e64b-4ca2-823f-b35056231cf2.
[189] „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 25 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1245-537/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c1c16aeb-8ca6-4fb3-9aed-5d618c4a20e8.
[190] Andrej Gorbatkov, „Kontrabandos tyrimas“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2005), 42.

Remiantis Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 59 punktu, „nusikalstamos veikos dėl rasinės, etninės, nacionalinės, religinės ar kitos diskriminacinio pobūdžio neapykantos ar su tuo susijusių ir šiose rekomendacijose aptartų paskatų dažniausiai įvykdomos viešose vietose arba viešoje informacijos sklaidos erdvėje, įskaitant elektroninę arba virtualiąją erdvę (internetas, el. paštas, kitos elektroninių ryšių priemonės ir būdai perduoti vaizdinę, garsinę ar tekstinę informaciją), taip pat gali būti padaromos ir privačioje erdvėje ar kitoje ne viešoje vietoje (pavyzdžiui, gyvenamajame būste)“[191]. Ž. Navickienė ir K. Miliūnė taip pat pažymi, kad tokie nusikaltimai dažniausiai įvyksta viešojoje erdvėje (gatvėje, kitose žmonių susibūrimo vietose, viešajame transporte, įvairiuose masiniuose renginiuose, elektroninėje erdvėje – socialinių tinklų („Facebook“, „Twitter“, „Instagram“ ir pan.) ar naujienų portalų komentarų skiltyse. Nusikaltimų padarymo vietos gali būti ir tam tikri specialių paskirčių pastatai, pavyzdžiui, maldos namai. [192] Taigi, nors neapykantos nusikaltimų padarymo vieta gali būti pati įvairiausia, tačiau galima išskirti dvi pagrindines erdves, kuriose dažniausiai įvyksta neapykantos nusikaltimai: tai fizinės viešos vietos ir vieša informacijos sklaidos erdvė. Teismų praktikoje yra nagrinėti neapykantos nusikaltimai, padaryti tokiose fizinėse viešosiose vietose: gatvėje[193], viešojo transporto stotelėje,[194] parduotuvėje[195], savivaldybės patalpose,[196] maldos namuose[197]. Pastebėtina, kad viešoje informacijos sklaidos erdvėje, internete padarytoms nusikalstamoms veikoms būdinga tai, kad neretai fizinė kaltininko buvimo vieta nėra žinoma. Pavyzdžiui, gana dažnai konstatuojama, kad neapykantos nusikaltimą padarė asmuo, būdamas X mieste, tačiau įrodymų tyrimo metu tiksliau nenustatytoje vietoje.[198] Šiuo atveju, žinoma tik „virtuali“ nusikaltimo padarymo vieta. Remiantis Lietuvos teismų praktika, neapykantos nusikaltimai itin dažni, pavyzdžiui, socialinio

[191] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.

[192] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 32-33.

[193] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 lapkričio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2243-908/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/86036368686982/1-2243-908/2016.

[194] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-161-486/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d737f4ba-c7d4-40b4-9307-3de7ad67d6bf.

[195] Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017.

[196] „Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-210-651/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5c18379b-0814-4613-94f9-3b6aafc03808.

[197] „Vilniaus apygardos teismo 2020 kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-497/2020, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=09d841f8-3284-4765-8195-b309f79ccbbc.

[198] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.

tinklo „Facebook“ viešoje[199] ar asmeninėje[200]paskyroje, įvairiuose internetiniuose tinklalapiuose[201].

Darbo autorės manymu, privačios erdvės galimos tačiau nėra dažnos šios rūšies nusikalstamose veiklose, kai nusikaltimai atliekami fiziškai. Tačiau jei nusikaltimai vykdomi virtualioje erdvėje, vieta dažnai gali būti ir privati. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. nustatyta, kad kaltinamais, būdamas savo namuose, adresu X parašė neapykantos komentarą[202].

Analizuojant neapykantos nusikaltimų padarymo vietą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad kai kuriems būdinga pakartotinė nusikalstama veika, kuomet nusikaltimas įvykdomas toje pačioje vietoje prieš tą pačią žmonių grupę. Pavyzdžiui, remiantis teismų praktika, neapykantos nusikaltimai vykdyti tame pačiame mieste, viešojo transporto stotelėje, visuomet užpuolant kitos nei kaltinamieji rasės, tautybės žmones[203], arba neapykantos komentarai prieš rusų tautybės asmenis reiškiami vis tame pačiame internetiniame tinklapyje www.15min.lt.[204]

Kaip akcentuojama teisės doktrinoje, neapykantos nusikaltimų padarymo laikas – konkreti data ir laikotarpis. Laikas dažniausiai priklauso nuo to, koks neapykantos nusikaltimas konkrečiai padarytas[205]. Remiantis konkrečiomis baudžiamosiomis bylomis iš Lietuvos teismų praktikos, galima teigti, kad neapykantos nusikaltimai, padaryti asmenų fiziškai, ne virtualioje erdvėje, įvykdomi atsižvelgiant į konkrečią, palankią datą ar net valandą, ypač tuomet, kai jiems ruošiamasi iš anksto. Pavyzdžiui, neapykantos nusikaltimas, kuriam buvo ruoštasi, įvykdytas 2018-07-18 X komiteto posėdžio metu laikotarpiu nuo 13 val. 30 min. iki 15 val. 30 min. (tikslesnis laikas ikiteisminio tyrimo metu nenustatytas).[206] Šiuo atveju neapykantai išreikšti išlaukta palankios datos, laikotarpio. Palanki data nusikaltimui padaryti pasirenkama ir atsižvelgiant į svarbias šventes, kuriose dalyvauja tam tikrais požymiais pasižyminčių asmenų grupei priklausantys asmenys. Pavyzdžiui, į bažnyčią kaltinamieji atvyko 2018-08-15, apie 9 val., kai numatytu laiku turėjo įvykti iš anksto suplanuotos religinės apeigos – Atlaidų Šv. Mišios Švč.

[199] „Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-01-1-05190-2018-9“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a8562736-e64b-4ca2-823f-b35056231cf2.
[200] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[201] „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-288-202/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c49d1ab4-a34f-47d7-a59e-36240dd56e98; „Kauno apygardos teismo 2020 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-634/2020“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=346becd0-62b6-4cc9-86c6-5c73afccb791.
[202] „Alytaus apylinkės teismo 2018 gegužės 3 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-412-224/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/197157623897330/1-412-224/2018.
[203] Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017.
[204] „Prienų rajono apylinkės teismo 2016 balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31-962/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/145597981474757/1-31-962/2016.
[205] Николай Михайлович Гиренко и др. *Противодействие преступлениям на почве ненависти. Уголовно-правовые, криминалистические и психолого-правовые аспекты*, (Спб., 2006), 16.
[206] „Tauragės apylinkės teismo 2020 m. gegužės 19 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-282-1010/2020“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e79804af-efa4-45c3-861a-d34729af0fef.

Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje „Žolinės“ iškilmėms paminėti.[207] Arba kaltinamasis ruošėsi dalyvauti „Baltic pride“ eitynėse.[208] (Tai LGBT bendruomenės eitynės, Vilniuje 2019 m. vykusios 4 kartą[209]). Kitu atveju plakatai su neapykantos kalba buvo klijuoti vasario 16-osios šventės išvakarėse ir adresuoti tos šventės eitynių dalyviams[210]. Dar kitu atveju interneto tinklalapyje prie informacijos apie kvietimą švęsti Užgavėnių šventę išviešinimo bei viešoje erdvėje kilusios diskusijos dėl tokiame kvietime propaguojamo antisemitizmo ir tyčiojimosi iš žydų tautos, asmuo įkėlė neapykantos komentarą apie žydų tautą[211].

Kuomet neapykantos nusikaltimai įvykdomi virtualioje erdvėje, palankios datos ieškoma rečiau. Dažniau sureaguojama į tam tikrą straipsnį, komentarą, nuotrauką. Nors žinoma, kad prieš vykstant tam tikriems renginiams ar po jų, paskelbus naujienas, neapykantos kalbos gali būti daugiau. Neapykantos kalba dažnai reiškiama ne pavieniais atvejais ir todėl apima ilgus laikotarpius. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad kaltinamasis D. M. laikotarpiu nuo 2014-12-04 iki 2016-06-10 socialiniame tinkle „Facebook“ pasivadinęs „D. V.“ kurstė diskriminuoti žmonių grupę dėl jų seksualinės orientacijos, taip pat laikotarpiu nuo 2015-11-29 iki 2016-03-29 rašydamas komentarus kurstė smurtauti ir fiziškai susidoroti su žmonių grupe dėl jų seksualinės orientacijos.[212] Šiuo atveju buvo įvykdyti keli nusikaltimai, tad akivaizdu, kad jų padarymo laiko trukmė gana ilga, net keleri metai. Įdomu pastebėti, kad laiko intervalai tarp neapykantos komentarų gali būti ir labai trumpi, pavyzdžiui, kai neapykanta reiškiama po tuo pačiu straipsniu, tą pačią dieną. Štai vienoje byloje vertinant asmens veiksmų trukmę, buvo nustatyta, jog asmens sakinių bendra trukmė nesiekia ir pusės minutės iš 17 minučių trukmės jo pasisakymo[213]. Kaip matome, šiuo atveju asmuo komentarus rašė kas pusę minutės.

Apibendrinant galima teigti, jog pagrindinė neapykantos nusikaltimų padarymo vieta – vieša vieta (gatvė, parduotuvė, bažnyčia ir pan.) arba vieša informacijos sklaidos erdvė (socialiniai tinklapiai, kiti internetiniai puslapiai). Visi neapykantos nusikaltimai gali būti įvykdomi pakartotinai toje pat vietoje. Šios rūšies planuojami neapykantos nusikaltimai, kurie padaromi fiziškai, ne virtualioje erdvėje, dažnai padaromi sulaukiant palankaus laiko (konkretus įvykis,

[207] „Vilniaus apygardos teismo 2020 kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-497/2020, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=09d841f8-3284-4765-8195-b309f79ccbbc.
[208] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[209] Eglė Kuktoraitė, „„Baltic Pride“ eitynių dešimtmetis: Kaip kilo idėja rengti šį LGBT renginį trijose Baltijos šalyse?“, žiūrėta 2020 spalio 15 d. https://www.lgl.lt/naujienos/baltic-pride-eityniu-desimtmetis-kaip-kilo-ideja-rengti-si-lgbt-rengini-trijose-baltijos-salyse/.
[210] „Kauno apylinkės teismo 2016 lapkričio 4 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-384-240/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/122713871088504/1-384-240/2016.
[211] „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde.
[212] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[213] Panevėžio apygardos teismo 2017 m. vasario 7 d. sprendimas byloje Nr. 1A-33-491/2017.

šventė). Kadangi neapykantos kalba dažnai reiškiama ne pavieniais komentarais, šioms nusikalstamoms veikoms būdingi ilgai (keli metai) besitęsiantys laikotarpiai.

2.4. Neapykantos nusikaltimų subjekto ypatybės

Asmens, padariusio nusikalstamą veiką, kaip „kriminalistinės charakteristikos elemento turinį sudaro renkami asmenybės požymiai, kurie yra specifiniai ir būdingi asmenims, padariusiems konkrečios grupės, rūšies ar porūšio nusikalstamas veikas, svarbūs ir esminiai, norint sėkmingai išsiaiškinti ir tirti nusikalstamas veikas“[214]. S. Matulienė mano, kad nusikaltimo subjekto asmenybė gali būti apibūdinama remiantis tokiais kriterijais: pagal lytį, amžių, tautybę, išsilavinimą, materialinę padėtį, užsiėmimo rūšį, gyvenimo būdą, sveikatos būklę ir t.t.[215] Toliau neapykantos nusikaltimų subjektus analizuosime, remdamiesi šiais kriterijais tiek, kiek informacijos atkleidžia Lietuvos teismų praktika baudžiamosiose bylose dėl šių rūšių nusikalstamų veikų.

A.P. Malaev, nagrinėjęs neapykantos nusikaltimus, pažymi, kad dauguma neapykantos nusikaltimų subjektų yra vyrai[216]. Galima sutikti su šia mokslininko nuomone, nes tokią tendenciją atkleidžia ir Lietuvos teismų praktika. Štai laikotarpiu nuo 2016 m. sausio 1 d. iki 2020 m. spalio 15 d. remiantis kriterijumi „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei (BK XXV skyrius)“, Lietuvos teismų informacinė sistema *liteko* pateikė 35 baudžiamąsias bylas, kuriose visi kaltinamieji, įtariamieji ar nuteistieji yra vyrai[217].

V. Piesliako teigimu, esminiai kriterijai, keliami baudžiamojon atsakomybėn trauktinam asmeniui, yra jo amžius ir pakaltinamumas[218]. Todėl būtina aptarti ir šiuos aspektus. Pagal BK 13 straipsnio 1 ir 2 dalį, neapykantos nusikaltimų subjektu gali būti sulaukęs 16 metų amžiaus fizinis asmuo, kuris, sutinkamai su BK 17 straipsniu, be kita ko dar turi būti ir pakaltinamas. Pastebėtina, kad BK numato, jog juridinis asmuo atsako tik už BK 170 straipsnyje, 170 (1) straipsnyje, 170 (2) straipsnyje numatytus neapykantos nusikaltimus.[219] (Teismų praktikoje neaptikta nė vieno atvejo,

---

[214] Snieguolė Matulienė, „Kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika“. Iš Vidmantas Egidijus Kurapka et. al. *Kriminalistika. Teorija ir technika*, (Vilnius, 2012): 167-168.

[215] Snieguolė Matulienė, „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje : teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2004) 83.

[216] Андрей Петрович Малаев, „Современные преступления, совершаемые по мотивам расовой, религиозной и межнациональной ненависти, вражды“, *Вестник Саратовской государственной юридической академии* 3,116 (2017): 219.

[217] „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei (BK XXV skyrius), duomenys nuo 2016 m. sausio 1 d. iki 2020 m. spalio 15 d.“, LITEKO, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/paieska.aspx?detali=&bnr=&byloseilesnr=&procesinisnr=&eilnr=False&tid=&trid=&br=3&dr=&nuo=2015.01.01%2000:00:00&iki=&teis=&tk=&bb=&rakt=&txt=&kat=11007&term=&ikir=False.

[218] Vytautas Piesliakas, *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*, (Vilnius, Justitia: 2009), 116.

[219] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89, 2741 (2000).

kai neapykantos nusikaltimą padaro juridinis asmuo). Teisinėje literatūroje nurodoma, kad daugiau nei du trečdaliai neapykantos nusikaltimų subjektai yra nepilnamečiai ir jauni iki 23 metų žmonės. Tai aiškinama tuo, kad jauno amžiaus asmenys turi žemesnį socializacijos lygį nei suaugę vyrai ar moterys, todėl jie sunkiau priima faktą, kad visuomenė, kurioje jie gyvena, susideda iš skirtingų socialinių grupių, pasižyminčių skirtingomis charakteristikomis[220]. Lietuvoje nevedama statistika apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, įtariamus (kaltinamus) neapykantos nusikaltimų padarymu. Lietuvos teismai baudžiamosiose bylose dėl neapykantos nusikaltimų taip pat neįvardija subjektų amžiaus, tačiau iš tam tikros informacijos, pateikiamos baudžiamosiose bylose, galima spręsti, kad nemaža neapykantos nusikaltimų subjektų dalis – jauno amžiaus asmenys. Pavyzdžiui, pažymima, kad kaltininkai mokosi[221] ar studijuoja[222]. Neapykantos nusikaltimų subjektai dažniau yra darbingo amžiaus asmenys[223], tačiau esama ir pensininkų.[224] Taigi dera paneigti stereotipą, kad neapykantos subjektai – dažniausiai išdykaujantys paaugliai.

Remiantis praktika, pastebėtina, kad jauno amžiaus asmenys dažniau yra, pavyzdžiui, homofobinių neapykantos nusikaltimų subjektai[225], nei, sakykim, demonstruoja palankų požiūrį į Lietuvos okupaciją ir priešiškumą esamai Lietuvos santvarkai ir valdžiai. Vyresnio (pensinio) amžiaus subjektai dažniau pritaria SSRS įvykdytai agresijai prieš Lietuvos Respubliką.[226]

Darbo autorės manymu, svarbus kriterijus, leidžiantis susidaryti nuomonę apie neapykantos subjektus – jų ankstesnis teistumas. Teismų praktika atkleidė, kad dažniau

---

[220] Андрей Петрович Малаев, „Современные преступления, совершаемые по мотивам расовой, религиозной и межнациональной ненависти, вражды“, *Вестник Саратовской государственной юридической академии* 3,116 (2017): 219.

[221] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. sausio 31 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-289-610/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0903814d-c2dc-4021-a2ea-c3746e6eee1c. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. liepos 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. N1-873-537/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1cc11479-22ea-4972-abdb-5c860ea69e2b.

[222] „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167; „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167.

[223] „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-981-564/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4cdc69e0-3e14-4f33-9a86-615634392c13.

[224] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-188-270/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cf0e4509-5d7f-4bc4-bfd1-1018f308f20b; „Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. A-80-211/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0784ef60-3744-436f-929b-b0f02e25f398.

[225] Pvz. „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. sausio 31 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-289-610/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0903814d-c2dc-4021-a2ea-c3746e6eee1c.

[226] Pvz. „Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. A-80-211/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0784ef60-3744-436f-929b-b0f02e25f398.

nusikaltimo subjektai iki neapykantos nusikaltimo padarymo yra neteisti[227], mažesnė dalis asmenų – teisti[228]. Pavyzdžiui, vienu atveju nustatyta, kad asmuo, teistas 2013-09-26 apylinkės teismo nuosprendžiu pagal BK 155 straipsnio 1 dalį, 170 straipsnio 2 dalį, 170 straipsnio 1 dalį, 232 straipsnį, pasislėpęs nuo bausmės atlikimo.[229] Esama ir asmenų, kurių teistumas išnykęs.[230] Kitu atveju kaltinamasis buvo teistas apylinkės teismo 2016-02-19 nuosprendžiu pagal BK 284 straipsnio 1 dalį, 233 straipsnio 3 dalį.[231] Kaip matome, neapykantos nusikaltimo subjektai anksčiau teisti tiek už neapykantos nusikaltimus, tiek už kitokius nusikaltimus.

Analizuojant neapykantos nusikaltimus, įvykdytus Lietuvoje, akivaizdu, kad beveik visuomet neapykantos nusikaltimus padaro lietuvių tautybės asmenys[232]. Tik retais atvejais neapykantos nusikaltimų subjektai - kitos tautybės žmonės, tačiau ir tokiu atveju jie turi Lietuvos Respublikos pilietybę. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad kaltinamasis - rusų tautybės Lietuvos Respublikos pilietis.[233]

Kalbant apie neapykantos subjektų išsilavinimą, – jis įvairus. Esama dar besimokančių mokykloje (pavyzdžiui, mokosi 11 klasėje[234]), taip pat studentų. Štai, pavyzdžiui, vienoje byloje teismas nurodė, kad kaltinamasis studijuoja universitete (yra 2 kurso studentas)[235]. Esama

[227] Pvz. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. kovo 5 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje 1-395-1021/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f0e7cb27-b459-491a-bef7-aebd5a1c9e09; „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167.

[228] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-188-270/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cf0e4509-5d7f-4bc4-bfd1-1018f308f20b.

[229] „Kauno apylinkės teismo 2017 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-122-408-2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=351fc7c4-22a1-4449-80aa-c078564fb1e5.

[230] „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.

[231] „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 25 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1245-537/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c1c16aeb-8ca6-4fb3-9aed-5d618c4a20e8.

[232] Pvz. „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167. „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde ir kitose.

[233] „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=15e8c9d0-83b6-432d-a144-27939e8b1dbb.

[234] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. sausio 31 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-289-610/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0903814d-c2dc-4021-a2ea-c3746e6eee1c.

[235] „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167.

vidurinio išsimokslinimo[236], profesinio išsilavinimo,[237] aukštesniojo išsilavinimo [238]asmenų, taip pat asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą[239]. Pastebėtina, kad, pavyzdžiui, homofobinius neapykantos nusikaltimus atliko moksleiviai, studentai, ar asmenys turintys žemesnį nei aukštasis išsilavinimą[240]. Jie savo neapykantą reiškė, vartodami keiksmažodžius, mintis išsakydami netaisyklinga lietuvių kalba. Aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys neapykantą reiškė žydų tautybei[241], menkino SSRS įvykdytą genocidą Lietuvos Respublikos teritorijoje[242]. Galima sakyti, kad aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys neapykantą reiškiama subtilesnėmis formomis.

Neapykantos nusikaltimų subjektų užsiėmimų rūšys gana įvairios. Paprastai teismai tiesiog nurodo, kad asmuo dirba,[243] tačiau retesniais atvejais nurodo ir neapykantos subjektų profesiją. Pavyzdžiui, nustatyta, kad kaltinamasis dirba apsaugos darbuotoju,[244] suvirintoju[245],

[236]„Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-981-564/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4cdc69e0-3e14-4f33-9a86-615634392c13. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. kovo 5 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje 1-395-1021/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f0e7cb27-b459-491a-bef7-aebd5a1c9e09.

[237] „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.

[238] „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.

[239] „Kauno apylinkės teismo 2017 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-122-408-2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=351fc7c4-22a1-4449-80aa-c078564fb1e5; „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde; „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=15e8c9d0-83b6-432d-a144-27939e8b1dbb.

[240] Pvz. „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-981-564/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4cdc69e0-3e14-4f33-9a86-615634392c13. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. kovo 5 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje 1-395-1021/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f0e7cb27-b459-491a-bef7-aebd5a1c9e09. „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.

[241] „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde.

[242] „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=15e8c9d0-83b6-432d-a144-27939e8b1dbb.

[243] „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-981-564/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4cdc69e0-3e14-4f33-9a86-615634392c13.

[244] „Vilniaus rajono apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 22 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-2146-880/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=35fc95eb-7b68-46df-9a48-2bbe59e7cdf4.

[245] „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. kovo 5 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje 1-395-1021/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f0e7cb27-b459-491a-bef7-aebd5a1c9e09.

direktoriumi[246] ar yra būsimas informatikas (studijuoja universiteto informatikos fakultete[247]). Literatūroje nurodoma, kad už neapykantos kurstymą buvo nuteistas ligoninės vidaus ligų gydytojas, mokyklos muzikos mokytojas[248]. Tačiau esama ir nedirbančių, registruotų darbo biržoje asmenų.[249]

Remiantis teismų praktika, neapykantos nusikaltimų subjektų šeimyninė padėtis – įvairi: nevedę (išsituokę)[250] ir vedę[251].

Galima sutikti ir su O. V. Šlegel nuomone, kad neapykantos nusikaltimų subjektas išsiskiria negatyviu nusistatymu prieš tam tikrais bruožais pasižyminčius asmenis, jų gyvybę, sveikatą, orumą ir kt.[252] Ž. Navickienė ir K. Miliūnė, pažymi, kad „priimta manyti, jog neapykantos nusikaltimus vykdo radikalių pažiūrų žmonės“[253]. Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 52 punkte pabrėžiama, kad neapykantos nusikaltimus dažniausiai padaro paprastai ekstremistinių įsitikinimų ir pažiūrų asmenys.[254] Taigi, neapykantos nusikaltimo subjektai – radikalių, ekstremistinių įsitikinimų ir pažiūrų asmenys, kurių neapykanta nukreipta į tam tikrais bruožais pasižyminčius asmenis. Atkreiptinas dėmesys, kad paprastai (remiantis praktika) kaltininkai, palyginus su nukentėjusiaisiais, yra skirtingos lyties, seksualinės orientacijos, rasinės, etninės, kultūrinės ir kt. grupės. Pavyzdžiui, lietuvių tautybės asmuo reiškia neapykantą žydams.[255] Radikalios asmenų pažiūros į kitokius nei jie patys asmenys atsiskleidžia iš teismo

[246] „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=15e8c9d0-83b6-432d-a144-27939e8b1dbb.

[247] „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167.

[248] Natalija Bitiukova, *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis* vadovas (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013), 24.

[249] „Alytaus apylinkės teismo 2018 m. gegužės 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-01-1-05190-2018-9“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a8562736-e64b-4ca2-823f-b35056231cf2.

[250] Pvz., Vilniaus rajono apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 22 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-2146-880/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=35fc95eb-7b68-46df-9a48-2bbe59e7cdf4. „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde.

[251] „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=15e8c9d0-83b6-432d-a144-27939e8b1dbb; „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 09 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1308-610/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2247b217-b059-45d4-b3d8-6d87b3532428.

[252] Олег Владимирович Шлегель, „Методика расследования преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды“, (автореф. дис…канд.юрид.наук.- Москва 2008): 12.

[253] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 32.

[254] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.

[255] „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde.

bylų. Pavyzdžiui, netradicinės seksualinės orientacijos asmenis diskriminavęs asmuo, pripažindamas kaltę, teisme nurodė, kad „jis yra už tradicines šeimos vertybes, jų tęstinumą ir išsaugojimą, jam nesuprantamas kitos seksualinės orientacijos žmonių viešas brovimasis į televizijas, siekis bet kokia forma atkreipti dėmesį į save ir savo lytinę orientaciją, ką jis vertina kaip siekį primesti visuomenei savo pažiūras, kurios jam, kaip ir didžiajai daliai žmonių, nepriimtinos“[256]. Manytina, kad tai rodo, jog asmuo yra radikalių pažiūrų netradicinės orientacijos asmenų atžvilgiu.

Analizuojant neapykantos nusikaltimų subjektus, dera pažymėti, kad, N. M. Girenko pastebėjimu, neapykantos subjektu gali būti ne tik pavieniai asmenys, tačiau ir asmenų grupės, įskaitant ir atsitiktines grupes, kurios susiformuoja minioje iš atsitiktinių asmenų, dalyvaujančių tam tikruose veiksmuose, pavyzdžiui, mitinge, proteste, eitynėse ir pan.[257] Apie asmenų grupes kalbama ir Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 52 punkte, kur pažymima, jog „neapykantos nusikaltimus dažniausiai padaro (ypač viešoje vietoje) grupės asmenų (paprastai ekstremistinių įsitikinimų ir pažiūrų)“.[258] Darbo autorės manymu, neapykantos subjektų asmenų grupės – ypač pavojingos. Jei grupės nėra atsitiktinės, grupės nariai teikia vienas kitam psichologinę pagalbą ir paramą įvairiais neapykantos nusikaltimų padarymo etapais (tiek pasirengimo, tiek jo atlikimo metu, pėdsakų slėpimo etape), o tai lemia sunkesnių nusikalstamų veikų padarymą. Be to, grupė gali padaryti nusikaltimus tokiais būdais, kurių vienišas nusikaltėlis negalėtų imtis. Asmenų grupėje taip pat vyksta greitesnis nusikalstamos patirties perdavimas, taigi jos veiklos galimybės išsiplečia tiek laike, tiek erdvėje, padidėja nusikalstama veikla padaryta žala. Atsitiktinės asmenų grupės taip pat gali padaryti daug žalos. Pavyzdžiui, sukėlus riaušes gali nukentėti daug žmonių. Lietuvos teismų praktikoje užfiksuotos tam tikros grupės asmenų, pavyzdžiui, ultradešinių pažiūrų ekstremistų grupuotė „FK Division“, „Siege“ („FK Division“ yra „Feuerkrieg Division“ trumpinys tai tarptautinės ultradešinių pažiūrų ekstremistų grupuotės pavadinimas, išvertus iš vokiečių kalbos reiškiantis ugnies karo diviziją; „Siege“ išvertus iš vokiečių kalbos reiškia pergalę). Lietuvos kriminalinės policijos biuro Sunkaus ir organizuoto nusikalstamumo tyrimo 2-osios valdybos 3-iojo skyriaus duomenimis, „Feuerkrieg Division“ yra tarptautinė ultradešinių pažiūrų ekstremistų grupuotė, kuriai šiuo momentu visame pasaulyje priklauso apie 20-30 žmonių, tačiau organizacija sparčiai auga. Yra žinoma, kad ši organizacija neseniai pradėjo veikti ir Baltijos šalyse. „Feuerkrieg Division“, kaip ir „Atomwaffen Division“

[256] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[257] Николай Михайлович Гиренко и др. *Противодействие преступлениям на почве ненависти. Уголовно-правовые, криминалистические и психолого-правовые аспекты*, (Спб., 2006), 16.
[258] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.

(JAV veikianti ultradešinių pažiūrų ekstremistų grupuotė), vadovaujasi JAV žinomo neonacisto James Mason veikalu „Siege“, kur pastarasis išdėsto nacionalsocialistines „tiesas“, skatina ir kursto neapykantą seksualinių mažumų, žydų bei kitų rasių atstovų atžvilgiu.[259] Kaip rodo praktika, net nuolatinis „patriotinių Kovo 11-osios eitynių dalyvis“[260] ar aktyvus „Sausio 13-osios įvykių Lietuvoje dalyvis“[261] taip pat gali būti vadinamas tam tikros neapykantos grupės nariu, nes analizuojamu atveju priklausymas šiai grupei sudarė prielaidas reikšti neapykantą kitataučiams.

Taip pat verta pastebėti, kad tam tikros asmenų grupės buriasi ir internetinėje erdvėje. Pavyzdžiui, socialiniame tinkle „Facebook“ buvo sukurta vieša bendraminčių, nusiteikusių prieš netradicinės lytinės orientacijos asmenis, grupė, turinti 1.853 narius. Siekiant suburti dar daugiau bendraminčių, 2016-06-10 04:24 val. šios grupės įkūrėjas parašė tokį komentarą: „Konkursas! Pridek i grupe kuo daugiau draugu ar šiaip pažystamu NE (grupę žmonių dėl seksualinės orientacijos įžeidžiantis įvardijimas) ir laimėk grupes marškinėlius! Marškinėlius gaus daugiausiai žmonių pakvietęs asmuo. Laimėtojas bus paskelbtas 2016.06.29“[262]. Po šiuo komentaru išreiškė savo nuomonę 31 žmogus. Visi jie pasidalino šia grupe su savo draugais. Komentaro autorius reaguodamas į tai parašė: „Labai smagu, kad žmones patys prisijungia prie šios grupės! Tuo jie parodo, kad yra tikri, normalus Lietuviai! Kvieskite visus normalius Lietuvius į šią grupę!!! (duomenys neskelbtini) – Mes prieš (grupę žmonių dėl seksualinės orientacijos įžeidžiantis įvardijimas)!![263] Pateikta baudžiamoji byla atskleidė, kaip greitai elektroninėje erdvėje galima susirasti neapykantos nusikaltimų grupės narių. Neatmestina galimybė, kad aktyviausi jų gali susiburti ir realiame gyvenime bei daryti nusikalstamas veikas jau ne virtualioje erdvėje.

Remiantis BK 24 straipsnio dalimi, bendrininkavimas – tai tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių įstatyme nustatyto amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Pagal BK 24 straipsnio 3–6 dalis bendrininkai yra vykdytojas, organizatorius, kurstytojas, padėjėjas.[264] Bendrininkavimui, pagal teismų praktiką, būtinas požymis - bent dviejų bendrininkų tarpusavio susitarimas veikti bendrai, siekiant realizuoti bendrus nusikalstamus ketinimus[265]. Lietuvos neapykantos nusikaltimų praktikoje retai konstatuojamas bendrininkavimas. Pavyzdžiui, vienoje

[259] „Vilniaus apygardos teismo 2020 rugsėjo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-232-574/2020“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/75897940823103/1-232-574/2020.
[260] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-161-486/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d737f4ba-c7d4-40b4-9307-3de7ad67d6bf.
[261] „Prienų rajono apylinkės teismo 2016 balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31-962/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/145597981474757/1-31-962/2016.
[262] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[263] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[264] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89, 2741 (2000).
[265] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101-976/2019“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/94059568703080/2K-101-976/2019.

byloje nustatyta, kad E.L., veikdamas bendrininkų grupėje kartu su J. M., priėjo prie nukentėjusiojo F. A. S. H., šaukė „Lietuva lietuviams“ ir kumščiais sudavė mažiausiai penkis smūgius nukentėjusiajam F. A. S. H., pataikydamas į kairį skruostą prie nosies, kairį smilkinį, du kartus į dešinį smilkinį bei į rankas nukentėjusiajam rankomis dengiantis veidą nuo smūgių, padarydami nukentėjusiajam F. A. S. H. nežymų sveikatos sutrikdymą.[266] Nors teismų praktikoje bendrininkavimo rūšis nepažymima, manytina, kad šiuo atveju asmenys veikė kaip bendravykdytojai. „Bendravykdymas pirmiausia yra tada, kai dalyvis veikia kaip lygiavertis partneris“[267]. Šiuo atveju abu asmenys veikė lygiaverčiai vienas kitam (abu šaukė, abu smūgiavo).

Verta pastebėti, kad Lietuvos teismų praktika nelaiko bendrininkavimo veiksmais atvejų, kuomet neapykantos kalba interneto erdvėje reiškiama komentuojant tuo pačiu metu po vienu tuo pačiu straipsniu, kai komentarai yra panašaus pobūdžio, palaikantys tą pačią neapykantos temą, nukreiptą prieš tokios pat grupės (pasižyminčiais tam tikrais bruožais) asmenis. (Juolab, kad asmenys kartais net realiai ir fiziškai pažįstami, pavyzdžiui, iš nacionalistinių renginių, mitingų[268]). Štai, pavyzdžiui, teismų praktikoje skirtinguose miestuose nagrinėtos dvi atskiros baudžiamosios bylos (Nr. 1A-131-579/2019 ir Nr. 1-289-610/2019) asmenims dėl neapykantos kalbos. Šie du asmenys neapykantos komentarus parašė maždaug tuo pačiu laiku, t. y., nuo 2016-06-13 iki 2016-06-14 toje pačioje vietoje socialinio tinklo „Facebook" viešoje paskyroje https://www.facebook.com/groups/mespriespederastus/, po tuo pačiu straipsniu, siekdami tų pačių tikslų – kurstyti smurtauti bei fiziškai susidoroti, skleisti neapykantą, tyčiotis ir pan. prieš asmenų grupę, išsiskiriančią seksualinės orientacijos pagrindu[269]. Darbo autorės manymu, jei šie asmenys pažįstami virtualioje erdvėje (pavyzdžiui, yra bendraminčių grupės nariai) ar pažįstami realiame gyvenime, galėtų būti konstatuojamas bendrininkavimas. Taip pat manytina, kad asmenis, kurie interneto erdvėje sukuria specialias grupes, skirtas neapykantai tam tikros grupės žmonėms reikšti, derėtų vertinti kaip neapykantos nusikaltimų organizatorius. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad asmuo socialiniame tinkle „Facebook“ sukūrė grupę, kurioje vyko diskusijos prieš LGBT (lesbiečių, gėjų, biseksualių ir transseksualių asmenų) bendruomenę.[270]

---

[266] „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc45bb8b-5810-4ec1-baa1-16ec9d69a722.

[267] Giedrius Būdvytis, „Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje“, *Socialinių mokslų studijos* 4,2 (2012): 654.

[268] „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.

[269] „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=90a00f2d-cae9-4a69-9e83-6f7ffcb11bbc.
„Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. sausio 31 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-289-610/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0903814d-c2dc-4021-a2ea-c3746e6eee1c.

[270] „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167.

Apibendrinant galima teigti, jog neapykantos nusikaltimų subjektai Lietuvoje – vyriškos lyties, dažniausiai lietuvių tautybės, neteisti, įvairios šeimyninės padėties (vedę, nevedę), radikalių pažiūrų asmenys. Neretai tai jauno (mokosi, studijuoja) ir darbingo (dirba ar bedarbiai) amžiaus asmenys, tačiau esama ir vyresnio (pensinio) amžiaus nusikaltimo subjektų. Jauni asmenys dažniau – homofobinių neapykantos nusikaltimų subjektai, o vyresni asmenys dažniau išreiškia palankų požiūrį į Lietuvos okupaciją. Neapykantos subjektai yra įvairaus išsilavinimo (nuo vidurinio iki aukštojo išsimokslinimo) bei įvairių profesijų atstovai (apsaugos darbuotojas, suvirintojas, direktorius). Pastebėta, kad homofobinius neapykantos nusikaltimus dažniau atlieka dar besimokantys, studijuojantys ar asmenys, turintys žemesnį nei aukštasis išsilavinimą. Aukštąjį išsilavinimą turinčių subjektų neapykantos reiškimas daugiau susijęs su tautine, rasine neapykanta, požiūriu į sovietiniu laikotarpiu vykdytą genocidą. Neapykantos subjektai gali būti ir pavieniai asmenys, ir asmenų grupės (ir atsitiktinės). Ypač pavojingos neatsitiktinės, radikalių, ekstremistinių pažiūrų neapykantos nusikaltimų asmenų grupės (tarpusavio pagalba, dalijimasis patirtimi, didesnė padaroma žala ir pan.) Tokios asmenų grupės gali burtis ir internetinėje erdvėje. Neapykantos nusikaltimai atliekami ir bendrininkaujant (sakykim, bendravykdytojai). Tačiau jei neapykantos kalba reiškiama internete panašiu laikotarpiu, po tuo pačiu straipsniu ar nuotrauka virtualiai ar realiai pažįstamų kelių asmenų, išsakant panašų neapykantos požiūrį į tą pačią asmenų, pasižyminčių atitinkamais bruožais grupę, tokia veika nepripažįstama bendrininkavimu. Darbo autorės manymu, tai neigiamai vertintinas aspektas.

3. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMŲ TYRIMO PLANAVIMAS IR ATSKIRŲ PROCESINIŲ VEIKSMŲ ATLIKIMO TIRIANT ŠIUOS NUSIKALTIMUS YPATUMAI

3.1. Neapykantos nusikaltimų tyrimo planavimo ypatumai

Siekiant ištirti nusikaltimus, ne išimtis ir neapykantos nusikaltimus, itin reikšmingas - nusikaltimo tyrimo planavimo, arba dar kitaip vadinamas organizavimo procesas. L. Novikovienė ir E. Kažemikaitienė, apibūdindamos nusikaltimo tyrimo planavimą, pažymi, kad „tai mąstymo procesas, kurio esmę sudaro darbų turinio ir eiliškumo nustatymas, turint tikslą nustatyti visas nusikaltimo aplinkybes bei kaltus asmenis, remiantis įstatymo raide bei mažiausiomis laiko ir jėgų sąnaudomis“[271]. Kitaip tariant – neapykantos nusikaltimų tyrimo planavimas yra mąstymo veikla pagrįstas procesas, kurio metu sudaromas kruopštus nusikaltimo tyrimo veiksmų planas, padėsiantis efektyviai ištirti nusikaltimą.

Kiekvieno nusikaltimo tyrimo, taigi ir neapykantos nusikaltimų planavimas, arba P. Ancelio ir kt. teigimu, organizavimas, susideda iš tokių tyrėjo veiksmų kaip pirminės informacijos gavimas, jos tikrinimas ir klausimo dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo išsprendimas, tyrimo tikslų, įrodinėjimo dalyko ir ribų nustatymas, versijų iškėlimas, veiksmų planavimas ir priemonių jiems atlikti parinkimas, optimalių sąlygų tyrimo veiksmams efektyviai įgyvendinti sudarymas, tyrimo dalyvių orientavimas gerai atlikti funkcijas, jų veiksmų koordinavimas, tyrimo veiksmų ir operacijų taktinis organizavimas, tyrime dalyvaujančių institucijų veiksmų koordinavimas, visų tyrime dalyvaujančių asmenų veiksmų turinio, savalaikiškumo ir efektyvumo kontrolė, baigiamojo tyrimo etapo organizavimas ir atlikimas.[272] Žinoma, neapykantos nusikaltimo tyrimo organizavimas pasižymi tam tikrais ypatumais, kuriuos toliau ir bus siekiama atskleisti.

Tyrimo planavimas prasideda kartu su ikiteisminio tyrimo pradžia. BPK 166 straipsnio, reglamentuojančio ikiteisminio tyrimo pradžią, 1 dalies 1 ir 2 punktuose nustatytos dvi ikiteisminio tyrimo pradėjimo vados:

1. kai gautas skundas, pareiškimas ar pranešimas apie nusikalstamą veiką;
2. kai prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas patys nustato nusikalstamos veikos požymius.[273]

Pirmu atveju neapykantos nusikaltimų tyrimas pradedamas gavus skundą, pareiškimą, pranešimą, kad buvo padarytas neapykantos nusikaltimas. Įstatymas nenumato, kad kreiptis dėl nusikaltimo būtinai privalo tik nukentėjusysis. Tai reiškia, kad „pranešimą apie neapykantos

[271] Lina Novikovienė ir Eglė Kažemikaitienė, „Kriminalistikos paskaitų tezės. Teisės ir muitinės veiklos programos studentams“, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 61.
[272] Petras Ancelis, *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius, 2011), 18.
[273] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).

kurstymo incidentą gali pateikti ne tik nukentėjęs asmuo ar žmonių grupė, prieš kurią buvo kurstoma nesantaika, bet ir bet kuris žmogus ar organizacija, susidūrusi su šiuo incidentu, – atsitiktinis praeivis, į interneto svetainę užklydęs asmuo, naujienų portalo skaitytojas.“[274]

Pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu patvirtintų Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos 3.6. punktą[275], „skundas, pareiškimas ar pranešimas apie nusikalstamą veiką – fizinio ar juridinio asmens (toliau – pareiškėjas) kreipimasis į prokuratūrą ar ikiteisminio tyrimo įstaigą žodžiu, raštu ar elektroninių ryšių priemonėmis, pranešant apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką, nurodant jos padarymo laiką, vietą, būdą, padarinius ir, jei yra žinoma, ją padariusį ir nukentėjusį asmenis“[276]. Kaip matome, skundas, pareiškimas, pranešimas gali būti teikiamas įvairiomis pranešėjui priimtinomis formomis, apimančiomis ne tik dažniausiai naudojamą rašytinį būdą. Manytina, kad šiuo atžvilgiu reikia parengti naują ar atnaujinti esamą informacinį vadovą visuomenei, nes 2013 m. parengtame vadove akcentuojamas būtent rašytinis pranešimo apie neapykantos nusikaltimą būdas.[277]

Čia pažymėtina, kad patys nukentėjusieji vengia pranešti apie neapykantos nusikaltimus. Kaip pažymima literatūroje, aukos bijo, nedrįsta pripažinti ir pranešti, o tokio vengimo priežastys - baimė, nepasitikėjimas teisėsauga, galimas nusikaltėlio kerštas, savęs kaltinimas, nusivylimas, kylantis iš nukentėjusiojo arba kitų asmenų patirčių, patirčių, su apie kurias teko girdėti; nepakankamos žinios apie neapykantos nusikaltimus, baudžiamojo proceso eigą, artimųjų palaikymo trūkumas ir t.t.[278] Su šia problema sietinas ir šių nusikalstamų veikų latentiškumas. Tokiu atveju Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 46 punkte pažymima, kad ikiteisminio tyrimo pradėjimas neturi būti formalizuojamas, siejant procesinio sprendimo priėmimą vien su BPK 166 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytu pagrindu, reikalaujant iš informaciją apie tokią galimai padarytą nusikalstamą veiką ne įprastu (rašytiniu) būdu pateikusio asmens rašytinio prašymo, jeigu asmuo akivaizdžiai to nepageidauja arba atsisako tai daryti dėl nenoro atskleisti savo tapatybės ar kitais motyvai.[279] Akivaizdu, kad atsižvelgiant į neapykantos nusikaltimų

[274] Natalija Bitiukova, *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013), 29.
[275] [275] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. Nr. I-110 įsakymas Dėl Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo“. *TAR* 94, (2008).
[276] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. Nr. I-110 įsakymas Dėl Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo“. *TAR* 94, (2008).
[277] Natalija Bitiukova, *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013),30.
[278] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 23.
[279] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.

opumą, ikiteisminio tyrimo pradėjimas pagal pirmąją, aptariamą vadą neturi būti apsunkinamas būtent rašytinio kreipimosi reikalavimu. Tai suteikia platesnes galimybes pradėti ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos nusikaltimų. Taip pat manytina, kad siekiant, jog apie neapykantos nusikaltimus būtų kuo dažniau pranešama, būtina skatinti tam tikrų bendruomenių, galinčių potencialiai nukentėti nuo šios rūšies nusikalstamų veikų (pavyzdžiui, LGBT), pasitikėjimą policija.

Antru atveju neapykantos nusikaltimų tyrimas pradedamas prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiems nustačius šios nusikalstamos veikos požymius. Manytina, kad šios vados pagrindu ikiteisminiai tyrimai dažniausiai pradedami dėl viešojoje (ypač internetinėje) erdvėje skleidžiamos neapykantos. Pastebėtina, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai vis aktyviau reaguoja į tokius atvejus ir savo iniciatyva pradeda ikiteisminius tyrimus. Pavyzdžiui, prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl galimo neapykantos prieš homoseksualius žmones kurstymo portale respublika.lt pasirodžiusiame X rašinyje[280]. Ikiteisminiai tyrimai pradėti įvertinus Seimo nario X pareiškimuose pateiktą informaciją dėl socialiniame tinkle „Facebook“ paskelbtų žinučių bei komentarų, kuriais asmenys galbūt viešai skatino neapykantą, kurstė smurtauti ir fiziškai susidoroti su X politiku dėl jo seksualinės orientacijos[281] ir t.t. Tai teigiamai vertintina praktika.

Verta pabrėžti, kad abiem ikiteisminio tyrimo pradėjimo vadoms būdinga viena bendra problema, t. y., susiduriama su pareigūnų „būtinų specifinių žinių ir gebėjimų tiriant neapykantos nusikaltimus stoka.“ [282] Kitaip tariant, problematiška tai, kad pareigūnai negeba, nemoka atpažinti neapykantos, dėl ko atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą arba tyrimai „nutraukiami nenustačius, jog padaryta veika turi nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių“,[283] nurodant, kad atitinkamuose atvejuose neįžvelgiama nusikalstamos veikos.[284]Šiuo atveju, darbo autorės manymu, ypač tikslinga vadovautis Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 45 punkte įtvirtinta nuostata, nurodančia, kad „pareiga atpažinti ir nustatyti neapykantos motyvą atsiranda tada, kai byloje yra bent menkiausių užuominų, kad kaltininkas turėjo tam tikrą nusistatymą ir (ar)

https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

[280] „Prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo V. Tomkaus rašinyje“, žiūrėta 2021 kovo 25 d. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prokuratura-pradejo-ikiteismini-tyrima-del-neapykantos-kurstymo-v-tomkaus-rasinyje-56-1470842?copied.

[281] „Pradėti ikiteisminiai tyrimai dėl galimo neapykantos kurstymo bei galimo grasinimo nužudyti“, žiūrėta 2021 kovo 25 d. https://www.prokuraturos.lt/lt/pradeti-ikiteisminiai-tyrimai-del-galimo-neapykantos-kurstymo-bei-galimo-grasinimo-nuzudyti/7477.

[282]Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 26.

[283] *Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017), 17 žiūrėta 2020 kovo 10 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/12/Atsakas-%C4%AF-neapykantos-nusikaltimus-2017-1.pdf.

[284]*Žmogaus teisės Lietuvoje 2016–2017. Apžvalga*. (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018), 77.

šališkumą nusikalstamos veikos aukos atžvilgiu“[285]. Tokiu būdu pareigūnai, spręsdami apie ikiteisminio tyrimo pradėjimą ar tęsimą, turėtų remtis nuostata, kad dera tirti bet kokį šališkumo motyvą, juolab, kad remiantis ES šalių geriausia patirtimi šioje srityje, pavyzdžiui rasistiniu, incidentu laikomas „bet kuris incidentas, jeigu jo auka arba bet kuris kitas asmuo jį laiko rasistiniu“[286].

Mokslininkai pažymi, kad didžiausi sunkumai organizuojant nusikaltimų tyrimą paprastai kyla dėl to, kad pradiniame tyrimo etape turima dar labai nedaug informacijos apie padarytą nusikaltimą. Pastebima, kad tiriant tautinės, rasinės neapykantos nusikaltimus (darbo autorės manymu, kad ir visus kitus neapykantos nusikaltimus), padėtis dar sunkesnė dėl to, kad dažnai tyrimo objektas yra ne konkretus nusikaltimas, o ištisa nusikaltimų grupė, turinti konkretų pagrindą – neapykantos motyvą[287]. Taigi, čia tampa ypač reikšmingas pirminių duomenų surinkimas.

Manytina, kad pirminių duomenų, informacijos rinkimas sietinas su tuo, ar neapykantos nusikaltimą dar tik rengiamasi padaryti, ar jis jau yra padarytas. Atitinkamai parenkami neapykantos nusikaltimo tyrimo veiksmai, keliami ir sprendžiami tyrimo metu kilę klausimai. Abiem atvejais kilusių klausimų išsprendimui gali būti tikslinga atlikti kriminalistinę arba dar kitaip vadinamą taktinę, arba slaptą operaciją. Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo (toliau darbe – Kriminalinės žvalgybos įstatymas) 2 straipsnio 8 dalies 9 punkte, kaip vienas kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdų numatyta slaptoji operacija. Remiantis to paties įstatymo 2 straipsnio 12 dalimi, „slaptoji operacija – kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdas, kai esant kriminalinės žvalgybos tyrimo pagrindui pasitelkiami ar kitaip panaudojami kriminalinės žvalgybos slaptieji dalyviai, taip pat kriminalinės žvalgybos subjektų darbuotojai. Slaptųjų operacijų atlikimo tvarką nustato kriminalinės žvalgybos pagrindinės institucijos“[288]. Taktinė operacija, anot P. Danisevičiaus ir N. Maročkin, – suderintų, tiksline paskirtimi susijusių tyrimo, operatyvinės paieškos ir kitų veiksmų sistema, parengta atsižvelgiant į susidariusią tyrimo situaciją ir planingai realizuojama sprendžiant kilusius uždavinius,

[285] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.
https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

[286] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 51 punktas.

[287] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[288] Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, *Valstybės žinios* 122, 6093(2012).

atskleidžiant, tiriant ir įspėjant nusikaltimus[289]. Šią operaciją sudaro įvairių reikalingų ikiteisminio tyrimo, operatyvinių ir kitų veiksmų sistema, skirta nusikaltimo fakto, nusikaltimą padariusių asmenų nustatymui, įrodymų surinkimui.

Kriminalinės žvalgybos įstatymo 2 straipsnio 8 dalyje 1-10 punktuose be slaptosios operacijos numatyti ir kiti įvairūs kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdai, iš kurių, manytina, tam tikri, poreikiui esant, galėtų būti taikomi ir renkant duomenis dėl neapykantos nusikaltimų. Pavyzdžiui, galėtų būti taikoma agentūrinė veikla, apklausa, apžiūra, nusikalstamos veikos imitavimas, pasala, sekimas, teisėsaugos institucijų užduotis[290]. Sakykim, galėtų būti taikomas Kriminalinės žvalgybos įstatymo 2 straipsnio 7 dalyje numatytas sekimas, kuris apibūdinamas kaip „kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdas, kai informacija gaunama išskiriant, atpažįstant ir (ar) stebint objektą“[291]. Darbo autorės manymu, sekimas neapykantos nusikaltimų atveju turėtų apimti ir objekto stebėjimą elektroninėje erdvėje, nes didelė dalis nusikaltimų padaroma būtent ten. Pavyzdžiui, vienu atveju buvo nustatyta, kad kaltinamasis socialiniame tinkle „Facebook“ , specialiai sukurtoje tam grupėje, ilgą laikotarpį rašydamas įvairius komentarus, kurstė smurtauti ir fiziškai susidoroti su žmonių grupe dėl jų seksualinės orientacijos.[292] Akivaizdu, kad tokį asmenį ir jo veiklą yra tikslinga sekti.

Nagrinėjamu atveju, reikšmingas ir BPK 154 straipsnis, kuriame reglamentuojama elektroninių ryšių tinklais perduodama informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas. BPK 154 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kai pagal prokuroro prašymą yra priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali klausytis asmenų pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, daryti jų įrašus, kontroliuoti kitą elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją ir ją fiksuoti bei kaupti, jeigu yra pagrindas manyti, kad tokiu būdu galima gauti duomenų apie rengiamą, daromą ar padarytą BK 170 straipsnyje numatytą nusikaltimą[293]. Taigi, įstatymas numato ikiteisminio tyrimo teisėjo teisę leisti kontroliuoti elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją siekiant gauti duomenų apie rengiamą, daromą ar padarytą neapykantos nusikaltimą. Neabejotina, kad ši slapta procesinė prievartos priemonė naudinga, nes gali būti klausomasi įvairių asmenų, kurie gali turėti tam tikros informacijos apie pareigūnus dominantį nusikaltimą, kurie gali žinoti reikšmingos informacijos apie neapykantos nusikaltimą, pokalbių. Kaip matome, nėra nustatyto apibrėžto rato asmenų, kurių pokalbių gali būti klausomasi, tad atsižvelgiant į žmogaus teisių suvaržymo problemą, galinčią kilti šioje situacijoje, prokurorai, prieš

[289] Petras Danisevičius ir Nikolaj Maročkin, „Bendrieji probleminiai taktinių kriminalistikos operacijų klausimai“, *Teisė* Nr. 28 (1994), 28.
[290] „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, *Valstybės žinios* 122, 6093(2012).
[291] Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, Valstybės žinios 122, 6093(2012).
[292] „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
[293] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).

prašydami leisti šią priemonę skirti, turi gerai apsvarstyti, kam ir kokiu tikslu ši priemonė turėtų būti taikytina.

„Mokslas iškėlė ir išanalizavo kai kuriuos tiesos pažinimo dėsningumus ikiteisminio tyrimo medžiagoje, ištobulino mokslines-technines priemones, tyrėjų veikloje plačiai naudojamus taktinius nusikalstamų veikų tyrimo būdus ir metodus. Vienas iš tokių metodų – tyrimo versijų iškėlimas ir patikrinimas“[294]. Tyrimo versijų iškėlimas ir patikrinimas yra tam tikra mąstymo veikla, kai tyrėjas, remdamasis faktiniais turimais atskirais duomenimis apie neapykantos nusikaltimą, suformuluoja tam tikras galimas išvadas, kurias patikrina. Tyrimo versijų iškėlimas ir patikrinimas – itin svarbus tyrimo planavimo veiksmas, nes nuo iškeltų versijų priklauso, kur pasisuks visas tyrimas, kokie veiksmai bus atliekami ir pan.

Čia dera žinoti, kad versijos klasifikuojamos pagal tikėtinumą, t. y., labiau tikėtinos ir mažiau tikėtinos, pagal versijų iškėlimo laiką- retrospektyvios ir prognostinės, pagal įrodinėjimo pobūdį - kaltinamosios ir ginamosios, pagal versijų išraiškos formą - pagrindinės ir kontraversijos, pagal versijų apibrėžtumo pobūdį - tipinės ir konkrečios.[295] Tyrėjas, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, gali pasirinkti, kokias tyrimo versijas kelti. Tačiau praktikoje bene dažniausiai taikomos pagal konkretumo laipsnį skiriamos konkrečios ir tipinės versijos. Šias versijas tinka kelti ir tiriant neapykantos nusikaltimus.

Pagal P. Ancelį ir kt., konkrečios versijos – pagrįstos informacija, turima jų iškėlimo momentu konkrečioje ikiteisminio tyrimo medžiagoje. Jos gana aiškios, nes iškeliamos dėl kokio nors konkretaus fakto ar aplinkybių. Tipinės versijos – numatymai, paaiškinantys įvykius arba svarbias jų aplinkybes, remiantis minimaliais pradiniais duomenimis ir atitinkamo mokslo žiniomis, apibendrinta tyrimo praktika (operatyvine, tyrimo, teismine)[296]. Kitaip tariant, konkrečios versijos keliamos tada, kai surinkta nemažai įvairių tyrimo duomenų, suteikiančių tyrėjui galimybę nustatyti konkretesnes, į tam tikrų, konkrečių klausimų iškėlimą orientuotas tyrimo kryptis. Tipinės versijos keliamos, kai turima mažai duomenų apie neapykantos nusikaltimą, tačiau, remiantis moksline doktrina, tyrimais, tyrėjo patirtimi, galima formuluoti tam tikrus, būdingus neapykantos tyrimams aspektus. Tokiu būdu net iškėlus tipines versijas, galima toliau efektyviai ir kryptingai tirti nusikaltimą.

Pažymėtina, kad, pavyzdžiui, Rusijos mokslininkai, keldami nusikaltimų tipines versijas, pirmiausia atsižvelgia į konkretaus nusikaltimo ypatybes ir išskiria tipines tyrimo situacijų grupes. Štai etninių (rasinės ir tautinės) neapykantos nusikaltimų tyrimų autoriai įvardija tris tipines situacijas:

[294] Petras Ancelis, *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. (Vilnius, 2011), 20.
[295] Ryšardas Burda, *Kriminalistikos taktika*. (Vilnius, 2001) 61.
[296] Petras Ancelis, *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius, 2011), 25.

1. nusikaltimas yra asmeninio konflikto (kaltininko padarytas prieš kitos rasės ar tautybės asmenį) rezultatas;
2. nusikaltimas yra „asmens – etninės grupės“ tipo konflikto rezultatas (kaltininkas padarė nusikaltimus grupei asmenų);
3. nusikaltimas yra tarpgrupinio etninio konflikto rezultatas (kaltininkų grupė padarė nusikaltimą prieš kitos etninės bendruomenės asmenų grupę).[297]

Pažymima, kad iš aukščiau aptartų tyrimo situacijų sudėtingiausia trečioji, tačiau ir pirmosios dvi taip pat gali kelti nemažai keblumų[298]. Kaip matome, tipinės situacijos leidžia manyti, kad neapykantos nusikaltimas gali būti susijęs su asmeniniu, asmeniniu –grupiniu bei tarpgrupiniu konfliktu. Kitaip tariant, aiškinamasi, koks asmeninis santykis buvo tarp aukos ir kaltininko (grupės kaltininkų) žinant, kad tarp jų buvo tam tikras konfliktas. Remiantis Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 52 punktu, neapykantos nusikaltimus dažniausiai padaro (ypač viešoje vietoje) grupės, paprastai ekstremistinių įsitikinimų ir pažiūrų asmenų.[299] Todėl ypač svarbu įvertinti situaciją ar padarytas neapykantos nusikaltimas yra asmens ir tam tikros grupės konflikto nulemtas.

Darbo autorės pastebėjimu, neapykantos nusikaltimų konflikto situacija gali kilti atsitiktinai (jos nelemia ankstesnė aukos- kaltininko pažintis). Tą rodo teismų praktika. Pavyzdžiui, kai nusikaltimas įvykdytas prekybos centre, laukiant prie kasos, kada kaltinamieji pamatė eilėje stovintį kitos rasės, tautybės asmenį.[300] Tad, apibrėžiant tipines situacijas, reiktų nepamiršti ir atsitiktinumo aspekto.

Aptartos tipinės tyrimo situacijos dar išskirstomos į tris tipinius pogrupius:

1. nusikaltimas įvykdytas, kaltininkas nustatytas ir sulaikytas;
2. nusikaltimas įvykdytas, kaltininkas nebuvo sulaikytas, tačiau yra duomenų, leidžiančių organizuoti jo paiešką;
3. nusikaltimas įvykdytas, kaltininkas nežinomas arba informacija apie jį yra minimali.[301]

---

[297] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[298] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[299] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.

[300] „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017.

[301] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

Apžvelgdami tipinių situacijų pogrupius, matome, kad jos sudarytos remiantis turimais duomenimis apie neapykantos nusikaltimą (rasiniu, tautiniu pagrindu, tačiau tinka ir kitoms neapykantos reiškimosi formoms) padariusį asmenį. Priklausomai nuo to, ar kaltininkas žinomas ir yra sulaikytas, ar žinomas, tačiau nesulaikytas, ar nežinomas, keliamos ir tikrinamos tyrimo versijos.

Lengviausia kelti ir tikrinti tyrimo versijas, kai neapykantos nusikaltimas jau yra įvykdytas ir kaltininkas nustatytas, sulaikytas. Esant tyrimo situacijai, kai kaltininkas žinomas, sulaikytas, pagrindiniu tikslu turėtų būti jo kaltės įrodymas. Vadinasi, keltinos ir tikrintinos su tuo susijusios tyrimo versijos. Sutinkamai su Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 58.1.- 58.5 punktais, būtina nustatyti, ar kaltininkas elgėsi dėl išankstinio nusistatymo, priešiškumo, neapykantos, t.y., ar nukentėjęs asmuo priklauso tam tikrai asmenų grupei, ar palaiko artimus ryšius su tokiai grupei priklausančiu asmeniu, ar auka ir kaltininkas priklauso skirtingoms grupėms (rasinėms, etninėms, LGBT ir pan.), koks kaltininko elgesys iki nusikalstamos veikos, jos padarymo metu ir po jos (pavyzdžiui, kaltininkas žodžiu, raštu reiškė priešiškumą), kokios nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (padaryta tam tikrai žmonių grupei svarbią (pavyzdžiui, šventinę) dieną ar svarbioje vietoje, ar buvo/ nebuvo kitų motyvų be neapykantos.[302] Nuo šių aplinkybių priklauso atliekami įvairūs proceso veiksmai - asmens krata ir apklausa, daiktų, susijusių su tyrimu, liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausos, akistatos, eksperimentai ir pan.

Kai kaltininkas žinomas, bet nesulaikytas, koncentruojamasi į jo buvimo vietos nustatymą ir sulaikymą, keliamos su tuo susijusios versijos.

Atitinkamai sunkiausia kelti tyrimo versijas, kai susiklosto situacija, kuomet kaltininkas nėra žinomas arba apie jį turima informacija yra tik minimali. Manytina, kad šiuo atveju, esant bent minimalioms žinioms, reiktų labiausiai koncentruotis į kaltinamojo asmenybę. Derėtų aiškintis prielaidą (esant bent minimaliai informacijai), ar aptariamos kategorijos nusikalstamą veiką padarė asmuo ar jų grupė, kurie pagal atitinkamus išorinius požymius – aprangą, šukuosenas, bendrą išvaizdos stilių – yra ar gali būti priskiriami prie ekstremistinių, rasistinių ar kitų su neapykantos kitoms žmonių grupėms susijusia ideologija siejamoms ir tokią ideologiją išpažįstančioms, propaguojančioms asmenų grupuotės.[303] Būtina atkreipti dėmesį, ar kaltininkas turėjo kokių nors tatuiruočių (pavyzdžiui, svastikos tatuiruotė gali reikšti tautinę neapykantą[304]) ir kitų ženklų (tai galėtų būti siejama su priklausymu tam tikrai asmenų grupei) , leidžiančių jį atpažinti, ar įvykio vietoje paliko kokių nors daiktų ir t.t.

[302] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 58.1.- 58.5 punktai.

[303] *Neapykantos nusikaltimai. Praktinis vadovas policijos pareigūnams*. (Lietuvos gėjų lyga, 2014), 56.

[304] „Man with swastika tattoo charged with hate crime after punching man and yelling racial slur“, žiūrėta 2021 sausio 24 d. https://www.latimes.com/local/lanow/la-me-ln-fullerton-hate-crime-20170907-story.html.

Apibendrinant galima tvirtinti, jog sėkmingo neapykantos nusikaltimų atskleidimo galima tikėtis tik planuojant tyrimą, t. y., atsižvelgus į turimus duomenis, pasirenkant tinkamą tyrimo kryptį, iškeliant ir tikrinant atitinkamas tyrimo versijas, jų pagrindu atliekant įvairius tyrimo veiksmus. Neapykantos nusikaltimų atveju gana problemiška jau pati ikiteisminio tyrimo pradžia dėl to, kad nukentėjusieji vengia kreiptis dėl šio pobūdžio nusikaltimų. Todėl būtina ugdyti policijos ir nuo šios rūšies nusikalstamų veikų galinčių potencialiai nukentėti grupių asmenų tarpusavio pasitikėjimą, be to, aktualu sudaryti sąlygas ikiteisminį tyrimą pradėti aukai pranešus apie nusikaltimą ne tik raštu, tačiau ir kitais būdais. Problemų kelia ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų nemokėjimas atpažinti neapykantos nusikaltimų, dėl kurių, atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą arba tyrimai nutraukiami. Tokiu atveju, skatinant netoleranciją neapykantos nusikaltimų atžvilgiu, pareigūnai, remdamiesi ES šalių gerąja patirtimi, turėtų imtis tirti bet kokį šališkumą. Išskirtinos trys tipinės neapykantos tyrimo situacijos: 1) kai nusikaltimas yra asmeninio konflikto rezultatas, 2.) kai nusikaltimas yra tam tikro asmens ir grupės asmenų, kurių atžvilgiu reiškiama neapykanta, konflikto rezultatas bei 3.) kai neapykantos nusikaltimas yra tarpgrupinio konflikto rezultatas. Išskyrus šias tipines situacijas, aktualūs ir tipinių situacijų pogrupiai, sudaromi remiantis turimais duomenimis apie neapykantos nusikaltimą padariusį asmenį. Priklausomai nuo to, ar kaltininkas žinomas ir yra sulaikytas, ar žinomas, tačiau nesulaikytas, ar nežinomas, keliamos ir tikrinamos atitinkamos tyrimo versijos, atliekami tyrimo veiksmai. Sudėtingiausia organizuoti nusikaltimo tyrimą, kai nėra nustatytas kaltininkas. Tuomet visas dėmesys sutelktinas į jo suradimą. Atitinkamai lengviausia organizuoti tyrimą, kai kaltininkas žinomas ir sulaikytas. Tuomet dera koncentruotis į jo kaltės įrodymą.

3.2. Atskirų procesinių veiksmų atlikimo tiriant neapykantos nusikaltimus ypatumai

Tiriant neapykantos nusikaltimus reikšmingi atskiri procesiniai veiksmai. Remiantis moksline doktrina[305] ir teismų praktika[306], galima daryti išvadą, kad dažniausiai atliekami procesiniai veiksmai yra šie: įvykio vietos, daiktų apžiūra, krata, įtariamųjų, liudytojų apklausa ir

[305] Pavyzdžiui, Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020); Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[306] Pvz. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 rugpjūčio 12 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-2275-891/2016, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/94004191586146/1-2275-891/2016?word=bk.170.str., „Kauno apylinkės teismo 2016 lapkričio 4 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-384-240/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/122713871088504/1-384-240/2016; „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1433-276/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/8097470185809/1-1433-276/2018; „Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-210-651/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5c18379b-0814-4613-94f9-3b6aafc03808 ir kt.

objekto tyrimas ekspertizė. Retai atliekami tokie tyrimo veiksmai, kaip parodymų patikrinimas vietoje, poėmis, akistata, parodymas atpažinti, eksperimentas. Atitinkamai plačiausiai šiame darbe (ypač dėl darbo apimties stokos) bus aptariami tik dažniausiai praktikoje atliekami tyrimo veiksmai: įvykio vietos, daiktų apžiūra, krata, įtariamųjų, liudytojų apklausa ir objekto tyrimas ekspertizė.

3.2.1. Įvykio vietos ir daiktų apžiūros ypatumai

Doktrinoje įvykio vieta aiškinama kaip nusikalstamos veikos padarymo vieta, kurioje rasti nusikalstamos veikos pėdsakai.[307] Įvykio vietos apžiūra neapykantos atveju turi tam tikrų ypatumų. Ž. Navickienė ir K. Miliūnė mano, kad, „atvykus į įvykio vietą, svarbu nustatyti teritorijos dydį arba specialios paskirties patalpas (simbolius), pvz., kapinės, maldos, įvairių bendruomenių namus ir kt.“[308] Šiuo atveju yra būtina užtikrinti bet kokios įvykio vietos apsaugą,[309] nes tiek atitinkamoje teritorijoje lauke, tiek uždarose patalpose įvykio vietos apžiūra vykdoma siekiant surasti įvairius pėdsakus ir objektus, kurie gali suteikti reikšmingos informacijos apie neapykantos nusikaltimą ir jį pradėti atskleisti. Neužtikrinus įvykio vietos apsaugos kyla grėsmė prarasti reikšmingus tyrimui objektus, pėdsakus.

Kaip jau minėta, neapykantos nusikaltimai dažnai įvykdomi lauke, viešose vietose – pavyzdžiui, mitingų, protestų, eitynių ir pan. metu. Mokslininkai nurodo, kad šiuo atveju tikslinga apžiūrėti demonstracijų, mitingų, eitynių kryptimi esančias vietoves, pastatus, kiemus, taip pat objektus, pasitaikiusius nukentėjusiųjų ar nusikalstamą veiką padariusių asmenų kelyje[310]. Darbo autorės manymu, šiuo atveju įvykio vietos apžiūra itin sudėtinga, nes gali apimti itin didelę teritoriją, be to, nusikaltimo pėdsakai gali būti sunaikinti minios žmonių. Tai patvirtina ir teismų praktika. Tokiais atvejais įvykiai pritraukia ir daug smalsuolių. Siekiant surasti nusikaltimą padariusį asmenį ar asmenis, kai nusikaltimas įvykdytas lauke masinių susibūrimų metu tikslinga įvykio vietos apžiūros protokole nurodyti kaltininkų ir nukentėjusiųjų judėjimo maršrutus.

Taip pat, kai įvykio vieta lauke, sakykim, miesto teritorijoje, būtina surinkti vaizdo įrašus, kuriuos saugumo tikslais daro miesto savivaldybės (pavyzdžiui, Kaune savivaldybės

[307]Janina Juškevičiūtė „Apžiūros taktika“, iš *Kriminalistika. Taktika ir metodika: vadovėlis*. Vidmantas Egidijus Kurapka et. al., (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2013), 53.
[308]Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 75.
[309] Žaneta Navickienė ir Edvinas Žuravliovas,“ Įvykio vietos apžiūra Lietuvoje: problematika ir efektyvaus veiklos modelio diegimo paieškos“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 150.
[310] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

iniciatyva sumontuota 240 vaizdo stebėjimo kamerų sistema[311]), tam tikros įstaigos, organizacijos. Remiantis teismų bylų analize, atlikdami tyrimą pareigūnai tokius vaizdo įrašus surenka. Pavyzdžiui, vienu atveju buvo paimtas vaizdo įrašas iš įvairių vaizdo kamerų, esančių tarp Laisvės al. ir Vilniaus g., Kaune, 2015-02-16 tarp 1.11 val. iki 1.53 val.[312]

Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 62 punkte nurodoma, kokius daiktus, nusikalstamos veikos padarymo priemones derėtų surinkti ir paimti vykdant įvykio vietos apžiūrą. Tai gali būti kurstomo pobūdžio literatūra, užrašai, kiti spaudiniai, vaizdo, garso laikmenos, kompiuterinės sistemos, jų priedai, purškiamųjų dažų skardinės, simboliniai objektai, ženklai ir kt.[313] Kadangi itin daug neapykantos nusikaltimų įvykdoma elektroninėje erdvėje, „labai svarbu, kad pareigūnai gebėtų atpažinti, apsaugoti ir užfiksuoti elektroninius duomenis ir pėdsakus, turinčius reikšmę tyrimui“ [314]. Praktikoje įvykio vietos apžiūros atlikimo metu, tarp dažniausiai paimamų daiktų yra nešiojami kompiuteriai, stacionarų sisteminiai blokai, išoriniai diskai, įvairios laikmenos, mobilūs telefonai[315] ir t.t.

Jei neapykantos nusikaltimo padarymas susijęs su tam tikrų spaudinių platinimu, būtina nustatyti ne tik jų platinimo, tačiau ir gaminimo vietą[316]. Pavyzdžiui, apžiūrėjus įvykio vietą, kur buvo klijuojami neapykantą išreiškiantys plakatai,[317] būtina ieškoti pėdsakų, kurie padėtų išsiaiškinti ir jų pagaminimo vietą. Taip pat paminėtina, kad ant įvairių plakatų, agitacinių lapelių ir pan. didelė tikimybė rasti kaltininko pirštų pėdsakų. Pavyzdžiui, vienu atveju nustatyta, kad vienas piršto pėdsakas rastas ant agitacinio lapelio[318]. Todėl itin svarbu įvairius rastus objektus tinkamai paimti, kad, reikalui esant, būtų galima padaryti objektų tyrimą ar ekspertizę.

Gali būti taip, kad įvykio vietoje sulaikomas kaltininkas. Tuomet rekomenduojama paimti jo drabužius su ant jų esančiais atitinkamais simboliais, ženklais bei teisingai juos užfiksuoti, t. y., nufotografuoti, nufilmuoti visus paimtus materialius objektus, o atskirais atvejais, pasitelkus

---

311 „Kaune stulpus aplipo naujos vaizdo stebėjimo kameros: ką jos gali ir kada bus įjungtos?“, žiūrėta 2021 vasario 19 d. https://kaunas.kasvyksta.lt/2020/01/07/miestas/kaune-stulpus-aplipo-naujos-vaizdo-stebejimo-kameros-ka-jos-gali-ir-kada-bus-ijungtos-foto/.

312 „Kauno apylinkės teismo 2016 lapkričio 4 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-384-240/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/122713871088504/1-384-240/2016.

313 „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“

314 Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 75.

315 Pvz. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 rugpjūčio 12 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-2275-891/2016, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/94004191586146/1-2275-891/2016?word=bk.170.str.

316 Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

317 „Kauno apylinkės teismo 2016 lapkričio 4 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-384-240/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/122713871088504/1-384-240/2016.

318 „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.

nukentėjusiuosius ar įvykio liudytojus, – tokiais pat būdais užfiksuoti kaltininko iki veikos padarymo, jos darymo metu ar tuoj po jos naudotus gestus kaip ikiteisminio tyrimo duomenis, pagrindžiančius padarytos veikos subjektyviosios pusės elementą – jos motyvaciją ir tikslus.[319]

Apžiūrėjus įvykio vietą, surašomas įvykio vietos apžiūros protokolas – „procesinis dokumentas, kuriame fiksuojama informacija apie nusikalstamos veikos aplinkybes, situaciją, pėdsakus ir objektus, apžiūros metu naudotas technines priemones“[320]. Šis protokolas surašomas remiantis BPK 207 straipsnio 2 dalimi, jame smulkiai aprašomi apžiūrėti objektai, nurodomi jų požymiai, turintys reikšmės nusikalstamos veikos aplinkybėms nustatyti.[321] Mokslininkų nuomone, šio protokolo surašymui turi būti skirtas didelis dėmesys, nes bet kokia detalė ateityje gali tapti įrodymu ir nėra nieko nereikšmingo.[322] Visgi praktika rodo, kad įvykio vietos apžiūros protokolų surašymas ne visuomet sklandus - pareigūnai daro klaidų. Pavyzdžiui, vienu atveju kaip protokolo apžiūros pagal BPK 207 straipsnį tęsinys buvo pateikiama specialisto išvada[323]. Nors šis pažeidimas nelaikytinas esminiu, visgi nesilaikyta atliekamų procesinių veiksmų protokolavimo reikalavimų.

Neapykantos nusikaltimo tyrimui reikšmingi daiktai (apie juos kalbėta aukščiau šiame skyriuje) apžiūrimi jų aptikimo vietoje (remiantis BPK 92 straipsniu[324]), taip pat atlikus kratą, poėmį. Apžiūra atliekama, kai tam tikroms objektų savybėms ar požymiams, turintiems reikšmės nusikalstamos veikos tyrimui nustatyti, nereikia naudoti specifinių tyrimo metodų.

Jei nusikaltimas padarytas lauke, sakykim, miesto gatvėje, apžiūrimi gauti vaizdo įrašai iš stebėjimo kamerų. Štai vienu atveju apžiūrėjus vaizdo įrašą 2015-02-16 tarp 1.11 val. iki 1.53 val., užfiksuoti du vaikinai ir dvi merginos, įvairiose vietose klijuojantys plakatus bei juos matantys iš kavinės išėję asmenys[325]. Kaip matome, pateikti vaizdo įrašai užfiksavo įtariamuosius.

Kada tiriama neapykantos kalba, kuri reiškiama internetinėje erdvėje, apžiūrimi kompiuteriai. Atliekant kompiuterio apžiūrą, būtina nurodyti jo IP adresą. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje daiktų apžiūros protokole teisingai užfiksuota, kad iš A. K. paimto kompiuterio sisteminio bloko apžiūros metu nustatyta, jog kompiuterio IP adresas yra

---

[319] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 62 punktas.

[320] Žaneta Navickienė ir Edvinas Žuravliovas,“ Įvykio vietos apžiūra Lietuvoje: problematika ir efektyvaus veiklos modelio diegimo paieškos“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017):151.

[321] „Kauno apylinkės teismo 2019 gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/43514973593019/1-253-659/2019.

[322] Žaneta Navickienė ir Edvinas Žuravliovas,“ Įvykio vietos apžiūra Lietuvoje: problematika ir efektyvaus veiklos modelio diegimo paieškos“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017): 151.

[323] „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-209-361/2016“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4a0ad846-6c37-4b7e-bc62-5ec954cf0816.

[324] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).

[325] „Kauno apylinkės teismo 2016 lapkričio 4 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-384-240/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/122713871088504/1-384-240/2016.

89.190.96.49.[326] Štai viename daiktų apžiūros protokole nurodyta, kad, apžiūrėjus nešiojamąjį kompiuterį „Samsung“ (serijinis Nr. Z04M93AZ300012T), aptikta tyrimui reikšminga informacija apie lankymąsi elektroniniame tinklalapyje www.15min.lt., kuriame reikšti neapykantos komentarai[327]. Apžiūrimi visi tam tikroje internetinėje svetainėje ar svetainėse, po atitinkamomis nuotraukomis ar straipsniais, ar komentarais, viešoje paskyroje reikšti konkretūs asmens neapykantos komentarai, pasisakymai. Jie apžiūros protokole sunumeruojami skaičiais. Pavyzdžiui, iš vienos baudžiamosios bylos matome, kad 2014-03-24 apžiūros protokole buvo apžiūrėta ir sunumeruota net 13 komentarų, pareikštų internetinėje svetainėje www.facebook.com.[328]Jei neapykantos komentarai reiškiami specialiai tam sukurtoje „Facebook“ viešoje paskyroje, pavyzdžiui, kaip nustatyta vienoje baudžiamojoje byloje, https://www.facebook.com/groups/mespriespederastus, prie apžiūros protokolo pridedama šios paskyros turinio kopija[329]. Ieškant nusikaltimo pėdsakų tikrinama ir „Google“ paieškos istorija, analizuojam elektroninio pašto dėžutės duomenys, parsisiųstų failų istorija[330] ir pan.

Surašant daiktų apžiūros protokolą pagal BPK 207 straipsnio 2 dalį, daiktai smulkiai aprašomi, nurodomi jų požymiai, visi daiktai kiek galima nufotografuojami arba nufilmuojami[331]. Darbo autorės manymu, sunkumų gali kelti išsamus visų apžiūrėtų daiktų aprašymas. Neapykantos kalbos atveju reiktų nepamiršti aprašyti nė vieno neapykantos komentaro, juos sunumeruojant, suskirstant pagal pasisakymo laiką ir vietą. Manytina, kad visi veiksmai turėtų būti fiksuojami protokole pagal jų atlikimo seką.

Apibendrinant galima teigti, kad neapykantos nusikaltimų įvykio vietos apžiūros ypatumai priklauso nuo to, kur nusikaltimas buvo padarytas, – lauke masinių renginių, mitingų, eitynių ir pan. metu ar patalpoje. Ypač sunku apžiūrėti įvykio vietą, esančią lauke, nes dažnai tai apima itin didelę teritoriją. Tokiu atveju svarbu nustatyti kaltininkų ir nukentėjusiųjų judėjimo kryptį, paimti aplinką fiksuojančius vaizdo įrašus. Neapykantos kalba dažniausiai reiškiama internetinėje erdvėje, tad tarp dažniausiai įvykio vietoje pajamų daiktų – nešiojami kompiuteriai, stacionarių kompiuterių sisteminiai blokai, išoriniai diskai, įvairios laikmenos, mobilūs telefonai ir pan. Apžiūrint įvykio vietą būtina viską tiksliai ir išsamiai fiksuoti protokole. Praktikoje surašant įvykio vietos protokolus neišvengiama klaidų. Daiktų apžiūroje yra svarbiausia išsami daiktų

[326] „Rokiškio apylinkės rajono teismo 2011 rugpjūčio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-132-762/2011“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/20638477634020/1-132-762/2011.
[327] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 rugpjūčio 12 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-2275-891/2016, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/94004191586146/1-2275-891/2016?word=bk.170.str.,
[328] „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-209-361/2016“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4a0ad846-6c37-4b7e-bc62-5ec954cf0816.
[329] „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-981-564/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4cdc69e0-3e14-4f33-9a86-615634392c13.
[330] „Kauno apylinkės teismo 2019 gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/43514973593019/1-253-659/2019.
[331] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).

apžiūra, nepraleidžiant net menkiausių smulkmenų. Apžiūrint neapykantos komentarus, reiškiamus internetinėje erdvėje, būtina juos tiksliai surašyti, sunumeruoti pagal pasisakymo laiką, vietą.

3.2.2. Kratos atlikimo ypatumai

Be aukščiau analizuotų, dažniausiai atliekamų procesinių veiksmų atliekami ir kiti veiksmai, pavyzdžiui, krata. Pagal BPK 145 straipsnio 1 dalį krata atliekama, kai yra pagrindas manyti, kad kokioje nors patalpoje ar kitokioje vietoje yra nusikalstamos veikos įrankių, nusikalstamu būdu gautų ar įgytų daiktų bei vertybių, taip pat daiktų ar dokumentų, galinčių turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti, arba kad koks nors asmuo jų turi[332]. Tiriant neapykantos nusikaltimus, krata dažniausiai atliekama siekiant paimti kompiuterinę įrangą, kuria reikšta neapykantos kalba internete. Pavyzdžiui, vienu atveju kratos protokole nurodyta, kad atlikus kratą A. K. bute rastas ir paimtas kompiuterio sisteminis blokas,[333] kitu atveju, kad buvo paimtas nešiojamasis kompiuteris „HP-Compaq nx 6325“, du kompiuterio sisteminiai blokai ir nešiojamasis kompiuteris „Aspire one acer“.[334]

Taip pat kratos metu paimamos skaitmeninės laikmenos,[335] fotoaparatai, mobilaus ryšio telefonai,[336] įvairi su neapykantos reiškimu susijusi simbolika, pavyzdžiui, paimti įvairūs daiktai, susiję su SSRS simbolika, imitacinis V. T. vardu sukurtas „KGB – SSRS“ pažymėjimas.[337] Remiantis praktika, paimami įvairūs spaudiniai, kurie galbūt išreiškia neapykantą – pavyzdžiui, brošiūros „Lietuvos gyventojų netektys okupacijos metais“, iškarpos iš laikraščių, asmeniniai užrašai[338]ir t.t. Kitaip tariant, kratos metu paimami visi neapykantos nusikaltimų padarymo įrankiai bei su tuo galbūt susiję daiktai.

Pastebėtina, kad darant kratą, kaip ir atliekant bet kokius kitus tyrimo veiksmus, įstatymas leidžia šio procesinio veiksmo eigą fiksuoti ir techninėmis priemonėmis: fotografuoti, filmuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus ir kt. (BPK 179 straipsnio 1 dalis)[339]. Pastebėtina, kad praktikoje atliekant kratą, pasitaiko atvejų, kai asmenys, ypač įtariamieji, kaltina pareigūnus netinkamais

[332] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).
[333] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).
[334] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346-303/2017“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/228473222667102/2K-346-303/2017.
[335] „Kauno apylinkės teismo 2019 gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/43514973593019/1-253-659/2019.
[336] „Lietuvos apeliacinio tesimo 2011 vasario 8 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-153/2011“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/52193684808906/2A-153/2011.
[337] „Kauno apylinkės teismo 2019 gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/43514973593019/1-253-659/2019.
[338] „Kauno apylinkės teismo 2019 gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/43514973593019/1-253-659/2019.
[339] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).

veiksmais. Vaizdo įrašas praktikoje tokias abejones išsklaido. Štai, pavyzdžiui, po panašaus kaltinimo, peržiūrėjus vaizdo įrašą, nustatyta, kad vaizdo įrašas ieškovės argumentų dėl netinkamų pareigūnų veiksmų, atliekant kratą, nepatvirtina[340].

Kratos protokolas turi atitikti BPK 179 straipsnyje numatytus bendruosius bei BPK 149 straipsnyje keliamus specialiuosius reikalavimus. Daugiausia keblumų praktikoje kelia kratos metu paimtų daiktų surašymo išsamumas. Pavyzdžiui, „neaišku, kokie dokumentai buvo paimti, nes kratos protokole jie neaprašyti".[341] Akivaizdu, kad surašant kratos protokolą reikia aiškiai ir detaliai aprašyti visus paimtus objektus.

Apibendrinant galima daryti išvada, kad kratos metu paimami visi su neapykantos nusikaltimu susiję įrankiai bei su šiuo nusikaltimu galimai susiję daiktai –kompiuterinė įranga, skaitmeninės laikmenos, brošiūros, įvairi simbolika ir pan. Paimami objektai privalo būti kuo detaliau ir išsamiau aprašyti kratos protokole, tačiau praktikoje šis reikalavimas ne visuomet įvykdomas.

3.2.3. Nukentėjusiojo, liudytojo ir įtariamojo apklausos bruožai

Vienas svarbiausių tyrimo veiksmų, siekiant atkleisti neapykantos nusikaltimus, – nukentėjusiojo, liudytojo ir įtariamojo apklausos. Šioms apklausoms pagal galimybes derėtų pasiruošti, kaip pažymi R. Burda, išstudijuoti bylos medžiagą, ištirti apklausiamojo asmenybę, nustatyti apklausos dalyką, planą, parengti technines priemones[342]pan. Pasiruošimas apklausai neabejotinai padeda efektyviau ją vykdyti, tačiau nederėtų pernelyg uždelsti su pasiruošimu apklausai, kai ketinama apklausti nukentėjusįjį asmenį (nors būtinai reikia įvertinti aukos patirtą neapykantos nusikaltimo pobūdį ir, jei buvo įvykdytas itin skaudus nusikaltimas, tyrėjas turi pasiruošti tam, kad apklausa bus itin sudėtinga). Ž. Navickienė ir K. Miliūnė atkreipia dėmesį, kad apklausti nukentėjusįjį tikslinga praėjus kuo mažiau laiko po neapykantos nusikaltimo, nes tuomet aukų atsiminimai – aiškiausi.[343] Tačiau praėjus mažam laiko tarpui po įvykio kyla pavojus susidurti su tam tikrais sunkumais. Mokslininkai pažymi, kad praėjus kokioms 3 dienoms po nusikaltimo nukentėjusysis apklausos metu gali vengti kalbėti apie jį, nukentėjusiojo atsakymai gali atrodyti nenuoširdūs ir sukelti įtarimų, kad jis pats dalyvavo nusikalstamoje veikloje. Esant

[340] „Lietuvos apeliacinio tesimo 2011 vasario 8 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-153/2011", ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/52193684808906/2A-153/2011.
[341] „Vilniaus apygardos teismo 2008 birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-476-92-2008", ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/17925563972291/1S-476-92-2008.
[342] Snieguolė Matulienė „Apklausos ir akistatos taktika", iš Kriminalistika. Taktika ir metodika: vadovėlis.. Vidmantas Egidijus Kurapka et. al., (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2013), 114.
[343] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 69.

tokiai situacijai, rekomenduojama nukentėjusįjį apklausti pakartotinai po 2-3 savaičių [344]. Vadinasi, tyrėjas prieš pradėdamas nukentėjusiojo apklausą turi pasiruošti galimiems dviem scenarijams: kai auka vengia kalbėti apie nusikaltimą ir kai kalba apie jį. Remiantis teismų praktikos dėl neapykantos nusikaltimų analize, nukentėjusiojo gana dažnai pažymima, kad nukentėjusysis apklaustas du kartus[345].

Pastebėtina, kad privalomas ir pagrindinis klausimas, kuris turi būti užduodamas ne tik nukentėjusiajam, tačiau ir liudytojams bei įtariamiesiems – ar buvo neapykantos motyvas kaltininko veiksmuose[346]. Klausiama: „koks konkrečiai galėjo būti neapykantos nusikaltimo motyvas, kuo nukentėjusysis grindžia, argumentuoja savo tokią poziciją (nuomonę)?“ [347].

Taip pat nukentėjusiojo dera klausti apie įvykio vietą, laiką, apie tai, ką jis veikė nusikaltimo dieną ir konkrečiai ką veikė prieš incidentą, ar pažinojo kaltininką anksčiau, jei taip - kokie jų santykiai, ar anksčiau prieš nukentėjusįjį buvo įvykdytas neapykantos nusikaltimas, jei taip - kada, kur, kas tai padarė ir ar buvo kreiptasi į teisėsaugos instituciją, ar buvo iškelta baudžiamoji byla, jei taip - koks sprendimas buvo priimtas, kokia bylos baigtis, kiek žmonių dalyvavo tiriant nusikaltimą, kokie buvo jų vaidmenys, santykiai ir pan. Klausiama apie tai, kokius konkrečiai žodžius, komentarus kaltininkai pasakė, kokie veiksmai lydėjo šiuos žodžius, ar buvo grasinama, kokie tie grasinimai, kieno adresu, ar nukentėjusysis gavo kokių nors neapykantos leidinių, žinučių, jei taip – kada ir kur, ar jo atžvilgiu buvo sukurti kokie nors piešiniai, užrašai, jei taip – kada ir kur ir t.t. Taip pat klausiama ir apie tai, ar nukentėjusiajam žinomos kokios nors žmonių grupės, organizacijos, kurstančios neapykantą, ar kaltininkas – jų narys. Teiraujamasi apie įvairius kaltininko požymius, bruožus – siekiant jį identifikuoti[348]. Aiškinamasi, ar, „nukentėjusiojo manymu, kas nors matė, girdėjo, žino apie tokį su neapykanta susijusį įvykį (įvykio liudytojai ar kiti ką nors galintys žinoti asmenys)“[349]. Kaip matome, nukentėjusiajam, kaip ir bet kokio kito nusikaltimo aukai, turi būti užduodami visi įmanomi klausimai apie įvykio vietą,

[344]Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d.

[345] Pvz.„„Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc45bb8b-5810-4ec1-baa1-16ec9d69a722.

[346] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 64, 65 punktai.

[347] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 70.

[348] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[349] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 70.

aplinkybes, kaltininką. Tačiau užduodami ir specifinio pobūdžio klausimai – susiję su neapykantos motyvo apraiškų konstatavimu.

Atkreiptinas dėmesys, kad apklausiant nukentėjusįjį dera vengti atitinkamų klausimų, siekiant aukos neužgausti, neįžeisti, nesutrikdyti ir taip užtikrinti sklandesnę apklausą. Pavyzdžiui, atliekant nukentėjusiųjų nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų asmenų apklausą, rekomenduojama[350] vengti nebūtinų klausimų apie nukentėjusiojo privatų gyvenimą, ypač kai tai nėra tiesiogiai susiję su nusikalstama veika, kurios padarymu yra kaltinamas kaltinamasis, apriboti klausimus apie nukentėjusiojo seksualinį gyvenimą, nebent tai yra būtina tyrimui. Siūlytina paklausti, su kokia lytimi jis save identifikuoja, kokios lyties įvardžiu jis norėtų, kad į jį būtų kreipiamasi.[351] Neapykantos nusikaltimai labai subtilūs, tad bendraujant su auka, kai jos klausiant turi būti parenkami tai situacijai tinkami žodžiai. Šiuo atveju, darbo autorės manymu, pareigūnams gali būti gana keblu bendrauti, nes neturima daug patirties bendraujant su, pavyzdžiui, translyčiais, „transseksualiais ir kt. asmenimis. Tai rodo, kad prieš apklausą, siekdamas parinkti tinkamus žodžius, klausimus, pareigūnas turi pasidomėti nukentėjusiuoju, jo tapatybe, savęs suvokimu.

Jei nukentėjusysis turi ką pasakyti – reiktų leisti pasakoti jam pačiam, klausimus užduoti tik siekiant patikslinti tam tikras pasakojimo detales, nes mokslininkai nurodo ir tai, kad „veiksmingiausias apklausos būdas – aukos pasakojimo išklausymas“.[352] Tačiau, jei nukentėjusysis užsisklendęs ir pats nepasakoja, – prireiks daugiau klausimų, pirmiausia mėginant sukurti pasitikėjimo atmosferą apklausoje. Kiekvienas nukentėjusysis ir situacija individuali, tad tyrėjas turėtų įvertinti susiklosčiusią padėtį ir pasirinkti geriausią konkrečioje situacijoje nukentėjusiojo apklausos būdą.

Svarbu, kad apklausą vykdantys pareigūnai turėtų tiksliai – netrumpindami ir neperfrazuodami - cituoti, ką sako auka, ir tai užrašyti. Tai gali būti frazės, apibūdinančios užpuolimą arba aukos jausmus įvykio metu ar po jo[353]. Tikslūs pasakymai ypač svarbūs, nes jie gali tapti pagrindiniu kriterijumi, sprendžiant, ar padarytas neapykantos nusikaltimas.

Toliau aptartina įtariamojo, padariusio neapykantos nusikaltimą, apklausa. Įtariamajam (kaip ir nukentėjusiajam ir liudytojui), „turi būti privalomai pateikiamas klausimas dėl aptariamos

[350] Autorės pastaba. Nors rekomendacijos, kuriomis remiamasi pateikia patarimus dėl bendravimas ir nukentėjusiojo apklausa teismo posėdžio metu, manytina, kad kai kurie aspektai tinkami ir ikiteisminiame turime vykdomoje apklausoje.

[351] Michalas Bilewiczas et al., *Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų praktinis vadovas* (Nacionalinė lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių asmenų asociacija, 2016), 113.

[352] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 69-70.

[353] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 69.

motyvacijos ir veikos tikslo buvimo jo veiksmuose“.[354] Todėl apklausiant įtariamąjį reikia įvertinti, ar asmuo veikė tyčia, turėdamas tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį arba pakurstyti smurtauti, fiziškai susidoroti su juo dėl jo rasės, tautybės bei kitų neapykantos pagrindų.[355]

Apklausiant įtariamąjį būtina išsiaiškinti nusikalstamos veikos aplinkybes – laiką, vietą, taip pat atliktų veiksmų intensyvumą, jų sistemingumą. Taip pat mokslininkų manymu, būtina išsiaiškinti, ar kaltininkas yra kokios nors žmonių grupės, organizacijos, kurstančios neapykantą, narys. Jei taip, kokiomis aplinkybėmis ten pateko, kaip sužinojo apie tokią grupę arba kas šią grupę jam rekomendavo ir pan. Klausiama, kas skatina jį dalyvauti šios grupės veikloje –tikslai, priemonės, laimėjimai, šūkiai, vadovas, konkreti veikla (kuri iš jų) ir pan. Jei asmuo nėra aptartos grupės narys, dera sužinoti, gal jis, net nebūdamas nariu, dalyvauja tokios grupės veikloje. Jei taip, kiek reguliariai dalyvauja ir kokioje veikloje, kaip vertina šios grupės tikslus (teigiamu ir neigiamu aspektu), veiklą, vadovus ir pan. Jei tiriamas neapykantos nusikaltimas rasistiniu, tautiniu pagrindu, būtina, remiantis dokumentais, nustatyti, kokia asmens tautybė ir koks jo paties manymu, jo etinis identitetas[356]. Jei padarytas neapykantos nusikaltimas kitu pagrindu, dera sužinoti įtariamojo požiūrį į, pavyzdžiui, seksualines mažumas, translytiškumą. Taip pat būtina aiškintis ir jo supratimą apie tam tikrą nusikaltimą bei jo pasisakymų pobūdį, turinį, ypatumus. Pavyzdžiui, vienu atveju įtariamasis apklausos metu P. S. nurodė, kad, kai bučiuojasi du vyrai, nėra normalu[357]. Toks pareiškimas galėtų reikšti, kad įtariamasis neigiamai vertina homoseksualius santykius ir dėl to galėtų kilti neapykanta.

Darbo autorės manymu, dar prieš apklausą derėtų išsiaiškinti ir tai, ar įtariamasis anksčiau buvo baustas administracine ar baudžiamąja tvarka dėl neapykantos nusikaltimo. Apie tai apklausoje vertėtų paklausti ir įtariamojo. Štai vienu atveju ikiteisminio tyrimo metu apklausiamas įtariamasis L. M. parodė, kad buvo baustas administracine tvarka 57 eurų bauda, kai pamatęs praeinančią juodaodę moterį ją įžeidė rasiniu pagrindu. [358] Akivaizdu, kad ankstesnė įtariamojo veikla, nukreipta prieš tam tikrus asmenis neapykantos aspektu, gali rodyti neapykantos motyvą jo veiksmuose.

---

[354] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 65 punktas.

[355] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 88.

[356] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[357] „Kauno apylinkės teismo 2014 rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2759-720/2014“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/54499032067565/1-2759-720/2014.

[358] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 lapkričio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2243-908/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/86036368686982/1-2243-908/2016.

Žinome, kad įtariamasis – centrinė tyrimo figūra, suinteresuotas proceso dalyvis, prieš kurį nukreiptas visas tyrimas. Todėl jis, siekdamas sau padėti, visuomet visokiais būdais, o taip pat ir meluodamas gali siekti palankesnės padėties sau. Tad apklausiant įtariamąjį visada būtinas ypatingas atidumas, atkreipiant dėmesį į galimybę meluoti. Darbo autorės manymu, melavimą gali rodyti nenuoseklūs kaltininko parodymai apklausos metu. Štai vienu atveju nustatyta, kad pirmosios apklausos metu kaltinamasis J. M. teigė, kad jis nukentėjusįjį tik pastūmė. Antrosios apklausos metu jau sakė, kad jis sudavė kaire ranka nukentėjusiajam į galvą ir dešine ranka į kaklą. Kitas kaltinamasis E. L. pirmosios apklausos metu teigė, jog nukentėjusiojo niekas nemušė, o antrosios apklausos metu – kad J. M. pečiu užkabino nukentėjusįjį ir pliaukštelėjo jam per veidą. Taip pat apklausų metu iš esmės skyrėsi E. L. parodymai ir dėl to, ar šis yra matęs nukentėjusįjį iki konflikto.[359] Akivaizdu, kad tokie nenuoseklūs įtariamojo parodymai gali reikšti tai, kad jis meluoja.

Siekiant ištirti neapykantos nusikaltimą daug reikšmingos informacijos gali suteikti ir liudytojų apklausos. Mokslininkai pažymi, kad nustatant liudytojų apklausos dalyką galima vadovautis tomis pačiomis nuostatomis kaip ir atliekant nukentėjusiųjų apklausą. Visgi apklausos taktinių metodų pasirinkimas šiuo atveju skiriasi tuo, kad, skirtingai nei nusikaltimo aukai, liudytojui nėra padaryta žala, todėl galima tikėtis išsamesnių nuoseklesnių parodymų[360]. Taigi, tikėtina, kad liudytojų apklausa tiksliau ir objektyviau paaiškins situaciją.

Liudytojų kaip ir nukentėjusiųjų dera klausti apie įvykio aplinkybes, kaltinamojo asmenį, jo priklausymą tam tikrai žmonių grupei, reiškiančiai neapykantą kokiu nors pagrindu ir pan. Visuomet klausimais svarbu aiškintis neapykantos motyvo egzistavimą. Svarbu žinoti, kad, mokslininkų nuomone, jei liudytojai teigia, kad tai neapykantos nusikaltimas, tikėtina, kad jie situaciją ir socialinių grupių problematiką tokiose situacijose supranta geriau. Taigi tai būtina pažymėti dokumentuose. [361]

Liudytojų parodymai yra naudingi ne tik patvirtinant ar paneigiant tam tikrus įtariamojo ir nukentėjusiojo parodymus apie konkrečias padaryto nusikaltimo padarymo aplinkybes, tačiau ir nustatant neapykantos motyvo apraiškas įtariamojo elgesyje dar iki incidento. Tad derėtų įtariamąjį pažįstančio liudytojo klausti kaip, įtariamasis, jo nuomone, vertina tam tikrus asmenis dėl jų tautybės, rasės, seksualinės orientacijos ir kt. neapykantos motyvų, koks jo požiūris, nuostatos ir pan. Pavyzdžiui, vienu atveju apklaustas liudytojas M. B. užsiminė apie jam buvusį

[359] „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc45bb8b-5810-4ec1-baa1-16ec9d69a722.

[360] Александр Яковлевич Винников, *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти*. (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.

[361] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 69.

nepriimtiną įtariamojo V. L. nuomonės reiškimą, aštrius ir užgaulius pasisakymus dėl rusų tautybės asmenų[362]. Tokie parodymai veda prie išvados, kad įtariamasis gali atlikti neapykanta pagrįstus veiksmus prieš rusų tautybės asmenis. Kitu atveju, pirmosios apklausos metu liudytojas T. P. teigė, kad įtariamieji „galėjo sumušti užsienietį, kadangi jie yra tokių pažiūrų, yra nacionalistai“. Kitos apklausos metu liudytojas prasitarė, jog įtariamieji ne kartą yra išsakę savo neigiamas pažiūras į užsienio piliečius, ypač tamsiaodžius.[363] Ir šiuo atveju liudytojo parodymai atskleidė galimą neapykantos motyvą įtariamųjų veiksmuose.

Pavyzdžiui, mokslinėje doktrinoje nurodoma, kad homofobinių nusikaltimų atveju kaltininkai dažnai kaltina auką, kad nukentėjusysis jų atžvilgiu turėjo seksualinių planų[364]. Liudytojų apklausa galėtų patvirtinti/paneigti tokį teiginį.

Pastebėtina, kad kuomet neapykantos nusikaltimas padarytas viešoje vietoje, masinio renginio metu, ir yra daug liudytojų, juos visus apklausti užtrunka daug laiko ir yra gana sudėtinga užduotis. Pavyzdžiui, vienu atveju dėl neapykantos nusikaltimo padarymo apklausti net 25 liudytojai.[365] Visgi, nė vieno jų įnašo tyrimui negalima sumenkinti – būtina apklausti visus. Tokiu atveju tikslinga apklausti ne tik eitynių ar mitingo ir pan. dalyvius, mačiusius įvykį, tačiau ir, kaip teigia Ž. Navickienė ir K. Miliūnė, šalia neapykantos nusikaltimo vietos gyvenančius ar dirbančius asmenis, kurie galėjo pamatyti, išgirsti aukoms skirtus pa žeidėjų įžeidinėjimus, pažeminimus ir pan.[366]Šių asmenų apklausa padėtų dar objektyviau įvertinti incidentą.

Apibendrinant galima teigti, kad apklausiant dėl neapykantos nusikaltimo tiek nukentėjusįjį ir liudytoją, tiek įtariamąjį, specifiška yra tai, kad turi būti privalomai klausiama ir aiškinamasi dėl neapykantos motyvo jo veiksmuose buvimo fakto. Neapykantos nusikaltimai – subtilūs, o jų aukos iš daugumos asmenų išsiskiria tam tikrais specifiniais bruožais, tad, atliekant apklausą, reikia parinkti tinkamą apklausos taktiką, žodžius, užduodant klausimus tik minimaliai, kiek reikia, teirautis apie aukos privatų gyvenimą. Apklausose svarbu išsiaiškinti įtariamojo supratimą, požiūrį, jo nuomonę apie tam tikros tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokiai žmonių grupei priklausančius asmenis, kuri susiformavo dar iki konkretaus incidento. Daug informacijos gali suteikti faktas, kad įtariamasis yra kokios nors žmonių grupės, organizacijos, kurstančios neapykantą, narys. Kada nusikaltimas įvykdytas viešoje vietoje, masinių renginių metu, apklausa

[362] „Kauno apygardos teismo 2017 liepos 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/216931632101862/1A-151-360/2017.
[363] „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc45bb8b-5810-4ec1-baa1-16ec9d69a722.
[364]Александр Кондаков, *Преступления на почве ненависти против ЛГБТ в России*, (Центр независимых социологических исследований: Реноме, 2017), 53.
[365] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-359/2014“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/267063738226763/2K-359/2014.
[366] Žaneta Navickienė ir Kristina Miliūnė, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020), 70.

sudėtinga dėl didelio liudytojų skaičiaus. Šiuo atveju turi būti apklausiami ne tik sakykim, mitingo ar eitynių dalyviai matę, įvykį, tačiau ir šalia neapykantos nusikaltimo vietos gyvenantys ar dirbantys asmenys.

3.2.4. Objektų tyrimo ir ekspertizės atlikimo ypatumai

Tiriant neapykantos nusikaltimus, dažnai kyla poreikis ištirti atitinkamų komentarų pobūdį, nustatant, ar juos galima laikyti neapykantos kalba ar ne. Tokiais atvejais atliekamas tekstinis, kalbinis galimai neteisėtos informacijos, jos turinio, pobūdžio ir prasmės tyrimas arba ekspertizė. N. Bitiukova pažymi, kad tiriant neapykantos nusikaltimus „dažnai dalyvauja ir specialių žinių turintys asmenys – įvairių mokslo sričių specialistai, ekspertai – lingvistai, istorikai, semiotikai. Į šiuos ekspertus kreipiamasi dėl išvados pateikimo. Dažniausiai ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai kreipiasi į Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją, taip pat į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą, Lietuvos Socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutą, Lietuvos istorijos institutą. Savo išvadoje institucija pateikia įvertinimą, ar viešai paskelbta informacija skatina nesantaiką dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų“.[367] Kaip matome, neapykantos nusikaltimų atveju ypač reikia lingvistinių, istorinių žinių, kurių gali turėti atitinkami specialistai arba ekspertai. Pavyzdžiui, atliekant tyrimą specialistas aiškinosi postsovietinėje erdvėje vartojamų žodžių „fašistas“, „kacapas“, „ruskis“, „ruskelis“ reikšmę neapykantos kontekste. Nustatyta, kad, įvardinant rusus kaip „fašistus“, jie yra niekinami, menkinami. Žodis į norminės kalbos žodynus nėra įtrauktas. Lietuvoje yra nenorminės kalbos žodynas, kuriame žodis „kacapas“ įvardijamas kaip niekinantis, reiškia „ruskis“, „ruskelis“, rusų tautos žmonių pravardė ir nukreiptas būtent į rusų tautybės žmones ir jų paniekinimą.[368]

Pažymėtina, kad kreipiantis dėl lingvistinio tyrimo ar ekspertizės atlikimo ypač svarbu pateikti tikslų tekstą, cituojant jį pažodžiui, tai reiškia niekaip neredaguotą, neiškraipytą, nepapildytą, su visomis klaidomis, kableliais. Netikslaus teksto pateikimas tyrimui ar ekspertizei gali nulemti jos išvadų netinkamumą. Štai, pavyzdžiui, vienu atveju ekspertiniam tyrimui buvo pateiktas netikslus V. L. tekstas, tačiau nustatyta, kad iš esmės skirtumai susiję daugiausia su skyrybos ženklais, pavieniais žodžiais (pvz., pavadinime neįrašytas žodis „diagnozė“). Tokie neatitikimai buvo įvertinti kaip objektyviai nepakeičiantys teksto turinio iš esmės. Ekspertas L. L. paaiškino, jog, atliekant teksto tyrimą, reikšmę turi ne kableliai ar gramatinės klaidos, o tai,

[367] Natalija Bitiukova, *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013), 30.
[368] „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1433-276/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/8097470185809/1-1433-276/2018.

koks poveikis yra daromas[369]. Darbo autorės manymu, siekiant išvengti teksto komentarų netikslumų jį perrašant ir iš to kylančių problemų, kai komentaras parašytas elektroninėje erdvėje, tikslinga medžiagą iš interneto tyrimui pateikti išspausdinus momentinę ekrano kopiją, apimančią visą aktualų vaizdą.

Taip pat dažnai prireikia ir kompiuterinių sistemų tyrimo, todėl paskiriamas informacinių technologijų tyrimas ar ekspertizė. Remiantis Rekomendacijų dėl neapykantos nusikaltimų 90 punktu, atlikus informacinių technologijų tyrimą ar ekspertizę „pateikiama išvada dėl tyrimui reikšmingos informacijos paskelbimo elektroninėje erdvėje iš atitinkamos kompiuterinės sistemos fakto, laiko ir (ar) turinio, tekstų autorystės nustatymo“[370]. Šiuo atveju pavedama atlikti tyrimą ir pateikti išvadą dėl tyrimui reikšmingos informacijos paskelbimo elektroninėje erdvėje iš atitinkamos kompiuterinės sistemos fakto, laiko ir (ar) turinio, tekstų autorystės nustatymo[371].

Čia dera skirti specialistą ir jo teikiamą išvadą nuo ekspertizės. Pagal BPK 89 straipsnio 1 dalį, „specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais arba dalyvauti atliekant kitus baudžiamojo proceso veiksmus“[372]. Taigi specialistai – asmenys, turintys žinių, kurias sukaupė mokydamiesi, lavindamiesi, ilgai dirbdami, kurios gali praversti tiriant neapykantos nusikaltimą. Tačiau jie nėra ekspertai. Ekspertas, pagal BPK 84 straipsnio 1 - reikiamų specialių žinių turintis asmuo, kuris yra įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą[373]. Kaip matome ekspertas – taip pat turintis specialių žinių asmuo, tačiau jis yra įrašytas į ekspertų sąrašą. Nors iš esmės tiek specialistas, tiek ekspertas – panašūs, manytina, kad specialistų pagalbos prašoma dėl mažiau sudėtingų klausimų, ekspertų nuomonė pateikiama sudėtingesniais atvejais, atlikus ekspertizę (pavyzdžiui, lingvistinę) – taigi eksperto išvados tenka laukti ilgiau. Praktikoje atliekant ikiteisminį tyrimą specialisto išvados prilyginamos eksperto išvadai. Štai baudžiamojoje byloje Nr. 1A-481-317/2015 nustatyta, kad Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos išvados negali būti vertinamos kaip eksperto išvada, nes ikiteisminio tyrimo metu ji gali būti skiriama tik pagal BPK 208 – 211 straipsnių reikalavimus, ją gali atlikti tik ekspertas, esantis teismo ekspertų sąraše arba BPK 210 straipsnyje pagrindais ir tvarka. Šiuo konkrečiu atveju ekspertizės aktą surašęs asmuo nėra įtrauktas į teismo ekspertų sąrašą, todėl jo išvada turi būti

[369] „Kauno apygardos teismo 2017 liepos 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017 https://e-teismai.lt/byla/216931632101862/1A-151-360/2017“.
[370] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 62 punktas.
[371] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 90 punktas.
[372] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).
[373] “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas”. *Valstybės žinios*, 37, 1341 (2002).

vertinama tik kaip specialisto išvada.[374] Visgi, pažymėtina, kad remiantis LAT išaiškinimu tiek, specialisto išvada, tiek eksperto išvada kaip įrodymai turi vienodą vertę[375].

Įdomu pastebėti, kad, remiantis teismų praktika, siekiant išsiaiškinti religinių komentarų pobūdį. kaip specialistas yra pasitelkiamas kunigas[376]. Šiuo atveju kyla diskusijų, ar kunigas, būdamas katalikų dvasininku, gali būti laikomas specialistu bei nešališku, objektyviu komentarų, kuriais reiškiama nuomonė apie tikėjimą vertintoju. Pirmosios instancijos teismas išreiškė abejonę dėl šio subjekto objektyvumo ir šališkumo, tuo ir todėl skyrė lingvistinę ekspertizę, o apygardos teismas kunigo, kaip specialisto, išvadą pripažino tinkama. Teismas nurodė, kad specialisto išvados, kaip įrodymų šaltinio, specifiką lemia tai, kad aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti, nustato asmuo, turintis specialių žinių. Tačiau specialisto išvadą teismas patikrina ir įvertina. Vertinant specialisto išvadą patikrintas ir įvertintas ne tik jų sąsajumas (liečiamumas) ir leistinumas, bet ir kai kurios kitos aplinkybės, būtent: taikytų metodų mokslinis pagrįstumas ir tinkamumas; pateiktos ekspertui ar specialistui medžiagos išsamumas, pakankamumas ir kokybiškumas; pateiktų pradinių duomenų teisingumas; ekspertui ar specialistui pateiktos medžiagos ištyrimo visapusiškumas; požymių, kuriais remdamasis, specialistas pateikia išvadą, nustatymo teisingumas[377]. Šis pavyzdys parodo, kad specialistas tik pateikia savo nuomonę, remdamasis turimomis specialiomis žiniomis. Tačiau specialisto išvadoje pateiktus duomenis vertina (įvairių aplinkybių kontekste) ir nustato ar tam tikras komentaras yra neapykantos kalba, tik teismas. Atsižvelgiant į tai galima teigti, jog kunigas, kaip turintis specialių su teologija susijusių žinių, yra tinkamas specialistas. Jo išvada bus galima remtis kaip objektyviu pagrindu, jei ji informatyvi, objektyvi, pagrįsta ir pan. Žinoma, tą nustato teismas.

Pažymėtina, kad praktikoje pasitaiko atvejų, kai pateikiama specialisto išvada dėl neapykantos nusikaltimo nėra objektyvi. Štai vienu atveju nustatyta specialisto išvada apie pateiktą komentarą nėra informatyvi, joje nurodyti teiginiai peržengia specialisto kompetencijos ribas, išvada neobjektyvi, nepagrįsta bylos duomenimis, nes joje vadovaujamasi tais duomenimis, kurie nebuvo pateikti tyrimui, daromos išvados neatitinka faktinių bylos aplinkybių.[378] Atsižvelgdamas į tai, teismas ją vertino kritiškai ir nesivadovavo baudžiamojoje byloje.

Dera pabrėžti, kad lingvistinis tyrimas ar ekspertizė – gana sudėtinga užduotis todėl, kad lingvistiškai paaiškinti tam tikro komentaro prasmę, turinį, ypač jei parašytame komentare nėra

[374] „Kauno apygardos teismo 2015 rugsėjo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-481-317/2015“, ETESIMAI https://eteismai.lt/byla/3073088188852/1A-481-317/2015.
[375] „2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, *Teismų praktika* 50.
[376] „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-209-361/2016“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4a0ad846-6c37-4b7e-bc62-5ec954cf0816.
[377] „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-209-361/2016“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4a0ad846-6c37-4b7e-bc62-5ec954cf0816.
[378] „Kauno apygardos teismo 2015 rugsėjo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-481-317/2015“, ETESIMAI https://eteismai.lt/byla/3073088188852/1A-481-317/2015.

konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą. yra gana keblu net specialistui ir ekspertui. Todėl pasitaiko atvejų, kad bylos nagrinėjime teisme ekspertas, atlikęs komentarų ekspertizę, pripažįsta, jog ikiteisminio tyrimo metu jo paties pateiktas ekspertizės aktas yra iš dalies nepagrįstas.[379] Šiuo atveju pirmosios instancijos teismas priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį vadovavosi visu ekspertizės akto turiniu, kuris iš dalies galėjo lemti ir neteisingą sprendimą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tiriant neapykantos nusikaltimus dažniausiai reikalinga lingvistikos, kompiuterinių sistemų, rečiau religijos, istorijos specialistų ir ekspertų pagalba. Tam tikrą tekstą, komentarą tyrimui ar ekspertizei būtina pateikti tikslų, be jokių iškraipymų, prirašymų, su visomis klaidomis. Siekiant išvengti komentaro netikslumų jį perrašant ir iš to kylančių problemų, kai komentaras parašytas elektroninėje erdvėje, tikslinga medžiagą iš interneto tyrimui pateikti išspausdinus momentinę ekrano kopiją, apimančią visą aktualų vaizdą. Tiek specialistas, tiek ekspertas gali suteikti specialių žinių tam tikru klausimu. Skirtingai nei specialistu, ekspertu gali būti pripažįstamas tik asmuo, įrašytas į ekspertų sąrašą. Paprastai ekspertas, lyginant su specialistu, sprendžia sudėtingesnius klausimus, atlikdamas ekspertizę, kurią atlikti reikia daugiau laiko nei specialisto išvadai pateikti. Todėl specialisto pagalba neapykantos nusikaltimų tyrimo atveju labiau prieinama, nors kartais problemų kelia pateikiamos specialisto išvados neapibrėžtumas, neaiškumas, neobjektyvumas. Nors ekspertas ir specialistas - nėra tapatūs subjektai, jų išvados baudžiamajame procese turi vienodą vertę. Ypač sudėtingas lingvistinis tyrimas ar ekspertizė, kai parašytame komentare nėra konkrečių, tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą žodžių. Praktikoje dėl to neišvengiama klaidų.

[379] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, ETEISMAI http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6aae0836-c184-4718-8a8c-a04c37b8c392.

IŠVADOS

1. Neapykantos nusikaltimais galima vadinti specifines nusikalstamas veikas: 1) padarytas prieš tam tikrai socialinei grupei priskirtinus (dėl rasės, tautybės, religijos, seksualinės orientacijos ir pan.) asmenis, jų grupę ar jiems priklausančią nuosavybę; 2) kai šios veikos yra motyvuotos kaltininko išankstinių, prietarais ar stereotipais grįstų neigiamų, priešiškų, neapykanta išreikštų nuostatų prieš tokį asmenį (ar grupę). Neapykantos nusikaltimai yra bet kokie nusikaltimai, kuriems būdingas neapykantos motyvas.

2.1. Nukentėjusysis nuo neapykantos nusikaltimų yra asmuo, pasižymintis išsiskiriančiais iš asmenų daugumos tapatybės bruožais, kurių jis negali kontroliuoti ar kaip nors pakeisti arba nusikaltimo subjekto manymu tokiais požymiais pasižymintis asmuo, nors realiai jis šiais požymiais nepasižymi.

2.2. Lietuvoje dažnesnis nepilnos struktūros neapykantos nusikaltimų padarymo būdas, kadangi reti smurtinio pobūdžio neapykantos nusikaltimai ir dažniau neapykanta reiškiama per neapykantos kalbą. Neapykantos kalbos padarymo būdui būtinas – viešumas. Praktikoje dažniausiai pasitaikantys nusikaltimo įrankiai – prietaisai, susiję su prisijungimu prie elektroninės erdvės – interneto.

2.3. Pagrindinė neapykantos nusikaltimų padarymo vieta – vieša vieta arba vieša informacijos sklaidos erdvė. Visi neapykantos nusikaltimai gali būti įvykdomi pakartotinai toje pat vietoje. Neapykantos nusikaltimai, kurie padaromi fiziškai (ne virtualioje erdvėje), dažnai planuojami ir padaromi sulaukiant palankaus laiko. Kadangi neapykantos kalba dažnai reiškiama ne pavieniais komentarais, šioms nusikalstamoms veikoms būdingi ilgai (keli metai) besitęsiantys laikotarpiai.

2.4. Neapykantos nusikaltimų subjektai Lietuvoje – vyriškos lyties, lietuvių tautybės, neteisti, įvairios šeimyninės padėties, išsilavinimo, profesijų, tiek jauno ir darbingo, tiek pensinio amžiaus, radikalių pažiūrų pavieniai ir bendrininkaujantys asmenys, arba tokių asmenų grupės (ir atsitiktinės) iš kurių didžiausią pavojų kelia neatsitiktinės, radikalių, ekstremistinių pažiūrų grupės, besikuriančios ir internetinėje erdvėje. Homofobinių neapykantos nusikaltimų subjektai dažniau jauni, besimokantys, studijuojantys ar žemesnio nei aukštasis išsilavinimo asmenys. Vyresnių, aukštąjį išsilavinimą turinčių subjektų neapykantos reiškimas daugiau susijęs su tautine, rasine neapykanta, teigiamu požiūriu į okupaciją, sovietiniu laikotarpiu vykdytą genocidą. Neapykantos subjektai gali būti – pavieniai asmenys, asmenų grupės (ir atsitiktinės).

3. Planuojant tyrimą išskirtinos trys tipinės neapykantos tyrimo situacijos: 1) kai nusikaltimas yra asmeninio konflikto rezultatas; 2) kai nusikaltimas – tam tikro asmens ir grupės asmenų, kurių atžvilgiu reiškiama neapykanta, konflikto rezultatas, bei 3) kai neapykantos

nusikaltimas yra tarpgrupinio konflikto rezultatas. Identifikavus vieną jų, remiantis turimais duomenimis apie neapykantos nusikaltimą padariusį asmenį nustatomi tipinių tyrimo situacijų pogrupiai. Priklausomai nuo to ar kaltininkas žinomas ir yra sulaikytas, ar žinomas, tačiau nesulaikytas, ar nežinomas, keliamos ir tikrinamos atitinkamos tyrimo versijos, atliekami tyrimo veiksmai.

4.1. Neapykantos nusikaltimų įvykio vietos apžiūros ypatumai priklauso nuo to, kur nusikaltimas buvo padarytas – lauke masinių renginių, mitingų, eitynių ir pan. metu ar patalpoje. Kai įvykio vieta lauke ir apima itin didelę teritoriją svarbu nustatyti kaltininkų ir nukentėjusiųjų judėjimo kryptį, paimti aplinką fiksuojančius vaizdo įrašus. Praktikoje surašant įvykio vietos protokolus neišvengiama klaidų.

4.2. Kratos metu paimami visi su neapykantos nusikaltimu susiję padarymo įrankiai bei su šiuo nusikaltimu galimai susiję daiktai – kompiuterinė įranga, skaitmeninės laikmenos, brošiūros, įvairi simbolika ir pan. Itin svarbu, kad paimami objektai privalo būti kuo detaliau ir išsamiau aprašyti kratos protokole, tačiau praktikoje šis reikalavimas ne visuomet įvykdomas.

4.3. Apklausiant tiek nukentėjusįjį ir liudytoją, tiek įtariamąjį turi būti tam pasiruošiama ir visuomet privalomai klausiama ir aiškinamasi dėl neapykantos motyvo. Apklausiant įtariamąjį svarbu išsiaiškinti jo supratimą, požiūrį, nuomonę apie tam tikros tautos, rasės, kultūros ir t.t. žmonių grupei priklausančius asmenis. Apklausiant nukentėjusįjį, siekiant sukurti saugumo pojūtį, būtina įsigilinti į jo emocinę būseną ir taip pasirinkti tinkamiausią apklausos būdą. Reikia vengti nebūtinų klausimų apie nukentėjusiojo privatų gyvenimą. Kuomet nusikaltimas įvykdytas lauke, viešoje vietoje, tikslinga apklausti netoli gyvenančius ar dirbančius asmenis. Liudytojų apklausa turi būti siekiama surinkti duomenų apie neapykantos motyvo apraiškas įtariamojo elgesyje dar iki incidento. Tikslinga aiškintis ir faktą, kad įtariamasis yra kokios nors žmonių grupės, organizacijos, kurstančios neapykantą, narys.

4.4. Tiriant neapykantos nusikaltimus dažniausiai reikalinga lingvistikos, kompiuterinių sistemų, rečiau religijos, istorijos specialistų ir ekspertų pagalba. Tiek specialisto išvadai, tiek ekspertizei turi būti pateikiamas tikslus tekstas t. y., be jokių iškraipymų, prirašymų, su visomis klaidomis. Ypač sudėtingas lingvistinis tyrimas ar ekspertizė, kai kaltininko parašytame komentare nėra konkrečių, tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą žodžių, dėl to specialistai ir ekspertai neišvengia klaidų. Taip pat problemų kelia pateikiamos specialisto išvados neapibrėžtumas, neaiškumas, neobjektyvumas. Nors ekspertas ir specialistas – nėra tapatūs subjektai, jų išvados baudžiamajame procese turi vienodą vertę.

PASIŪLYMAI

Siekiant tikslesnio lingvistinio tyrimo ar ekspertizės atitinkamo įstatymų leidėjui siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinių rekomendacijų 88 punktą išdėstant jį sekančiai:

„88. Prasminės tekstų krypties ir naudojamų propagandinių metodų išaiškinimas aptariamos kategorijos ikiteisminiuose tyrimuose yra svarbiausia grandis, pagal kurią nustatomas veikos neteisėtumas. Todėl tais atvejais, kai ikiteisminį tyrimą atliekantis ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras savo turimomis žiniomis ir teisine sąmone arba dėl objektyvių priežasčių negali vadovaudamiesi šių rekomendacijų 85.1–85.14 papunkčiuose nurodytais požymiais teisingai, kvalifikuotai ir objektyviai įvertinti ikiteisminio tyrimo dalyko (rašytinių tekstų, vaizdinėmis, garsinėmis kalbinėmis formomis perteiktos informacijos, panaudotų simbolių, ženklų, gestų, santrumpų turinio ar pan.) kurstomojo ar diskriminacinio pobūdžio turinio ar jo prasmės, būtina pasitelkti specialias lingvistikos, socialinės psichologijos, semiotikos, istorijos, antropologijos ar kitas žinias, kurias gali suteikti tik tam tikrų sričių (taip pat ir mokslo) specialistai ar ekspertai. Tokiais atvejais privaloma nedelsiant atitinkamam specialistui pavesti atlikti tekstinės, kalbinės ar kitomis šiame punkte nurodytomis priemonėmis perteiktos galimai neteisėtos informacijos, jos turinio, pobūdžio ir prasmės tyrimą“[380]. *Specialistui ar ekspertui tirti pateikiamas rašytinis tekstas turi būti tikslus, t. y., be jokių iškraipymų, pirašymų, su visomis klaidomis ir kt. Kai įmanoma, tekstą parašytą elektroninėje erdvėje pateikti išspausdinus momentinę ekrano kopiją, apimančią visą aktualų vaizdą.* „Tačiau kiekvienu atveju dėl specialisto išvados gavimo ar atitinkamos ekspertizės skyrimo turi būti sprendžiama individualiai, atsižvelgiant į ikiteisminio tyrimo duomenis ir nustatytas faktines įvykio aplinkybes“[381].

[380] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 88 punktas.

[381] [381] „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“, 88 punktas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. „2000 m. birželio 29 d. Tarybos Direktyva 2000/43/EB įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės“, OJ L 180, 19.7.2000, EUR- LEX https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32000L0043.
2. Ministerial Council Decision No. 4/03 on tolerance and non-discrimination, 2 December 2003, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/19382.pdf.
3. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 89, 2741 (2000).
4. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
5. „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, *Valstybės žinios* 122, 6093(2012).
6. „Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas“, *Valstybės žinios*, 114-5115 (2003).
7. „Lietuvos Respublikos religinių bendruomenių ir bendrijų įstatymas“, *Valstybės žinios*, 89,1985 (1995).
8. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. Nr. I-110 įsakymas Dėl Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo“. *TAR* 94, (2008).
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2009 gruodžio 23 d. įsakymas dėl „Metodinių rekomendacijų dėl nusikalstamų veikų, padarytų rasiniais, nacionalistiniais, ksenofobiniais, homofobiniais ar kitais diskriminacinio pobūdžio motyvais, ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo jam ir atlikimo ypatumų Nr.12.14-40“.
10. „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. „Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinės rekomendacijos Nr. 17.9-4265“.https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/04/neapykantos_nusikaltimu_tyrimo_metodines_rekomendacijos.pdf.

Teismų praktika:

Tarptautinių teismų praktika:

11. „Court of Justice judgment 19 October 2004, case of Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v Secretary of State for the Home Department“, EUR-LEX https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A62002CJ0200.
12. „Court of Justice judgment 11 July 2006, case of Sonia Chacón Navas v Eurest Colectividades SA, C-13/05“, CURIA http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-13/05.
13. „European Court of Human Rights judgment 13 Dec 2005 case of Timishev v. Russia, applications nos. 55762/00 and 55974/00“, HUDOC

https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-1532826-1603961&filename=003-1532826-1603961.pdf.

14. „European Court of Human Rights judgment 22 Dec 2009 case of Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina ,application nos. 27996/06 and 34836/06, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-2974573-3281658%22]}.

„European Court of Human Rights judgment 9 February 2012 case of Vejdeland and others v. Sweden, application no. 1813/07“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-109046%22]}. Ir kt.

15. „European Court of Human Rights judgment 9 February 2012 case of Vejdeland and others v. Sweden, application no. 1813/07“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-109046%22]}.

16. „European Court of Human Rights judgment 28 March 2017 case of Škorjanec v. Croatia, application no. 25536/14“, HUDOC https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-172327%22]}.

Lietuvos teismų praktika:

17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 2 d. nutartis byloje Nr. 2K-91/2010“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/151651741248220/2K-91/2010.

18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012“, ETEISMAI http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6aae0836-c184-4718-8a8c-a04c37b8c392.

19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-359/2014“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/267063738226763/2K-359/2014.

20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-346-303/2017“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/228473222667102/2K-346-303/2017.

21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-91-976/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/132265600987849/2K-91-976/2018.

22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 gegužės 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101-976/2019“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/94059568703080/2K-101-976/2019.

23. „2019 m. kovo 28 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių specialiųjų žinių panaudojimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, *Teismų praktika* 50.

24. „Lietuvos apeliacinio tesimo 2011 vasario 8 d nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-153/2011“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/52193684808906/2A-153/2011.

25. „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-288-202/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c49d1ab4-a34f-47d7-a59e-36240dd56e98.
26. „Kauno apygardos teismo 2015 rugsėjo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-481-317/2015“, ETESIMAI https://eteismai.lt/byla/3073088188852/1A-481-317/2015.
27. „Kauno apygardos teismo 2017 liepos 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151-360/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/216931632101862/1A-151-360/2017.
28. „Kauno apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-531-530/2017“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/87520175886177/1A-531-530/2017.
29. „Kauno apygardos teismo 2019 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131-579/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=90a00f2d-cae9-4a69-9e83-6f7ffcb11bbc.
30. „Kauno apygardos teismo 2020 m. balandžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-634/2020“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=346becd0-62b6-4cc9-86c6-5c73afccb791.
31. „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. liepos 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-209-361/2016“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4a0ad846-6c37-4b7e-bc62-5ec954cf0816.
32. „Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1-11-361/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc1f3389-afcf-4a68-a00a-fe14732936f7.
33. „Klaipėdos apylinkės teismo 2019 m. gegužės 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=15e8c9d0-83b6-432d-a144-27939e8b1dbb.
34. „Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-210-651/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5c18379b-0814-4613-94f9-3b6aafc03808.
35. „Vilniaus apygardos teismo 2008 birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-476-92-2008“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/17925563972291/1S-476-92-2008.
36. „Vilniaus apygardos teismo 2011 kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-376-2011“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/237221773410566/1A-9-376-2011.

37. „Vilniaus miesto apygardos teismo 2015 m. rugsėjo 30 d. nutartis byloje Nr. 1S-1377-487/2015“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/50991858308776/1S-1377-487/2015.
38. „Vilniaus apygardos teismo 2017 gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-90-209/2017“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/219726928986229/1-90-209/2017.
39. „Vilniaus apygardos teismo 2018 m. kovo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. A-80-211/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0784ef60-3744-436f-929b-b0f02e25f398.
40. „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-452-898/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cc45bb8b-5810-4ec1-baa1-16ec9d69a722.
41. „Vilniaus apygardos teismo 2020 kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-497/2020, LITEKO
42. „Alytaus apylinkės teismo 2018 gegužės 3 dienos nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-412-224/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/197157623897330/1-412-224/2018.
43. „Kauno apylinkės teismo 2014 rugsėjo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2759-720/2014“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/54499032067565/1-2759-720/2014.
44. „Kauno apylinkės teismo 2016 lapkričio 4 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-384-240/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/122713871088504/1-384-240/2016.
45. „Kauno apylinkės teismo 2017 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-122-408-2017“, LITEKO
http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=351fc7c4-22a1-4449-80aa-c078564fb1e5.
46. „Kauno apylinkės teismo 2018 m. balandžio 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1606-917/2018“, LITEKO
http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd6df1c0-ffc8-4ee7-985a-d42cf3bab167.
47. „Kauno apylinkės teismo 2019 gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-253-659/2019“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/43514973593019/1-253-659/2019.
48. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. kovo 5 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje 1-395-1021/2018“, LITEKO
http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f0e7cb27-b459-491a-bef7-aebd5a1c9e09.
49. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. liepos 4 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. N1-873-537/2018“, LITEKO

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1cc11479-22ea-4972-abdb-5c860ea69e2b.
50. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-981-564/2018, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4cdc69e0-3e14-4f33-9a86-615634392c13.
51. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. spalio 25 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1245-537/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c1c16aeb-8ca6-4fb3-9aed-5d618c4a20e8.
52. „Marijampolės apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 09 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-1308-610/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2247b217-b059-45d4-b3d8-6d87b3532428.
53. „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. sausio 31 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-289-610/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0903814d-c2dc-4021-a2ea-c3746e6eee1c.
54. „Marijampolės apylinkės teismo 2019 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-564/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7f864bb1-6f36-4709-a374-9c99c5f2c1a9.
55. „Panevėžio apylinkės teismo 2016 m. gegužės 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-155-334/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/53929303364439/1-155-334/2016.
56. „Prienų rajono apylinkės teismo 2016 balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31-962/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/145597981474757/1-31-962/2016.
57. „Rokiškio apylinkės rajono teismo 2011 rugpjūčio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-132-762/2011“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/20638477634020/1-132-762/2011.
58. „Šiaulių apygardos teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-353-210/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c1fcf0f8-9829-48c5-bddd-bab7deb47631.
59. „Šiaulių apylinkės teismo 2020 kovo 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-340-899/2020“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/88407051510648/1-340-899/2020.

60. „Tauragės apylinkės teismo 2020 m. gegužės 19 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-282-1010/2020“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e79804af-efa4-45c3-861a-d34729af0fef.
61. „Ukmergės rajono apylinkės teismo 2017 m. lapkričio 15 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-251-1072/2017“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8a595378-fc9b-4c9b-84a5-629b08aaedde.
62. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 rugpjūčio 12 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-2275-891/2016, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/94004191586146/1-2275-891/2016?word=bk.170.str.
63. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 lapkričio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2243-908/2016“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/86036368686982/1-2243-908/2016.
64. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 liepos 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1433-276/2018“, ETEISMAI https://eteismai.lt/byla/8097470185809/1-1433-276/2018.
65. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-188-270/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cf0e4509-5d7f-4bc4-bfd1-1018f308f20b.
66. „Vilniaus rajono apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 22 d. baudžiamasis įsakymas baudžiamojoje byloje Nr. 1-2146-880/2018“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=35fc95eb-7b68-46df-9a48-2bbe59e7cdf4.
67. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-161-486/2019“, LITEKO http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=d737f4ba-c7d4-40b4-9307-3de7ad67d6bf.
68. „Vilniaus apygardos teismo 2020 rugsėjo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-232-574/2020“, ETEISMAI https://e-teismai.lt/byla/75897940823103/1-232-574/2020.

Specialioji literatūra:

69. Adomaitienė, Rūta et. al. *Taikomoji neįgaliųjų fizinė veikla,* (Kaunas: LKKA, 2003).
70. Ancelis, Petras. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius, 2011).
71. *Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje* apžvalga (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2017), 4, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/12/Atsakas-%C4%AF-neapykantos-nusikaltimus-2017-1.pdf.
72. Bihariová Irena and col. *Tackling hate crime and hate speech in Europe* (In Iustitia, 2018).

73. Bilewiczas, Michalas et al., *Pagalba nukentėjusiems nuo homofobinių, bifobinių ir transfobinių neapykantos nusikaltimų praktinis vadovas* (Nacionalinė lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių asmenų asociacija, 2016).

74. Bitiukova, Natalija *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai. Informacinis vadovas* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2011 m., atnaujintas 2013).

75. Blinstrubis, Tomas „Bažnyčios (religinių bendruomenių) konstitucinė samprata ir savireguliacijos ribos. Šveicarijos pavyzdys (II)“, *Socialinių mokslų studijos* 3, 1 (2011).

76. Būdvytis, Giedrius, „Bendrininkų rūšys ir jų atribojimo problemos teismų praktikoje“, *Socialinių mokslų studijos* 4,2 (2012).

77. Burda, Ryšardas *Kriminalistikos taktika*. (Vilnius, 2001).

78. Cava, Peter „Cisgender and Cissexual“, *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies* (2016).

79. Chakraborti, Neil. „Framing the Boundaries of Hate Crime,“ In The Routledge International Handbook on Hate Crime, ed. Nathan Hall, Abbee Corb; Paul Giannasi and Grieve John (London: Routledge, 2014).

80. Čigrin, Viačeslav „Neapykantos nusikaltimai: aktualijos ir tendencijos“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 9, (2013).

81. Dovilė Murauskienė, *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo,* (Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2019).

82. Dubow, F. Eric. „Supporting the Old but Neglecting the Young? The Two Faces of Ageism“, (Dev Psychol, May; 56, 5 2020), žiūrėta 2020 liepos 21 d. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7144460/.

83. Funnell, Corinne. „Racism by stealth: the construction of racist hate crimes“ (Thesis is submitted in candidature for the degree of Doctor of Philosophy School of Social Sciences Cardiff University, 2013).

84. Gilligan, James. *Smurto prevencija*, (Eugrimas, 2002).

85. Goranin. Nikolaj ir Mažeika, Dalius. *Nusikaltimai elektroninėje erdvėje ir jų tyrimo metodikos. Mokomoji knyga* (KTU Informatikos fakultetas, 2011).

86. Gorbatkov, Andrej. „Kontrabandos tyrimas“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2005).

87. *Hate crimes in the osce region: incidents and responses annual report for 2012* (Warsaw, November 2013).

88. Herek M., Gregory, „Documenting hate crimes in the United States: Some considerations on data sources“, *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 4(2).

89. *Homofobiniai ir transfobiniai neapykantos nusikaltimai Lietuvoje (*LGL stebėsenos ataskaita 2013), 10-11, žiūrėta 2020 liepos 3 d. https://www.lgl.lt/assets/Stebesenos-ataskaitaLT-internet1.pdf.

90. Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos neišskiria konkrečiai nusikaltimų neapykantai kategorijos. Statistika apie šias veikas teikiama pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 170 straipsnį, pagal 129, 135 ir 138 straipsnio 2 dalies 13 punktą. Nuo 2018 metų statistika išskiriama į kategoriją „Kitos nusikalstamos veikos, galimai padarytos siekiant išreikšti neapykantą dėl rasės, tautybės, kilmės, seksualinės orientacijos ar tikėjimo“, kur įtraukti duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas turint neapykantos motyvą, kai jis pripažįstamas baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe.

91. Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos statistiniai duomenys, pateikiami ataskaitose, žiūrėta 2021 kovo 28 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminiu-tyrimu-statistika-1/?year=2017&period=1-2&group=162.

92. Isokaitė, Indrė, Ekonominio nuosmukio poveikis neapykantos veikų tendencijoms, *Teisė* 94 (2015).

93. Juodkaitė. Dovilė et. al. *Rekomendacijos veiksmingam atsakui į neapykantos nusikaltimus prieš žmones, turinčius negalią, Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje* (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Lietuvos negalios organizacijų forumas ir užsienio partneriai, 2020) 2 , žiūrėta 2020 liepos 12 d. http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2020/04/Pongo-rekomendacijos-LT.pdfF.

94. Juškevičiūtė, Janina. „Apžiūros taktika“, iš *Kriminalistika. Taktika ir metodika: vadovėlis*. Vidmantas Egidijus Kurapka et. al., (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2013).

95. Kažemikaitienė Eglė ir Matulienė Snieguolė „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika – vienas iš kriminalinės justicijos informacinės sistemos modelio kūrimo pagrindų Lietuvoje,“ *Jurisprudencija* 65-67 (2005).

96. Kuconis Pranas et al., *Nusikaltimų finansams tyrimas ir nagrinėjimas teisme sumarinio proceso tvarka: metodinės rekomendacijos* (Vilnius, 1996).

97. Kuktoraitė, Eglė. „„Baltic Pride“ eitynių dešimtmetis: Kaip kilo idėja rengti šį LGBT renginį trijose Baltijos šalyse?“, žiūrėta 2020 spalio 15 d. https://www.lgl.lt/naujienos/baltic-pride-eityniu-desimtmetis-kaip-kilo-ideja-rengti-si-lgbt-rengini-trijose-baltijos-salyse/.

98. Labanauskas, Liutauras *Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita*, (Vidaus reikalų ministerija, 2019).

99. Leonavičius, Juozas, *Sociologijos žodynas (*Vilnius: Academia. 1993).

100. Leončikas, Tadas „Lygios galimybės ir diskriminacija: rasės, tautybės, religijos aspektai“, Iš Mackevičiūtė Indrė *Diskriminuoti draudžiama integruoti*, (Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2007).

101. *Lygybės retorika: žiniasklaida ir (ne)stereotipinė lyčių reprezentacija* (Vilnius, Lygių galimybių plėtros centras., 2008), 11. Žiūrėta 2020 liepos 1 d. http://www.gap.lt/images/publikacijos_img/lygybesretorika.pdf; prisijungimo laikas 2014-01-12.
102. *Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos 2009 m. ataskaita* (Vilnius, 2010).
103. Lyzenko, Darja. „Biseksualių asmenų patirtys ir biseksualios socialinės tapatybės formavimasis Lietuvoje“, *Kultūra ir visuomenė* 2,2 (2011).
104. Manskar, Noah. „Hate Attacks On Whites See More Arrests Than Those Against Blacks“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://patch.com/new-york/new-york-city/hate-attacks-whites-see-more-arrests-those-against-blacks.
105. Matulienė, Snieguolė „Apklausos ir akistatos taktika“, iš *Kriminalistika. Taktika ir metodika: vadovėlis*. Vidmantas Egidijus Kurapka et. al., (Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2013).
106. Matulienė, Snieguolė „Kriminalistinė nusikalstamų veikų charakteristika“. Iš Vidmantas Egidijus Kurapka et. al. *Kriminalistika. Teorija ir technika*, (Vilnius, 2012).
107. Matulienė, Snieguolė „Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje : teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2004).
108. McGuire L. Sandra 1, Klein A. Diane, Shu-Li Chen. *Ageism revisited: a study measuring ageism in East Tennessee, USA* (2008).
109. Murauskienė, Dovilė *Rekomendacijos dėl baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo,* (Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2019).
110. Navaitis, Gediminas et. al. Lygių galimybių pažeidimai (amžiaus aspektas), *Socialinis darbas* 7,3, (2008).
111. Navickienė, Žaneta ir Miliūnė, Kristina, *Pareigūnų veiksmai neapykantos nusikaltimų atvejais ir prevencinė veikla užkardant neapykantos nusikaltimus*, (Metodologinė medžiaga kvalifikacijos tobulinimo programai, Kauno rajonas 2020).
112. Navickienė, Žaneta ir Žuravliovas, Edvinas,“ Įvykio vietos apžiūra Lietuvoje: problematika ir efektyvaus veiklos modelio diegimo paieškos“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 18 (2017).
113. *Neapykantos nusikaltimai. Praktinis vadovas policijos pareigūnams*. (Lietuvos gėjų lyga, 2014).
114. *Neapykantos nusikaltimai: būtina žinoti. Trumpas praktinis vadovas, kuris padės atpažinti ir pranešti apie homofobiškus ir transfobiškus neapykantos nusikaltimus*, (Lietuvos gėjų lyga, 2013).
115. Nelson, D. Todd „Ageism, Stereotyping and Prejudice against Older Persons“. (*Ageing and Society* , March 2003).

116. Novikovienė, Lina ir Kažemikaitienė, Eglė, „Kriminalistikos paskaitų tezės. Teisės ir muitinės veiklos programos studentams“, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007).
117. *Pažink negalią. Praktiniai patarimai negalios etiketo klausimais*, (Vilnius: Etnomedijos intercentras, 2005).
118. Petras, Danisevičius ir Nikolaj, Maročkin, „Bendrieji probleminiai taktinių kriminalistikos operacijų klausimai“, *Teisė* Nr. 28 (1994).
119. Piesliakas, Vytautas *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*, (Vilnius, Justitia: 2009).
120. Rosga, Anna Janette. „Bias before the law:the rearticulation of hate crimes in Wisconsin v. Mitchell“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. https://socialchangenyu.com/wp-content/uploads/2017/12/AnnJanette-Rosga_RLSC_25.1.pdf.
121. Schubert, Jessica. „What Is a Hate Crime? - Definition, Statistics & Examples“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://study.com/academy/lesson/what-is-a-hate-crime-definition-statistics-examples.html.
122. Skridlaitė, Ilona et al. Socialinio darbo profesijos terminų žodynas (Kauno kolegija, Medicijos fakultetas, 2016), žiūrėta 2020 liepos 10 d. https://core.ac.uk/download/pdf/75821365.pdf.
123. *Strategies for responding to hate crimes and bias incidents* (Civil Rights Division Office of the Attorney General 2020).
124. Sun, Key, „The legal definition of hate crime and the hate offender's distorted cognitions“, *Issues in Mental Health Nursing* 27, 6 (2006).
125. Swan D. Joye (editor), Shani Habibi (editor), *Bisexuality: Theories, Research, and Recommendations for the Invisible Sexuality (*2018).
126. Šidlauskienė, Jūratė. „Teisės į privatų gyvenimą pažeidimas anoniminiais komentarais: Interneto tinklalapių valdytojų civilinės atsakomybės taikymą pateisinantys kriterijai“, (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2019).
127. Švaraitė, Izabelė. „Teisininkė: neapykantos nusikaltimų dar nesame supratę“, žiūrėta 2020 liepos 20 d., https://manoteises.lt/straipsnis/teisininke-neapykantos-nusikaltimu-dar-nesame-suprate/.
128. West. Ed. *Įvairovės iliuzija: imigracijos politikos klaidos* (Valstybingumo studijų centras, 2018).
129. Willis, G. Danny. „Hate crimes against gay males: an overview“, 09 Jul (2009): 115 žiūrėta 2020 liepos 10 d. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01612840490268090?src=recsys.
130. Zaborskis, Apolinaras ir kt. *Veiksminga pagalba neįgaliam vaikui ir jo šeimai Kauno mieste. Informacija tėvams, medikams, pedagogams*, (Kaunas, 2002).

131. Zdanevičius, Arnas. (sud.) *Heteronormos. Hegemonija. Homoseksualių žmonių socialinė atskirtis ir diskriminacijos patirtys* (Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2007).
132. Zdanevičius, Arnoldas. *Lesbiečių, gėjų, biseksualų ir transseksualų (LGBT) teisių apsauga ir socialinės atskirties tyrimas,* (LGBT teisių apsauga ir socialinės atskirties tyrimas, 2007).
133. Zimman, Lal. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies* (2016).
134. Žaneta, Navickienė, ir Vilius, Velička. *Baudžiamosios atsakomybės už neapykantos nusikaltimus ir neapykantą kurstančias kalbas taikymo atvejų analizės ataskaita* (Vilnius, 2019).
135. *Žmogaus teisės Lietuvoje 2016–2017. Apžvalga*. (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018).
136. „Amžius“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://www.vle.lt/Straipsnis/amzius-73692.
137. „Biseksualumas: kalbėkime apie tai“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://gayline.lt/Biseksualumas-kalb%C4%97kime-apie-tai.d?sid=9031.
138. „Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas siekiant diskriminuoti ar išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui Lietuvos respublikoje per 2020 m. sausio - gruodžio mėn.“2021-01-08 NR. NR. (6-2) 24St-21, žiūrėta 2021 kovo 28 d. https://www.ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8928&datasource=55343&export=pdf.
139. „European Commission High Level Group on combating racism, xenophobia and other forms of intolerance“ (2017), žiūrėta 2020 liepos 1 d. https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=51025.
140. „Generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvada, pateikta 2020 m. gegužės 28 d.(1) byloje C-238/19 EZ prieš Vokietijos Federacinę Respubliką, atstovaujamą Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (Federalinė migracijos ir pabėgėlių tarnyba), žiūrėta 2020 liepos 20 d. http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=4DB42D076388C7118E69D3947EF235B0?text=&docid=226875&pageIndex=0&doclang=LT&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=14243556.
141. „Hate Crime Laws - A Practical Guide“, *Publisher Organization for Security and Co-operation in Europe*, (9 March 2009), žiūrėta 2020 liepos 1 d. https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/36426.pdf.
142. „Hate crime reporting“, OSCE, ODIHR, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://hatecrime.osce.org/lithuania.
143. „Hate speech and violence“, žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/hate-speech-and-violence
144. „Įregistruotų religinių organizacijų statistika 2000-2017 m.“ žiūrėta 2020 liepos 12 d. https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/krypciu_sarasas_ir_statistika_2017-red.pdf.

145. „Is There a Difference Between Being Transgender and Transsexual?“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. Is There a Difference Between Being Transgender and Transsexual?
146. „Kaune stulpus aplipo naujos vaizdo stebėjimo kameros: ką jos gali ir kada bus įjungtos?“, žiūrėta 2021 vasario 19 d. https://kaunas.kasvyksta.lt/2020/01/07/miestas/kaune-stulpus-aplipo-naujos-vaizdo-stebejimo-kameros-ka-jos-gali-ir-kada-bus-ijungtos-foto/.
147. „Learn about hate crimes“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. https://www.justice.gov/hatecrimes/learn-about-hate-crimes.
148. „Lietuvių kalbos žodynas“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. http://www.lkz.lt/?zodis=neapykanta&lns=-1&les=-1&id=20012400000.
149. „Lietuvių kalbos žodynas“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. http://www.lkz.lt/?zodis=negalia&lns=-1&les=-1&id=20015870000.
150. „Lietuvos gyventojai (2019 m. leidimas). Gyventojų skaičius ir sudėtis“, žiūrėta 2020 liepos 15 d. https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai/lietuvos-gyventojai-2019/salies-gyventojai/gyventoju-skaicius-ir-sudetis.
151. „Lygios galimybės visiems“ (2007), 26 žiūrėta 2020 liepos 12 d. http://www.mature-project.eu/materials/Discrimination.pdf.
152. „Man with swastika tattoo charged with hate crime after punching man and yelling racial slur“, žiūrėta 2021 sausio 24 d. https://www.latimes.com/local/lanow/la-me-ln-fullerton-hate-crime-20170907-story.html.
153. „Negalia ir jos rūšys“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. http://www.jnvc.lt/lt/aktuali-informacija/item/10-negalia-ir-jos-rusys.
154. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens lygiateisiškumui ir sąžinės laisvei (BK XXV skyrius), duomenys nuo 2016 m. sausio 1 d. iki 2020 m. spalio 15 d.“, LITEKO, http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/paieska.aspx?detali=&bnr=&byloseilesnr=&procesinisnr=&eilnr=False&tid=&trid=&br=3&dr=&nuo=2015.01.01%2000:00:00&iki=&teis=&tk=&bb=&rakt=&txt=&kat=11007&term=&ikir=False.
155. „Opinion in joined cases C-335/11, C-337/11 - HK Danmark, acting on behalf of Jette Ring v Dansk Almennyttigt Boligselskab DAB and HK Danmark acting on behalf of di Lone Skouboe Werge v Pro Display A/S „„ žiūrėta 2020 liepos 10 d. http://csdle.lex.unict.it/docs/labourweb/Opinion-in-joined-cases-C-33511-C-33711---HK-Danmark-acting-on-behalf-of-Jette-Ring-v-Dansk-Almennyt/3763.aspx.
156. „Pradėti ikiteisminiai tyrimai dėl galimo neapykantos kurstymo bei galimo grasinimo nužudyti“, žiūrėta 2021 kovo 25 d. https://www.prokuraturos.lt/lt/pradeti-ikiteisminiai-tyrimai-del-galimo-neapykantos-kurstymo-bei-galimo-grasinimo-nuzudyti/7477.

157. „Prokuratūra pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl neapykantos kurstymo V. Tomkaus rašinyje“, žiūrėta 2021 kovo 25 d. https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/prokuratura-pradejo-ikiteismini-tyrima-del-neapykantos-kurstymo-v-tomkaus-rasinyje-56-1470842?copied.
158. „Racist and Religious Hate Crime - Prosecution Guidance“, žiūrėta 2020 liepos 11 d. https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/racist-and-religious-hate-crime-prosecution-guidance.
159. „Rasizmas ir ksenofobija“, žiūrėta 2020 birželio 27 d. https://manoteises.lt/straipsnis/rasizmas-ir-ksenofobija/.
160. „Teoriniai negalios sampratos aspektai“, žiūrėta 2020 liepos 12 d, https://www.teo.lt/sites/default/files/APIE_TEO/Paveiksliukai/2012/mokymai.pdf.
161. „TLK sisteminis ligų sąrašas, psichikos ir elgesio sutrikimai“, žiūrėta 2020 liepos 12 d., http://ebook.vlk.lt/e.vadovas_iki2016.12.31/index.jsp?topic=/lt.webmedia.vlk.drg.icd.ebook.content/html/icd/5skyrius.html.
162. „Už neapykantos nusikaltimus – VRM rekomendacijos, kaip taikyti baudžiamąją atsakomybę“, žiūrėta 2020 liepos 15 d. https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/uz-neapykantos-nusikaltimus-vrm-rekomendacijos-kaip-taikyti-baudziamaja-atsakomybe.
163. „Visuomenės nuomonės apklausos“, (LSTC etninių tyrimų institutas, 2019, 2020 m.) žiūrėta 2021 kovo 28 d. http://www.ces.lt/veikla-2/ziniasklaidos-stebesena/visuomenes-nuomones-apklausos/.
164. „Žodynėlis“, žiūrėta 2020 liepos 20 d. https://www.lgl.lt/zmogaus-teises/naudinga-zinoti/zodynelis/.
165. *Ageism in America,* (New York : International Longevity Center-USA, 2006).
166. Винников, Александр Яковлевич. *Методика расследования преступлений, совершаемых на почве национальной или расовой вражды или ненависти.* (Санкт-Петербургский союз ученых институт открытое общество. Фонд содействия: 2002), žiūrėta 2021 vasario 12 d. http://pravorf.org/doc/publ029.pdf.
167. Гиренко Николай Михайлович и др. *Противодействие преступлениям на почве ненависти. Уголовно-правовые, криминалистические и психолого-правовые аспекты*, (Спб., 2006).
168. Катько, Наталья Сергеевна, „Критерии определения меньшинства“, Белорусский журнал международного права и международных отношений 2, (2001), žiūrėta: 2019 rugsėjo 14 d., http://evolutio.info/ru/beljournal/2001-2/2001-2-katko.
169. Кондаков, Александр *Преступления на почве ненависти против ЛГБТ в России* (СПб. : Центр независимых социологических исследований, Реноме, 2017).

170. Шлегель, Олег Владимирович. „Методика расследования преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды“, (автореф. дис…канд.юрид.наук.- Москва 2008).

SANTRAUKA

Nors oficialūs statistiniai duomenys Lietuvoje pateikia gana žemus neapykantos nusikaltimų rodiklius jie, atsižvelgiant į šios rūšies nusikaltimų latentiškumą, kurį pabrėžia mokslininkai, atlikti tyrimai, visuomenės nuomonės apklausos, neatspindi realios situacijos apie tokių nusikaltimų paplitimą šalyje. Tai rodo, kad neapykantos nusikaltimų problema opi mūsų šalyje, darbo tema: „Neapykantos nusikaltimų tyrimas“ aktuali nagrinėjimui. Atsižvelgiant į temos aktualumą keliamas tyrimo tikslas – atkleisti neapykantos nusikaltimų tyrimo teorines nuostatas ir praktines aktualijas. Darbo tikslui pasiekti iškelti 4 uždaviniai: 1) pateikti neapykantos nusikaltimų sampratą siaurąja ir plačiąja prasmėmis, 2) išanalizuoti kriminalistinę neapykantos nusikaltimų charakteristiką aptariant nukentėjusiųjų nuo neapykantos nusikaltimų asmenų ypatumus, šių nusikaltimų būdo bruožus, aplinkos pobūdį, subjekto ypatybes, 3) išnagrinėti neapykantos nusikaltimų tyrimo planavimą, 4) nustatyti ir išanalizuoti atskirų procesinių veiksmų atlikimo ypatumus tiriant neapykantos nusikaltimus.

Magistro darbo tyrimo objektas apima neapykantos nusikaltimų tyrimo teorinius ir praktinius ypatumus nuo neapykantos nusikaltimų sampratos suvokimo, kriminalistinės šių nusikaltimų charakteristikos iki tyrimo planavimo, atskirų veiksmų atlikimo, tiriant dažniausiai Lietuvos teismų praktikoje nagrinėjamus neapykantos nusikaltimus. Siekiant visapusiškai atskleisti neapykantos nusikaltimų tyrimo ypatumus, naudoti įvairūs mokslinio tyrimo metodai: lingvistinis, dokumentų analizės, sisteminis, loginis – analitinis, indukcinis, apibendrinimo. Svarbiausias iš jų – dokumentų analizės metodas, kuriuo remiantis atlikta teisės aktų, mokslinės literatūros bei teismų praktikos analizė. Atliekant tyrimą remtasi Europos žmogaus teisių teismo praktika, išnagrinėta 51 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardos bei apylinkės teismų (2010 – 2020 m.) baudžiamoji byla dėl neapykantos nusikaltimų. Darbas sudarytas iš trijų dalių. Pirmoje dalyje atkleidžiama neapykantos nusikaltimų samprata, antra dalis skirta kriminalistinei neapykantos nusikaltimų charakteristikai, o trečioje dalyje tiriamas neapykantos nusikaltimų tyrimo planavimas ir atskirų procesinių veiksmų atlikimas.

Tyrimas atkleidė nepilnos struktūros nusikaltimų padarymo būdo paplitimą, nusikaltimų padarymo vietos viešumo pobūdį, pagrindinius neapykantos subjektų ir aukų bruožus. Nustatytos trys tipinės neapykantos tyrimo situacijos, atkleisti nusikaltimų įvykio vietos apžiūros, kratos, apklausos, objektų tyrimo ir ekspertizės atlikimo ypatumai, probleminiai aspektai. Siekiant tikslesnio lingvistinio tyrimo ar ekspertizės atitinkamo įstatymų leidėjui siūlytinos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 kovo 30 d. Ikiteisminio tyrimo dėl neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos atlikimo, organizavimo ir vadovavimo jam ypatumų metodinių rekomendacijų 88 punkto pataisos.

SUMMARY

Although official statistics in Lithuania are relatively low indeterminate crime indicators, they have these various latencies of crime. According to well-known scientists, conduct research, public opinion polls do not reflect the real situation about these crime prevalence countries. This shows that the problem of hate crimes is a serious dilemma in our country that is why the topic of this work "Investigation of Hate Crimes" is relevant to the analysis. Given the relevance of the topic, the aim of the research is to find out the theoretical provisions and practical relevance of the investigation of hate crimes. During the accuracy of the work, 4 tasks were set: 1) to present the concept of hate crimes in a narrow and broad sense, 2) to analyze the forensic characteristics of hate crimes, corresponding to the features of victims of hate crimes, the nature of these crimes, planning of the investigation of hate crimes, 3) to examine the planning of the investigation of hate crimes, 4) identify and analyze the features of the performance of separate procedural actions in the investigation of hate crimes.

The object of the master's thesis research includes theoretical and practical features of hate crime investigation from the perception of the concept of hate crimes, forensic characteristics of these crimes to investigation planning, individual actions, investigating hate crimes most often examined in Lithuanian court practice. In order to fully reveal the features of the investigation of hate crimes, various research methods were used: linguistic, document analysis, systematic, logical - analytical, inductive, generalization. The most important of them is the method of document analysis, on the basis of which the analysis of legal acts, scientific literature and case law were performed. The investigation was based on the case law of the European Court of Human Rights, and examined 51 criminal cases of the Supreme Court of Lithuania, the Court of Appeal of Lithuania, regional and district courts (2010-2020) for hate crimes. The work consists of three parts. The first part reveals the concept of hate crimes, the second part deals with the forensic characteristics of hate crimes, and the third part examines the planning of the investigation of hate crimes and the performance of individual procedural actions.

The study revealed the prevalence of the incomplete structure of the crime, the nature of the publicity of the crime scene, the main features of the hate subjects and the victims. Three typical situations of hate investigation have been identified. Features of problem crime scene inspection, search, interrogation, investigation of objects and performance of expert examination, problematic aspects have been revealed. 2020 March 30th Amendments to Item 88 of the “Methodological Recommendations” on “Features” of Unprotected Crimes and Unprotected Inciting Language of the Prosecutor of the Republic of Lithuania shall be proposed in order to achieve a purposeful linguistic investigation or examination of the relevant legislation.